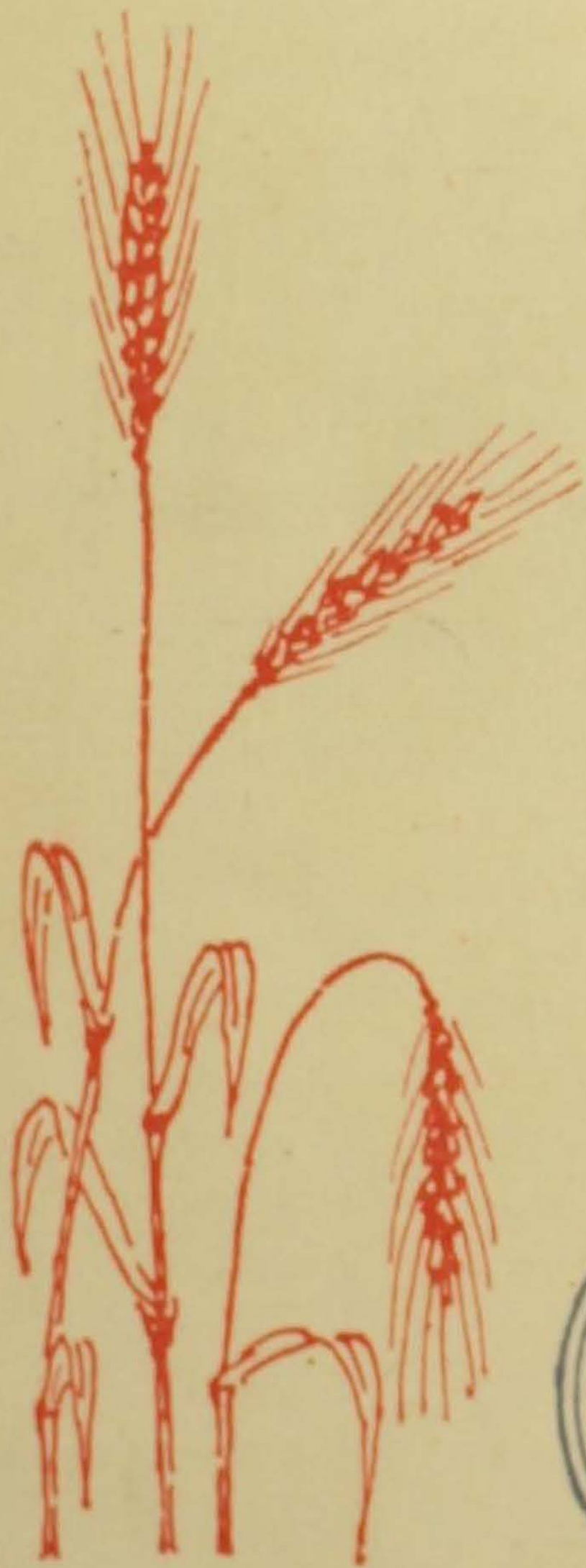

KLASJE NAŠIH RAVNI

SUBOTICA

Broj 4 ■ Godina II ■ 1936

Ovaj je broj posvećen 250-godišnjici
dolaska jedne grupe Bunjevaca

zkrh.org.rs

„KLASJE NAŠIH RAVNI“

nepolitički povremeni časopis

Cijena ovom svečanom broju 20 dinara.

Ako se naručuje sa strane do 3 primjerka, plaća se poštarina 2 dinara po komadu. Preko toga broja uredništvo otprema franko.

S A D R Ž A J :

<i>Msgr. L. Budanović, biskup:</i>	<i>Pismo uredniku „Klasja“</i>
<i>Msgr. Blaško Rajić:</i>	<i>250 godina</i>
<i>Dr. Ivan Pernar:</i>	<i>Moja sjećanja na Suboticu</i>
<i>Alozije Mišić, biskup:</i>	<i>Mojim milim, dobrim i zlatnim Bunjevcima</i>
<i>Croata:</i>	<i>250-godišnjica dolaska jedne grupe Bunjevaca i preuzimanja vlasti u Subotici</i>
<i>Marija Kumičić:</i>	<i>Nezaboravljene uspomene</i>
<i>Prof. A. Jiroušek-Martinušić:</i>	<i>Sjećanje na veličanstvenu hrvatsku proslavu u Subotici</i>
<i>Franjka Mayer:</i>	<i>Braća jedne majke</i>
<i>Ivan Malagurski:</i>	<i>„Tri stoljeća“ (Povijesni igrokaz)</i>
<i>Dr. Ladislav Vlašić:</i>	<i>„Majka“ (Slika u 1 činu)</i>
<i>Jeronim Korner:</i>	<i>Božićna katedrala</i>
<i>Jeronim Korner:</i>	<i>Božićne romanse i legende: Moj dar malome Isusu San među ljiljanima</i>
<i>Aleksandar Kokić:</i>	<i>Ne želi da ti pišem</i>
<i>Jeronim Korner:</i>	<i>Milost u posudi od alabastra</i>
<i>Ante Jakšić:</i>	<i>Zemlja je majka onih što se muče</i>
<i>Ante Jakšić:</i>	<i>U mene si unijela vedrinu Društveni prikaz i književnost:</i>
<i>Petar Grgec:</i>	<i>Lirika Aleksandra Kokića</i>
<i>Dr. Ladislav Vlašić:</i>	<i>Ogroman uspjeh naših Somboraca</i>

van Komin

Roditelji, sačuvajte ovaj broj „Klasja“ Vašoj djeci i unučadi!

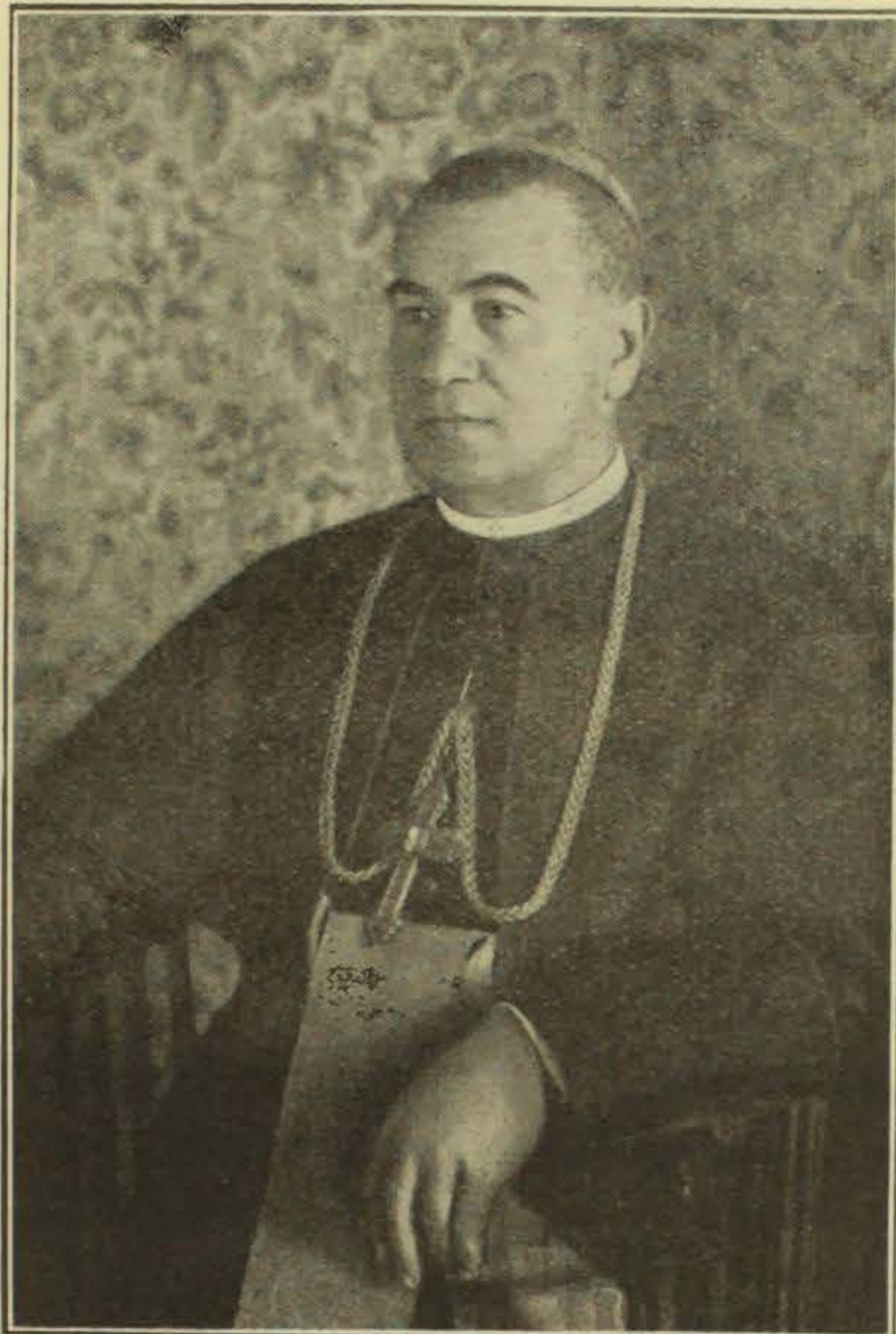
20 d

KLASJE

NAŠIH RAVNI

Nepolitički
povremeni časopis
za književnost i kulturu

Broj 4 ■ Godina II ■ 1936

Lajčo Budanović

Pokrovitelj proslave 250-godišnjice
dolaska jedne veće grupe
Bunjevaca u ove krajeve

Subotica, 16 prosinca, 1936 god.

Gospodine Uredniče!

Ovogodišnje „Klasje“ opisuje proslavu što su Bunjevci na blagdan Velike Gospojine o. g. održali u Subotici; sačuvati ćemo uspomenu ove svetkovine, jer nam se pred očima obnovila prošlost našega naroda, koji je i posli 250 godina jasno htio posvidočiti da nepomućeno živi u njemu svist, da su Bunjevci vazda bili i virna dica svete katoličke Crkve i odličan ogranak velikoga hrvatskoga naroda. Ova dva osićaja drže nas u jedinstvu sa onom našom braćom koja su ostala za nama na jugu u sivernoj Dalmaciji, u Lici i na senjskom Primorju.

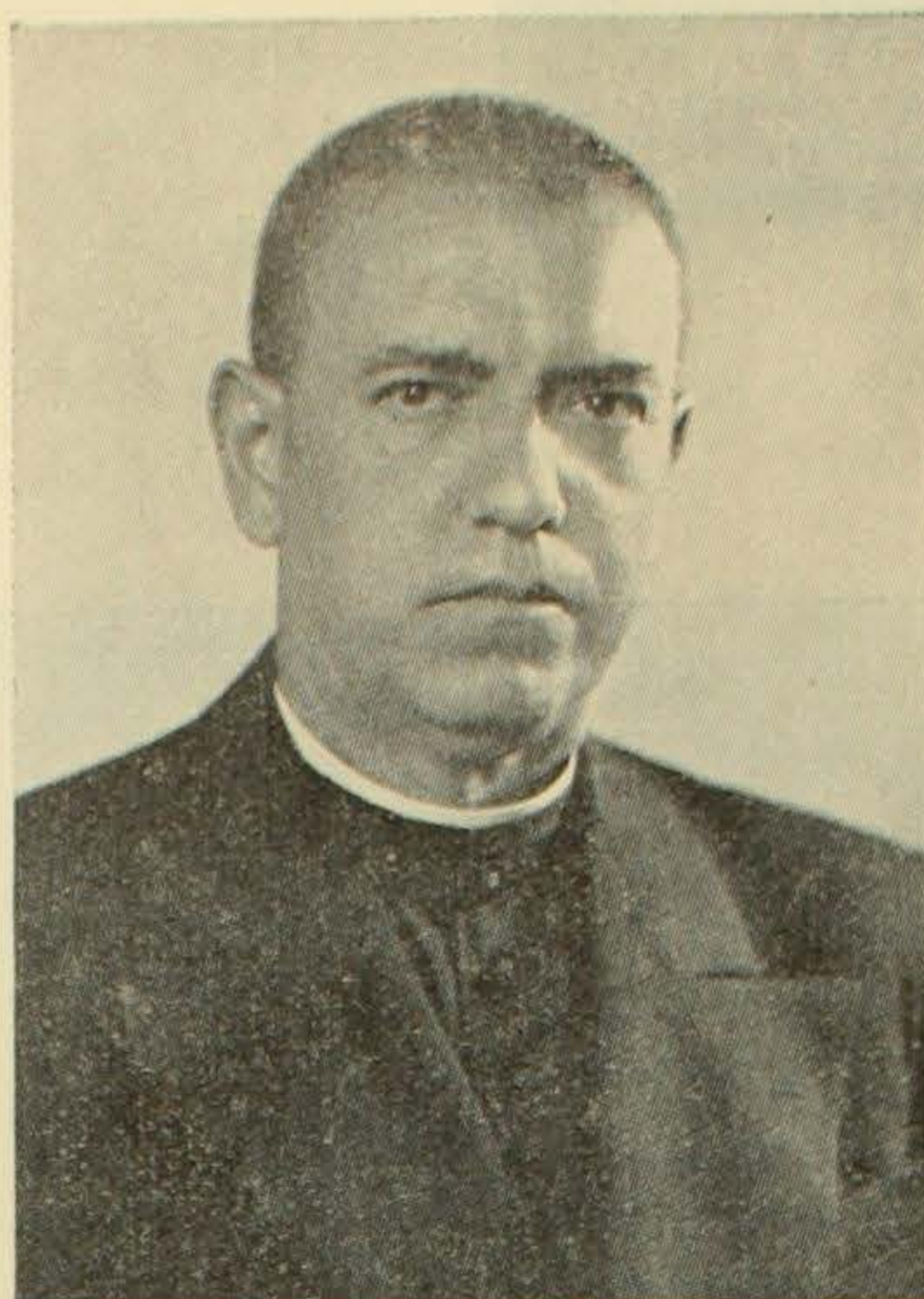
Ova svist da se nikada ne bi ugasila u našem narodu, a da se svaki Bunjevac rado sića ove proslave kojom je naš narod sjajnog dokaza dao da smo mi kršćani katolici i pravi Bunjevci Hrvati.

Zato želim da ovo „Klasje“ nađe pristupa u svako bunjevačko srce.

Lajčo Budanović,
biskup.

JKUJ
ZKVN
0191915

*Pretsjednik Odbora za proslavu
250-godišnjice*

250 godina

Rakan ovaj ne znači, da bi slavenstvo Subotice datiralo od tih dana. Ta samo staro ime Subotice, ili zapravo, stari oblik imena: Subotka, sa svim hiljadugodišnjim imenima okolnih mjesti, kao: Pešt, Peć, Pečuh, Bač, Čongrad, Kanjiža, Blatno jezero, Bakunj, Mečak i mnoga druga, govore nam o prastaraj slavenškoj naseobini.

Slavljenje 250-godišnjice znači to, da kontinuitet slavenškog nastavanja nije prestao ni za vrijeme turske najezde, znači da su Bunjevci Hrvati katolički južni Slaveni od Turaka i to oružanom rukom, na sablji zauzeli vlast i gospodarenje nad Suboticom i nad tim krajevima. Znači, da su isti Bunjevci tu vlast i zadržali, naročito u Subotici, koja je bunjevačkom rukom ne samo obranjena i od Turaka i od kurucke najezde, nego je trudom, žrtvom i razborom Bunjevaca dostigla najviši stepen razvoja, političkog: slobodni kraljevski grad, te najširi i najplodniji atar u svoj negdašnjoj Madžarskoj, pa i bogatstvo, kojim se odlikovala sve do poslije svjetskoga rata.

Mišljenja sam, da ovo nije bilo na odmet spominjati i proslaviti. Sa ovim smo hteli da dokumentujemo ne samo tradicionalno pravo naše da je Subotica bunjevačka, nego i naše naglašivanje, da su Bunjevci Subotičani.

Mi, kada ponosno konstatujemo, da je i Subotica i sve područje do Dunava, na jug, po nama došlo u sklop južnoslovenske države, hoćemo da naglasimo, da u toj Subotici i mi Bunjevci Hrvati sa pravom zahtijevamo i priznanje i uvaženje.

To je eto, znamenitost 250-godišnjice i proslave ove godišnjice.

B. Rajić

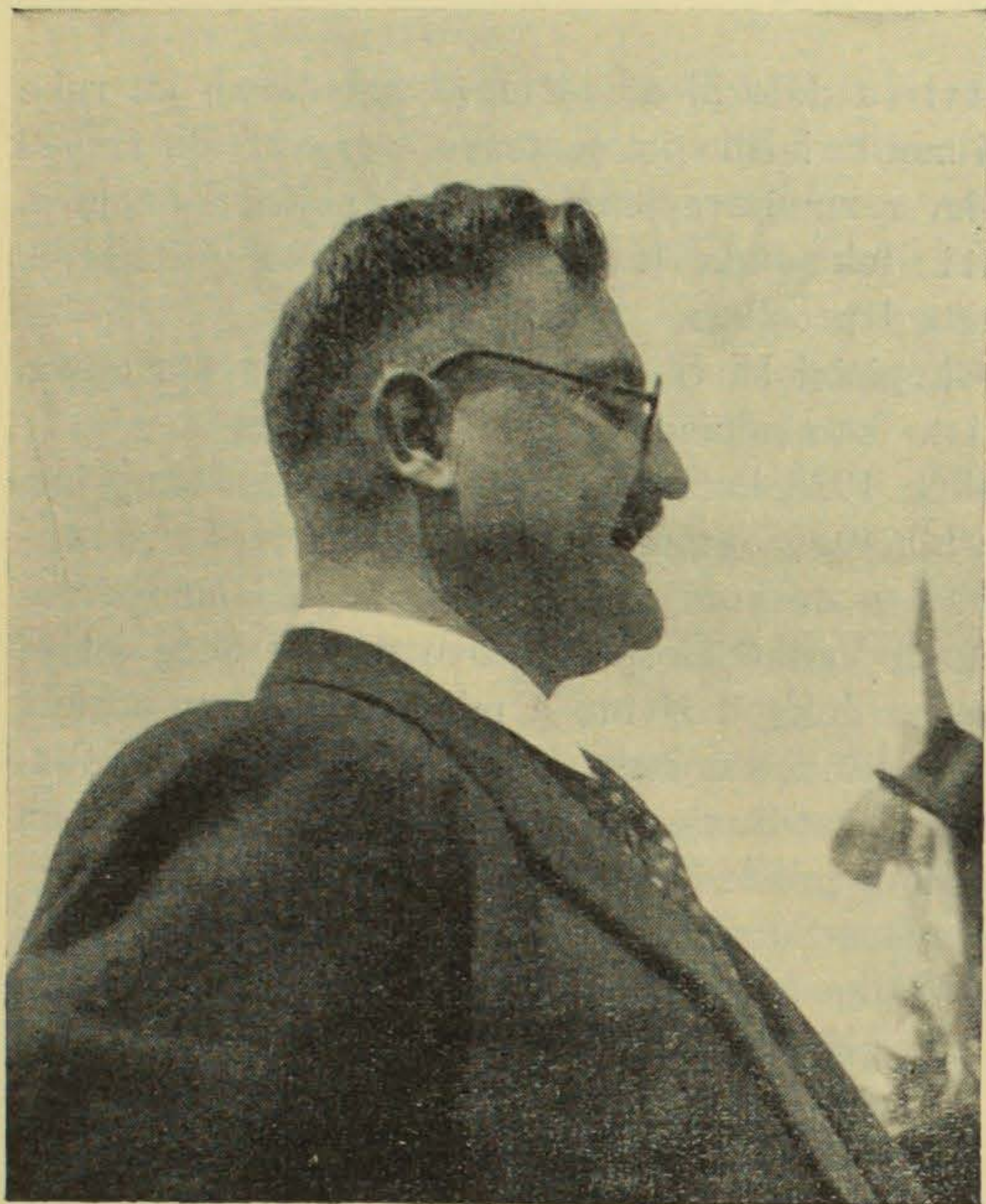

MOJA SJEĆANJA NA SUBOTICU

U svom životu bio sam već mnogo puta u najvećem hrvatskom selu Subotici, koje je ujedno i najgušći hrvatski grad u plodnim ravninama Bačke.

Prvi puta sam prolazio Suboticom godine 1916 kao vojnik iz Osijeka i zadržao sam se jedno poslije podne razgledajući to krasno mjesto, pa mi je u živoj uspomeni ostala divna gradska vijećnica grada Subotice, kakovu ima malo koji velegrad.

U Subotici je onda svuda bio službeni jezik mađarski, ali se po svim sokacima i domovima čula i materinjska, hrvatska riječ. Zanimao sam se već i tada za naše

Dr. Ivan Pernar izaslanik Dr. Vlatka Mačeka

Hrvate-Bunjevce, koji su se već stoljećima održali u moru i mješavini drugih narodnosti zadržavši svoju ikavštinu, kao i naši kajkavci, Turo-poljci, plemenitaši, koji su pred više od 100 godina došli u Banat — Hrvatska Neuzina, Kovačica ?? — gdje ih je naselio zagrebački Kaptol odnosno prior Vranjski, te su svi do jednoga ostali Hrvati pod mađarskom upravom kao i pod današnjom. Drugi puta došao sam u Suboticu 1921 godine, da obiđem i posjetim taj hrvatski kraj i da održim bilo na kojem salašu naših Hrvata-Bunjevaca sastanak, i da im tom zgodom rastumačim nauk našeg neumrlog vođe i učitelja Stjepana Radića — koji me je tamo poslao, — seljački nauk.

No, to nije bilo moguće. Sve se bojalo. Inteligencija, salašar i obrtnik, sve je bilo zaplašeno, jer je teror Orjunaške i sličnih družina bio u tolikom mahu, da sam i sam vidio da je bolje taj svijet ne izvrgavati

mukama i progonima. Bilo je takovih koji su mi govorili: „Evo ti 1000 dinara samo mi ne dolazi u kuću, jer bi me mogli ovi uljezi ili ubiti ili zapaliti!“

Kakovo je onda stanje bilo ne treba govoriti ni opisivati, jer je to stanje trajalo sve do nedavna. Vratio sam se dakako neobavljena posla, ali sam znao i vjerovao, da i za Suboticu vrijedi ona hrvatska poslovice — „svaka sila za vremena i nevolja redom“.

Borba hrvatskog naroda, napose hrvatskog seljaštva, postala je još odlučnija i kada se hrvatski narod organizirao u svoju stranku kojoj je na čelu bio Stjepan Radić, nijesu ostali po strani ni Hrvati-Bunjevci.

Seljački nauk dopro je i u bačke i banatske ravni, te je počeo i bački seljak da se organizira u svoju stranku. Zato sam godine 1923 početkom rujna došao po treći puta u Suboticu gdje sam na više mjesta održao sastanke, a u Tavankutu i skupštinu pred tisuću Hrvata-Bunjevaca, salašara.

Tada je nauk Stjepana Radića dopro i u mnoge seljačke domove i već se je

moglo raditi, i radilo se koliko su prilike dopuštale. Nije više bilo onog golemog straha kao dvije godine prije toga. Narod je počeo dolaziti k sebi, počeo je dobivati vjeru u sebe i stekao je uvjerenje da mu niko ne može pomoći nego Bog i on sam sebi prema geslu seljačkog nauka Stjepana Radića: „Vjera u Boga i seljačka sloga!“

Četvrti puta sam bio u Subotici sa Hrvatskim pjevačkim seljačkim društvom „Sljeme“ iz Šestina. Zagorski seljaci nastupili su tako lijepo i skladno na koncertu kojeg im je priredilo Hrvatsko pjevačko društvo „Neven“ u Subotici, da toga do danas ni jedan seljak iz Šestina nije zaboravio, te se toga sjeća s najvećim ponosom kao najljepše uspomene.

Seljaci Hrvati-Bunjevci, gospoda, svi su dolazili pjevačima i ogledavali im ruke da vide jesu li to zaista seljaci od pluga i motike! Bilo im je teško vjerovati da seljaci mogu tako lijepo, tako skladno i sa tolikim razumijevanjem pjevati i najteže napjeve. Kada su se uvjerali da su to pravi seljaci, tek onda je nastalo potpuno približenje i prijateljski razgovor nakon samog koncerta i proslave.

Peti puta bio sam u Subotici na skupštini H. S. S. 1925 kada je na nju došao i sam pokojni pretsjednik Stjepan Radić, i to kao ministar prosvjete.

Šesti puta bio sam u Subotici godine 1928 kada se održavala velika skupština S. D. K. na kojoj sam i ja bio, a koja je bila već ogromna.

Živo se još sjećam svih tih posjeta i o svakom bi se dalo mnogo i mnogo napisati. Ali moj posjet na poziv Subotice uoči Velike Gospojine ove godine neće mi se izbrisati iz pameti, neću ga zaboraviti sigurno dokgod živim, a mislim neće mog posjeta i veličanstvene proslave na uspomenu 250-godišnjice dolaska Hrvata-Bunjevaca u Suboticu i preuzimanja vlasti zaboraviti ni jedan Hrvat-Bunjevac, a mislim ni jedan od onih koji su bili prisutni bilo dočeku, bilo na samoj proslavi, ako su ljudi.

Ja sam došao na želju Hrvata-Bunjevaca-Subotičana i onih iz bliže i dalje okoline — po odredbi našeg pretsjednika dr. Vlatka Mačka i uvjerio sam se da je punim pravom zapjevao pop Nikola Kujundžić: „Ne boj mi se bunjevačka nane, nikad neće nestat hrvatske nam grane!“

Na dočeku u predvečerje same proslave naglasio sam i doviknuo svima: „Ustrajte, ne bijte se — budite složni — sinut će vam sigurno svima bolji dani!“

To isto ponavljam i ovom zgodom, kada sam napisao ovo malo redaka za naš časopis „Klasje naših ravni“ tvrdo uvjeren da će moj osmi pohod najvećem hrvatskom selu Subotici biti još ljepši i da će nam onda svima sinuti ljepši i bolji dani!

u Zagrebu na dan sv. Andrije, 30 studenog 1936

dr. Ivan Pernar
narodni zastupnik.

MOJIM MILIM, DOBRIM I ZLATNIM BUNJEVCIMA ...

Kad sam ono od odbora dobio poziv da bi 15 i 16 VIII 1936 došao u Suboticu na proslavu 250-godišnjice dolaska Bunjevaca i Šokaca u divne krajeve Bačke, što ih danas nastavaju vrijedni naši Bunjevci i Šokci, bio sam razdragan; bilo mi je milo i drago.

Ta, kako i ne bi? Bačka je naša starina; posebno onda ko i danas mila i draga Subotica. Rekoh, bio sam razdragan, jer uspomena na prošlost potsjećala me na divne i značajne zgone iz života naših pređa.

Obično je u životu ljudi, kad jedan član slavi zgodu svoga života, drugi članovi radosno sudjeluju veselju svoga člana, tako i ja, moji dragi Bunjevci, kad ste odlučili proslaviti svoje slavije i obnoviti krasne i junačke uspomene svojih pređa, zar i ja biskup negda Vašega kraja, negda Vaše stare domaje, da se ne veselim i ne slavim sa mojim? Slava i sjećanje Bunjevaca na viteška i sjajna djela otaca, pređa, slava je i njihove matere domovine Herceg-Bosne, slava je biskupa ko nasljednika u starini vrijednih biskupa pradomovine.

Nas Hrvata ima svuda rasijanih i nastanjenih. U prastara vremena, kad smo se pokrenuli sa visokih Karpata, sa sjevera, da se u zgodnijim i ljepšim predjelima nastanimo, svuda, kuda su nam pređi išli, naravno je, pojedina grupa, ovdje ili ondje, zaostale su; posljedica toga: ima naših hrv. naselja po Austriji, Moravskoj, Mađarskoj i t. d. a glavna snaga hrv. naroda osvoji i nastani one krajeve, gdje je i danas Jadran — Dunav.

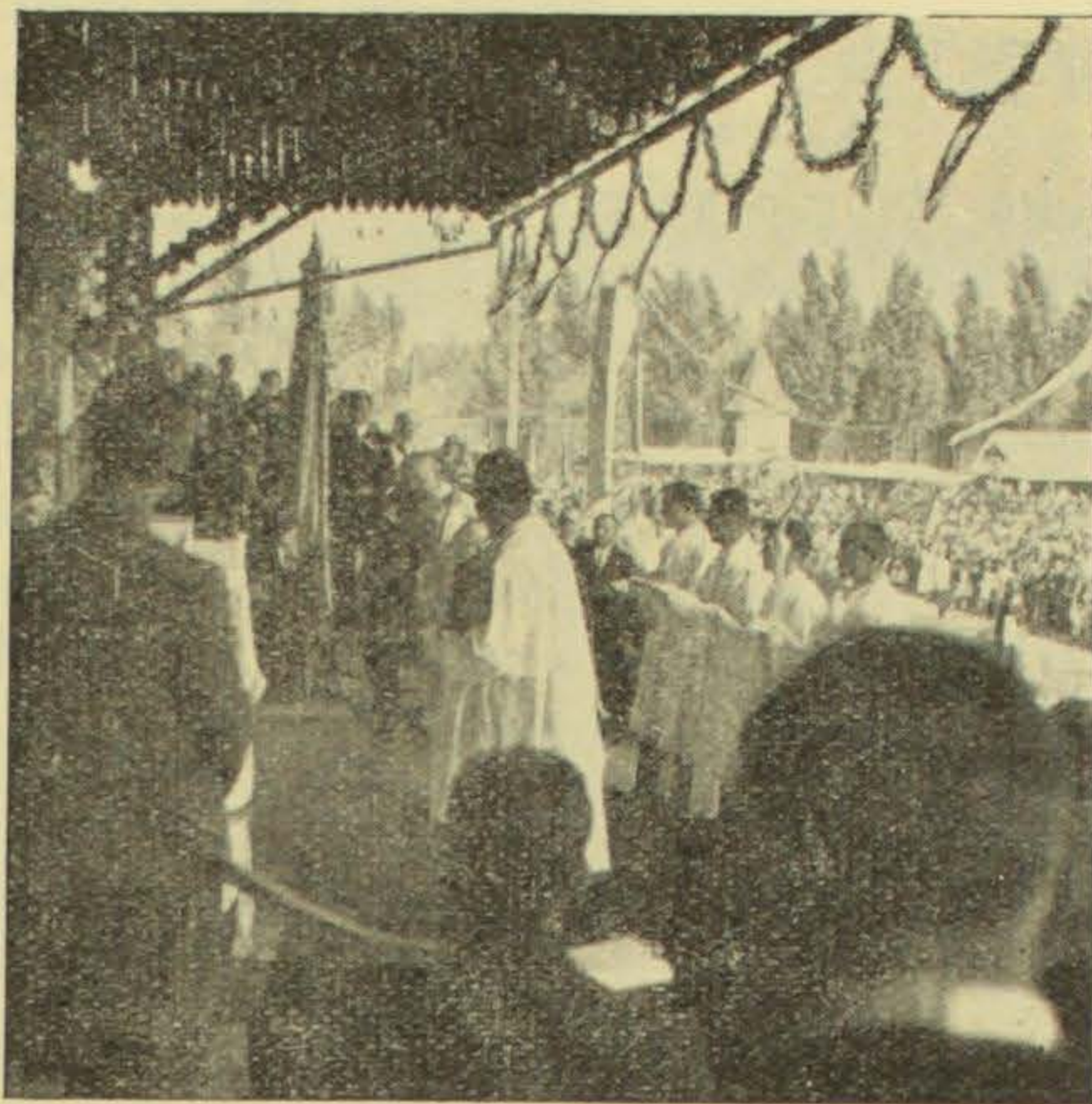
Nepobitno stoji, da su naši pređi ko zajednica još u rano doba prihvatili vjeru Isusovu-Bogočovjeka: bili su rimokatolici.

Naježda Turaka preko Carigrada malo pomalo osvajala je balkanske zemlje, pa je došao red i na naše divne hrv. krajeve u Herceg-Bosni. Mačem i ognjem žareći i paleći — podjarmili su nas i zarobili.

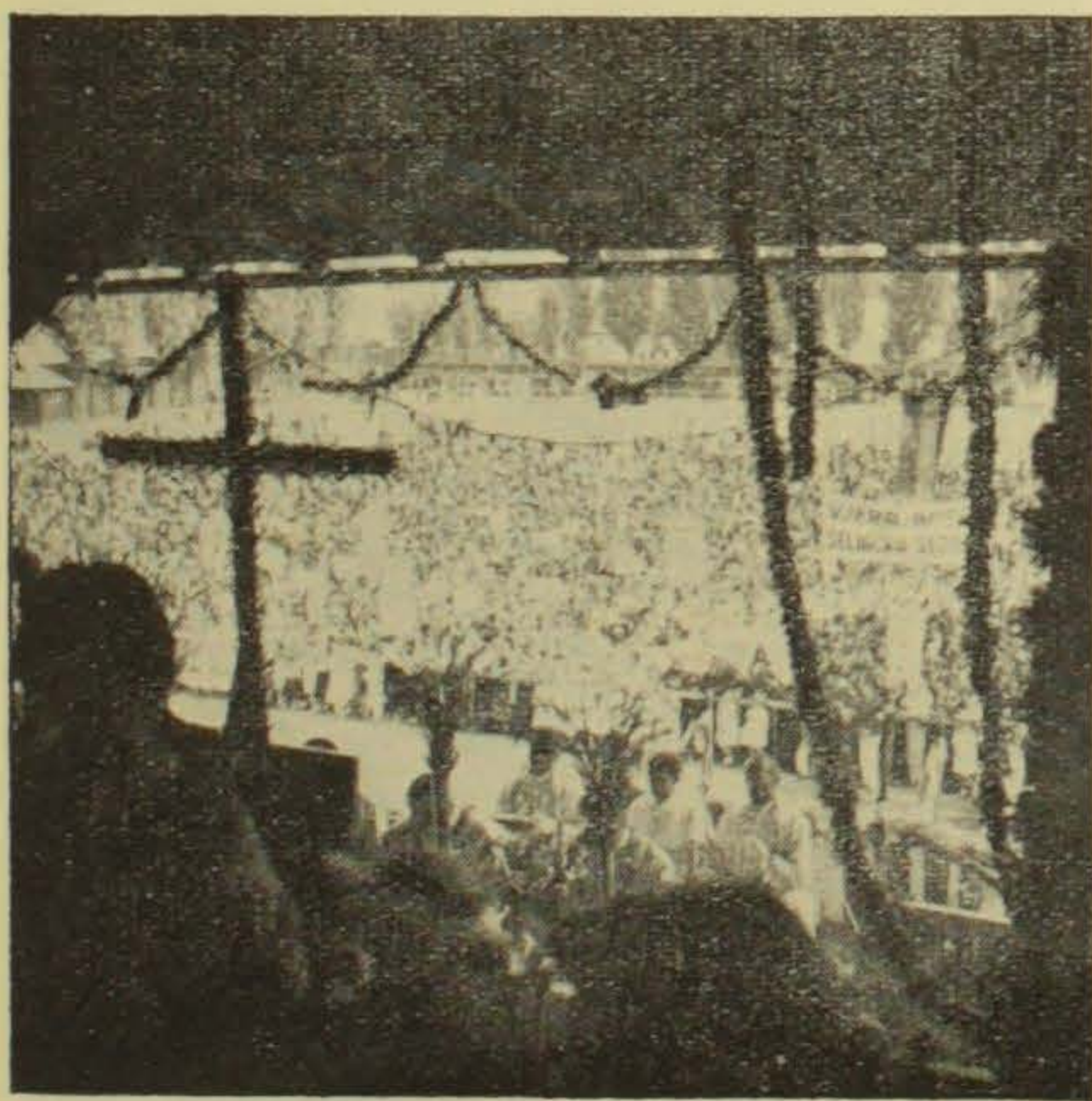
Pređi naši, da sačuvaju goli život i vjeru u Isusa, bježali su svuda, sakrivali su se po špiljama, brdima i gudurama.

Sv. vjera spaja sve rimokatolike u svijetu u jednu zajedničku cjelinu. Koliko ih god ima, svi su po Isusu i po njegovoj sv. vjeri jedna obitelj, međusobno braća. Narodnosno, kad smo jedno, n. pr. Hrvati, onda smo i ko Hrvati braća.

Kad su naša dvostruko nam draga braća, braća po vjeri i braća ko Hrvati na sjeveru prema Dunavu razumjeli, što njihova braća u Herceg-Bosni trpe i podnose za sv. vjeru, za život i drugo, od Turčina krvopije, poručiše im, neka paze na život i glave, posebno na sv. vjeru

*Preuzv. g. Alojzije Mišić
služi sv. misu na igralištu „Bačke“*

Narod sluša sv. misu na igralištu „Bačke“

u Isusa, ujedno pozvaše braću s juga, ponudiše im gostoprimstvo, da bježe ispod turske vlasti, da dođu njima. Braća ih rado primaju, a mjesta ima. Mogu bez straha i progonstva živjeti, a glavno, mogu slobodno sa tamošnjom braćom u Bačkoj ko katolici vjeru u Isusa nesmetano ispovijedati.

Kad sam primio poziv, sve ovo što iznesoh, sijevnulo je u mojoj glavi i ko živa slika stvorilo se pred mojim očima i odmah sam tvrdo odlučio, ma bile i mnoge godine na leđima, moram otići ko biskup stare domaje brojnih Bunjevaca i Šokaca, što svečanije i živopisnije da oživimo uspomene, kako su negda naši pređi s ubojnim dugim handžarima, dugom puškom šarom, s križem i krunicom putovali i doputovali u Suboticu i ja sada, u duhu starih predaja, sa nekoliko mirnih, ali vrijednih sokolova, bez noža handžara i puške dževerdara, ko malo jato s ružom i ljiljanom u ruci, doletimo braći u pohode, na veselje; da oživimo stare uspomene, kako su se negda sastajala braća u nevolji, sada da se sastanemo na zajedničko veselje i nanovo se oduševimo za daljnje zajedničke ideale, vjeru u Boga i hrv. stvari; da u tom radu budemo neumorni, odlučni, složni, jer samo vjera u Boga i sloga — spas je hrv. narodu.

Bez vjere u Boga i sloge nema Hrvatima sreće!

U Suboticu braći Bunjevcima i Šokcima došlo je nekoliko vrijednih i časnih OO. Franjevaca; živa slika franjevaca, što su 1686 god. doveli u Suboticu iz pradomaje Herceg-Bosne Bunjevce. Došla je korporativno glazba i četa vatrenih i čeličnih mladih Hrvata i Hrvatice, došao sam i ja ko biskup, ali ne kako su nam pređi putovali u stisci, čemeru i jadu, ovaj put promijenila se uloga, mladi i sretni Hercegovci, putovali su sretno i veselo s pjesmom. Divna slika! Krasna uspomena! Velik je i divan Gospodin Bog u svojim promislama!

Naša društva slušaju sv. misu

„Kraljice“ slušaju sv. misu

Bio sam u Subotici gost kod preodličnoga biskupa Bačke preuzv. g. Lajče Budanovića, po svemu pravi Bunjevac, otac i moćni zagovornik, skroman i radin, duša i pokretač svega što je bunjevačko i hrvatsko. Budanović je s ponosom istakao hrv. zastavu. Sa sv. Terezije odrazila se, odjeknula je hrv. svijest; pružen je i dat znak: — Bunjevac je Hrvat, ne od jučer ili od nekoliko godina, nego Hrvat je prestara biljka Bunjevaca u Subotici i cijeloj Bačkoj.

Kad sam došao u Suboticu, bio sam znatiželjan, što ću sve u Subotici

prigodom ove velebne svečanosti viditi i kako će, što sam sve vidio kod Bunjevaca na me djelovati. Sve što sam vidio i čuo, zgrade, koje su se preda mnom razvijale, govore, što sam s pojedinim izmijenio, posjete, koje sam učinio, (mnogo nijesam, jer za starca nije hodanje), uopće, sve što sam vidio i čuo, učinilo je na me najbolji utisak.

Prvo ističem, vjera u Boga, to je za svaki narod, ako hoće da bude zdrav i jak, brojno moćan, prvi uvjet. Vjera u Boga, kao što čuva pojedinca od nastrana i poroka isto je i za općenitost. Vjeru u Boga, i to živu i djelotvornu, vidio sam kod naših Bunjevaca; to im je stari djedovski amanet, njihova zlatna baština.

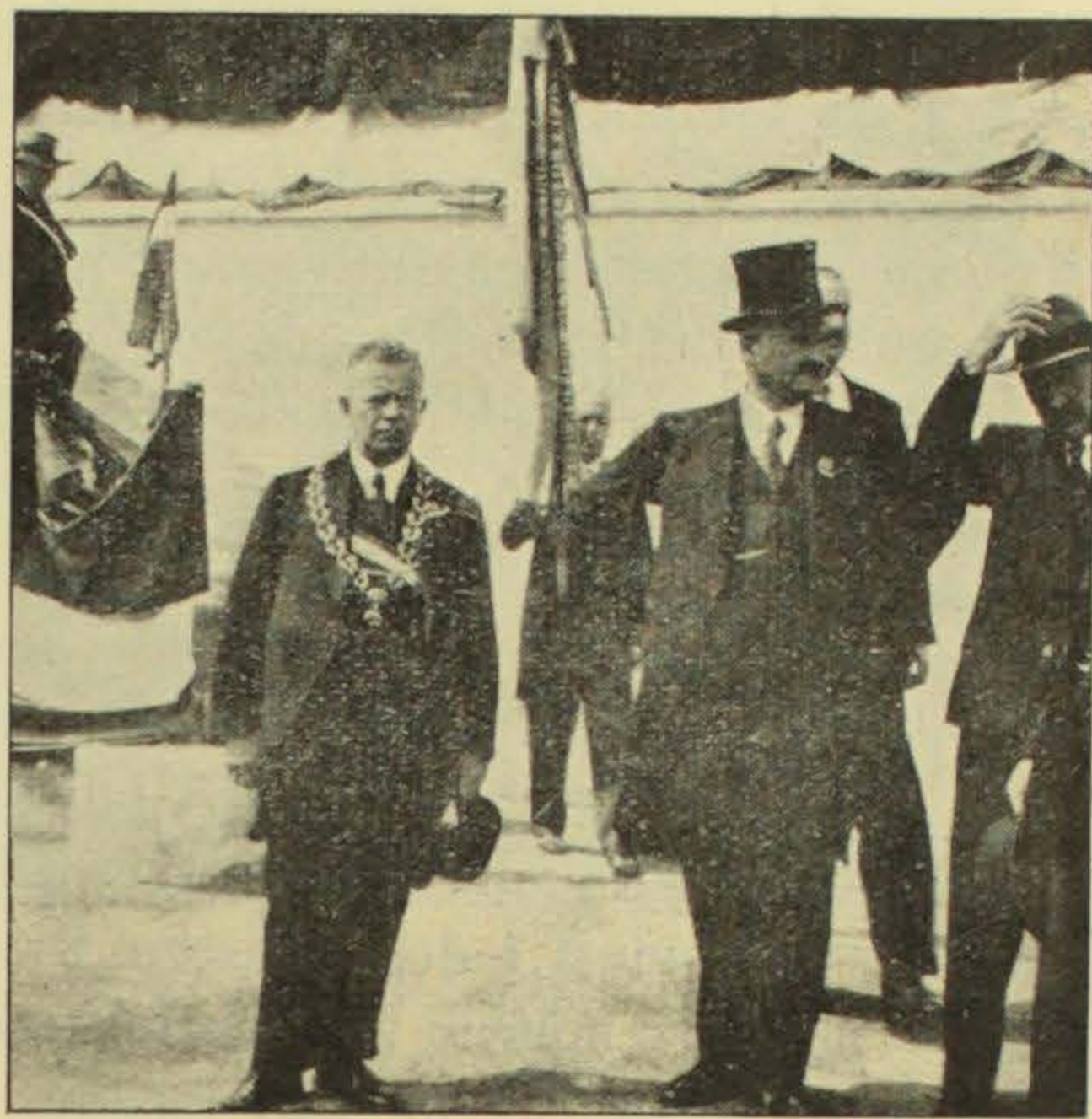
Proslava 15 VIII 1936 na igralištu „Bačke“ gdje je bilo preko 65.000 duša na okupu, muških i ženskih iz svih razreda i stališa, bogat i siromak, učeni i neuki, sve je to došlo s molitvom na svečanu sv. misu, da se Bogu pomoli; pokloni, zahvali za sva dobra duhovna i vremenita, što ih je Bog tijekom vremena u prošlosti i sadašnjosti izlio i spustio na blagosovljenu zemlju Bunjevaca-Bačku, na pradjedove i sve druge, pa i danas što ih izliva i spušća. Molili su se i još kako preporučivali, kako ih je Gospodin Bog dosada čuvao tako i otsada da ih čuva!

To je bilo vrlo značajno i pohvalno od odbora za proslavu 250-godišnjice, da pred svaki drugi dio slavlja, najprvo vjersku stranu da istaknu. Bog najprije, onda drugo! Dok dragi Hrvati Bunjevci budu mislili na Boga, u Njega nadu stavljati, od njega pomoć tražiti — nigdje im zlo neće biti! Bog svojih ne ostavlja!

Zgoda u Subotici od 15 VIII 1936 i divna vjerska svečanost na igralištu, neka bude i drugima poticaj i uzor: — štogod počmu s Bogom da počmu, ko što čine Bunjevci i njihovi prvaci.

O. Alojzije Mišić, biskup mostarski

Dr. M. Mayer, Dr. Ivan Pernar i Dr. J. Reberski

Važnost i ulogu žene mnogi danas ne shvaćaju i ne ocjenjuju kako je zaista u stvarnosti. Jedni je preuzdižu, drugi ruše. Sv. Crkva daje joj ono što zaista jest, kako i zašto ju je Bog stvorio i opredijelio.

Bog veli: — otac daje sinu baštinu, a Bog ženu. — Imanje, posjed, bogatstvo mnogi drže za preveliko dobro. Istina, sve što je od Boga, dobro je, tako i dobro, što ga Gospodin Bog pojedincima nakuči. Međutim, iako je imati i posjedovati dobro, posjedi po sebi nijesu u stanju čovjeka učiniti sretnim. Mnogi su uz bogatstvo nesretni. Žena, koju Gospodin Bog muškarcu dadne, ona je uz pomoć Gospodin Boga u stanju po sebi učiniti čovjeka sretnim i presretnim. To je ono, što Bog veli: — Bog daje ženu ko

nagradu, što je veliko, čak preveliko blago, koje se lako ne može ocijeniti i vagnuti.

Mene je zanimalo, kakove su u ovom prilike kod mojih Bunjevaca; držao sam kakove su ženske, onakve su i prilike kod Bunjevaca. Stoga sam promatrao na velebnoj svečanosti 15 VIII 1936 u Subotici ponašanje i nastup ženskih. Sve, što sam vidio i primijetio kod ženskih starijih i mlađih, upalo mi je u oči, nije bilo ništa, što bi stid potreslo, a sjetilnu razdraženost izazivalo.

Tekom velebne svečanosti ženska nošnja bila je raznolika i skupocjena, ali nigdje nijesam vidio nečednoga decoltea, razgale, razotkrivanje pojedinih strukova ili strana. Razgala je znak da nestaje sramežljivosti, prevladava sjetilnost. Čitavo vrijeme, što sam promatrao na igralištu, gdje su hiljade i hiljade sakupljene ženske čeljadi mirno stajale, kad sam promatrao kroz prozor Subotičke matice, kretanje i odijelo ženske čeljadi, mlađih i starijih, sve je odavalo pristojnost i dostojanstvo. Razgovor mlađih muških s djevojkama, odavao je živahnost, doličan nastup, a

djevojke sramežljivo i u lijepom stavu, bez izazova odgovarale su i ponašale se prema momcima. Naša stara kola djevojaka i momaka pravi su odraz duševnog raspoloženja mladosti. U našem starom kolu nema ništa, što hotimično izaziva sjetilnu razdraženost. Hvata se ruka za ruku; negdje nema ni ovo, nego djevojka nosi posebnu maramicu, drži je u ruci, stupa u kolo, k njoj dolazi momak, hvata se do nje, — djevojka mu pruža ruku i u ruci maramicu. Momak dohvaća rukom maramu i tako s maramom skopčani igraju momci i djevojke. Koliko razlika našega kola i plesanja, što ga drugi narodi izvode.

Zapovjednik konjice g. Marko Dulić

Dolazak Hrvatske glazbe iz Mostara

Kolo je pristojna zgoda, da na pristojan način bez ozljede stida, bez potresa sramežljivosti momak i djevojka upoznaju se, srca da se zbliže i da na koncu dođe do sv. blagoslova pred sv. oltarom, da postanu vjenčani drugovi.

Eto iz tih razloga promatrao sam nastupe, promatrao mimohod, promatrao kolo. Sve mi je odavalo i govorilo: — zdrava je duša ženske čeljadi kod naših Bunjevaca.

To duševno zdravlje ženskih duša treba čuvati i još kako dobro. Rekao sam naprijed: — važnost i uloga žene u jednom narodu necjenjiva je. Duševno zdrava mlada ženska čeljad dragocjeno je blago ko naraštaj za majke. Što ima uzvišenije nego biti i nazivati se majka. Majka je draga, majka je zlato; za majkom sve uzdiše. Majka nema cijene. Ko ima majku, cijeni

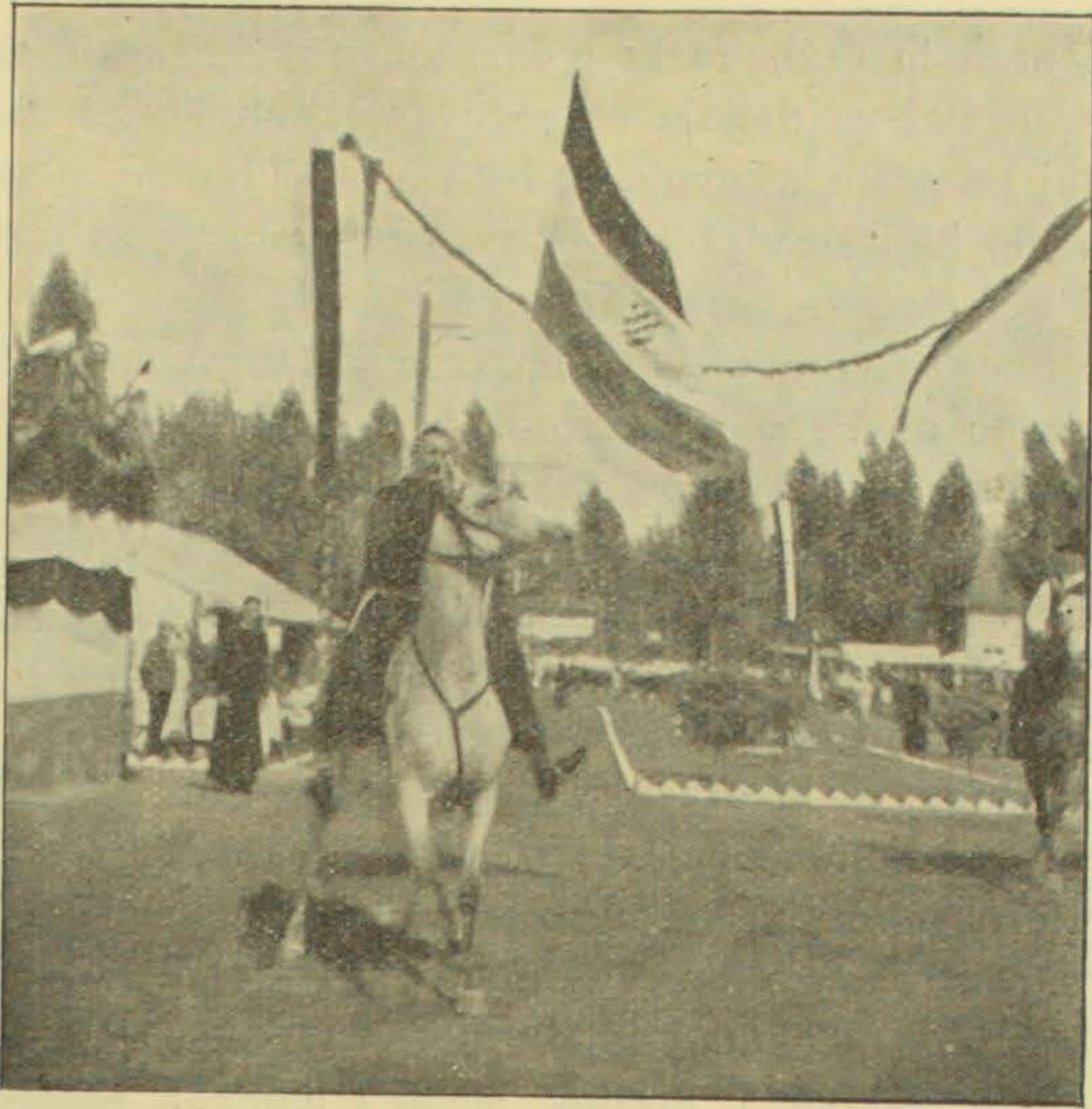
se da je presretan, kad je izgubi najnesretniji je ... Majka je nešto veliko i zanosno, ne da se ničim porediti. Bog je već svako žensko čeljade po stvorenju usposobio za materinstvo i njezine odlike. Za odraslu žensku ponos je biti i nazvati se majkom. Božje je preodređenje ženska ko mati, uz sudjelovanje pomoći Božje, čovjeku život da može dati.

Koja je ženska, da ne bi svom dušom željela postati i nazvati se majkom? Da, tako je. Tako mora biti. Tako je Bog odredio. Međutim mnogo je toga Bog odredio, ali ljudi smetaju, priječe, ruše red, što ga je Bog u prevelikoj svojoj dobroti stavio i uredio.

Gdje se sveti i drži Božji red, blago se onoj obitelji, blago se svima, posebno ljudskom društvu ko zajednici.

Naprotiv, gdje se ne drži, svaka nesreća i propast.

Kod nas u Herceg-Bosni, što se tiče svetinje u obitelji, blagosova djece, u tom smo presretni. Siromašni smo u svjetskoj strani, ali smo duševno bogati, sretni u obiteljima, gdje redovito na jednu obitelj prosječno dolazi 8—10 djece. Češće 12, a negda i više. To je blagosov. Sirotinja, kruha nema, hrani se pečenim krompirom ili s malo ukuhana zelja, kojeg potrusi s nešto brašna i opet djeca debela, jedra. Bog ih hrani

Fra Ilija Rožić sa hrvatskom trobojkom na konju

Delegacije iz šokačkih sela u povorci

i zrak ih drži, rastu i odrastu, razvijaju se u zdrave i otporne jedinice i tako postanu sposobni za daljnje umnožavanje obitelji, za daljnje širenje. Gdje se narod tako množi, taj ne odstupa svoje rođene grude tuđinu, nego stopu po stopu zemlje osvaja sebi od onih, koji su vlastitom krivnjom, malo pomalo priječeći Božji red, bježali od materinstva i očinstva — priječili djecu.

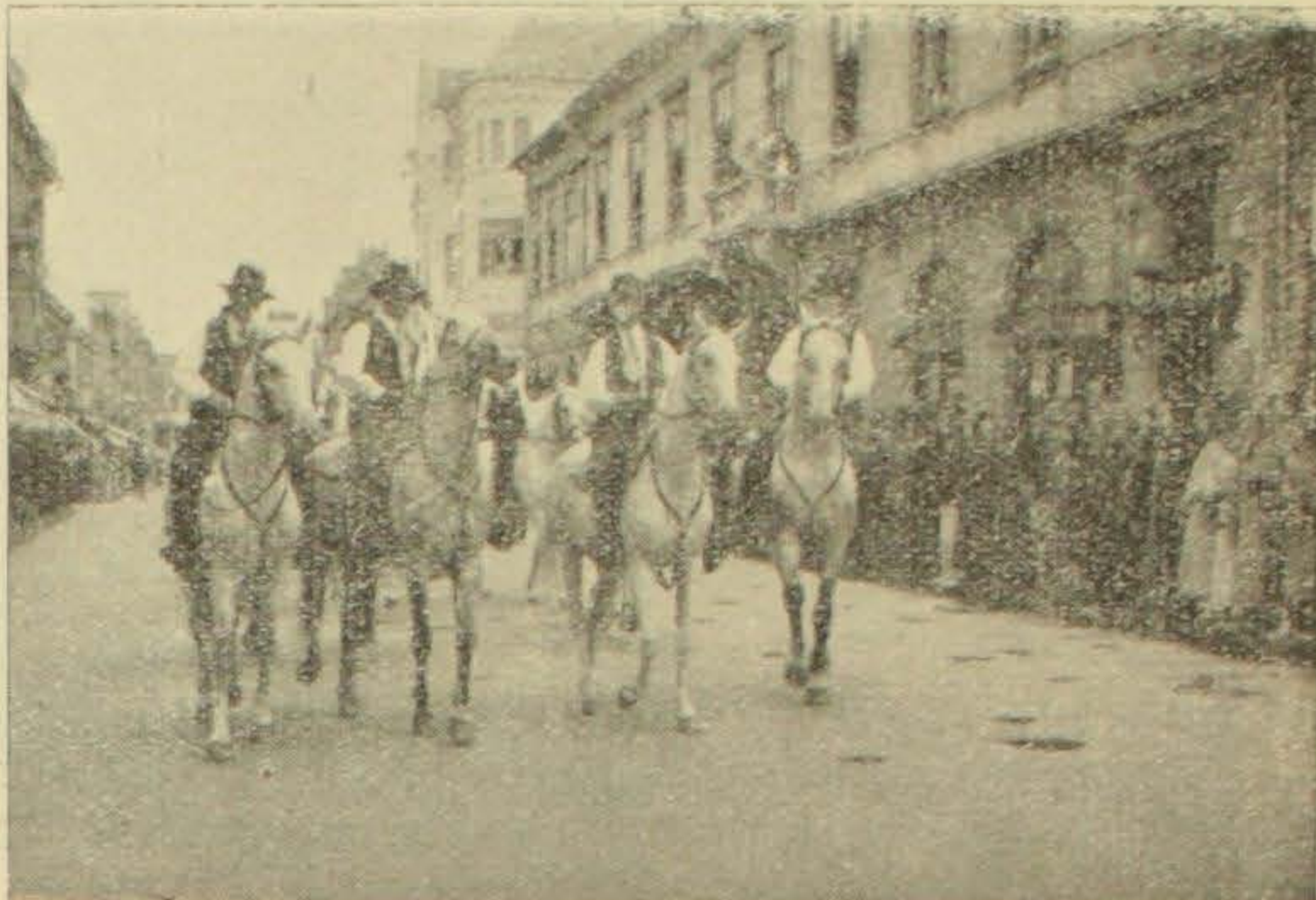
Bunjevci i Šokci u velikom svom dijelu potomci su starih Hercegovaca. Nije časno ni lijepo biti izrod, ne nasljedovati djedovske lijepe velike odlike i svojstva. U nas ovamo, iako smo siromasi, ne znamo što je bijela kuga. Množi se 40—50% pro mille. To je naše bogatstvo, naša nada, naša snaga. Nadam se i uzdam se u dragoga Boga, kako sam to već rekao, Bunjevci su potomci starih Hercegovca, pa kad smo jedna krv, jedan narod, jedna vjera, moramo biti složni i u tom, da nam je ćudoređe, da su nam Božji zakoni i uredbe slični i jednaki. Kad Hercegovac u kršu, uz komad kruha i luka, ili krompir može po milosti g. Boga dati na oltar domovine 8—10 djece, Božjih anđela, zašto i naša do grla sita zlatna Bunjevka Hrvatica ne bi isto uz cijenu, da postane zlatna sretna majka ne bi žrtvovala sebe.

Time, što postane majka dobiva na ugledu, dobiva na ljubavi i privrženosti. Rođena djeca zovu je zlatna, draga mamice, ljube je, grle. Dobiva na zdravlju. Materinstvo ne uništava organizam tijela, pače po uredbi Boga Stvoritelja, materinstvo je snažno sredstvo za majčinu narav, ne gubi se s materinstvom ni svježost ni jačina tijela. Bog je ostavio, narav sama sebe pomaže. Pače protivno. Udata ženska, koja bježi od svetoga Božjega reda, priječi djecu, anđele Božje raznim pogubnim sredstvima, koja to vrši, ruši sama sebe, izgleda ko sušena riba na dimu, ili izcijedeni limun.

Ređe su ženske, koje umiru radi materinstva, a vrlo ih je mnogo, koje umiru, jer nijesu htjele postati majkom. Koliko ih se potpisano tužilo: — Oče, umirem! Sama sam kriva što umirem. Nijesam htjela, da postanem majka. Opirala se, pa kad nije htjela da svojim majčnim mlijekom hrani svoje dojenče, hranit će sa svojom krvlju i mesom crve u grobu. Tako mnoge svršuju.

Za ovo ne znaju u Herceg-Bosni, pa stoga uz brojnu djecu, broje i mnoge godine svoga života.

Zlatne i dobre Bunjevke Hrvaticice! Slijedite Vaše sestre u Herceg-Bosni, pa će Vas Gospodin Bog nagraditi, što ste se po Božjem sv. redu Bogu poklonile, vjeri sljedbenike, raju anđele, domovini junake radale!

Konjica u Aleksandrovoj ulici

Pretsjednik pripremnog odbora B. Rajić sa Dr. Pernarom

Ima toga dosta, što bi rado sa velebne Gospojinske svečanosti i slavlja zlatnih Bunjevaca iznio i dotakao se, ali radi kratkoće vremena i prostora samo još jedno iznosim.

Divan red i mir, posluš i stega, što su ih Bunjevci Hrvati prigodom slave u Subotici posvjedočili izazivlje čuđenje i udivljenje! Mnoštvo naroda, preko 60.000 duša na okupu, pa onakav red i mir, da je prošlo bez i najmanjeg neugodnog slučaja, daje svjedočanstvo, da je Bunjevac Hrvat čovjek, koji zna, što je dostojanstvo, red i mir!

Sve je prošlo u najboljem redu, iako je ovdje, ondje bilo izazova, da je mogao nastati nered. Ne, ponosni Bunjevac Hrvat zna, nije samo onaj junak koji ima široka pleća i snažnu mišicu, nego veći je junak duševni, koji se zna svladati i biti gospodar nastrane naravi.

Uzoran red i mir, kakav je bio u Subotici na velikoj slavi 250 godišnjice, zaslužuje svako priznanje, čast i spominjanje!

Sve mile i drage zlatne Bunjevce Hrvate od srca pozdravlja! Blagosiva!

Mostar, 1 XII 1936 g.

Pradomovinski Vaš stari duhovni otac:
† Alojzije Mišić, biskup

Delegati zagrebačkih društava

Križarice vuku veliki cvijećem okiĉeni križ

250-GODIŠNJICA

DOLASKA JEDNE GRUPE BUNJEVACA I PREUZIMANJA VLASTI U SUBOTICI

Kao nijedna druga godina Gospodnja od dolaska u ove krajeve do danas ostaće nam u uspomeni i živom sjećanju 1936. Potpuno opravdano.

Zadnjih godina osjetio se u nas bačkih Hrvata znak života. Znak, jer još pravim životom se ne može nazvati ono što mi svakodnevno susrećemo u ophođenju s hrvatskim stanovnicima hrvatske Subotice. Znak, jer mi viku smatramo samo znakom života. Onih koji govore o hrvatstvu ima dosta, i kad bi se ti svi pretvorili u idealne radnike za hrvatski narod, moglo bi se govoriti i o životu — u pravom smislu riječi — bačkih Hrvata. Ovako govorimo samo o znacima života.

Međutim prošle dvije godine mogao je nepristran promatrač opaziti da među nama raste i da se razvija hrvatski život, da se svugdje pokazuje.

To su opazili svi, koji gledaju život onako kakav on u stvari jest i koji ne obmanjuju lažima sebe i druge.

Prvi događaj hrvatske Subotice, koji nam daje pravo govoriti o životu Hrvata, bila je Smotra bunjevačke prošlosti održana 29 IX—5 X 1935 godine. Ta smotra probudila je u mnogima bunjevački i hrvatski ponos, jer je pokazala da ni mi nijesmo baš takovi kulturni bokci kakovima smo sami sebe zamišljali i kako su nas dotle drugi krivo prikazivali. Smotra nam je dala mogućnost da se upoznamo sa slavnom prošlošću našom, te nam je ujedno ulila nadu i želju za isto takovom budućnošću.

Još se nismo naužili milih uspomena na smotru, a Subotička matica spremala nam svima još veće iznenađenje. Nitko na tako šta nije ni pomišljao. Preuzvišeni g. Lajčo Budanović, biskup nabacio je jednom zgodom misao da se ove, tj. 1936 god. proslavi sa najvećom pompom 250-godišnjica dolaska jedne veće grupe Bunjevaca u ove krajeve i preuzimanje vlasti u Subotici. On je dao i prve konture kako bi se proslava imala izvesti, te je tad cijelu akciju predao Subotičkoj matici na daljnje izvođenje. Humano prosvjetni odbor crkvenih općina je najozbiljnije shvatio svoju dužnost, te je nekoliko puta održao uže sastanke. Tim užim sastancima prisustvovali su: Blaško Rajić, pretsjednik Humano prosvjetnog odbora crkvenih općina, Dr Matija Evetović, gradski senator, vlč. Nikola Dulić, Ivan Malagurski i Ivan Prčić. Tu na tim sastancima izabran je pretsjednikom Pripremnog odbora za proslavu presvj. g. Blaško Rajić, a zapisnik je vodio vlč. Nikola Dulić. Ovaj uži

Delegati zagrebačkih društava idu k sv. misi

„Kraljice“ u povorci

odbor pripremio je nacrt za proslavu u najkrupnijim potezima i kada se počeo baviti i izvedbom tog nacrtu, nailazio je na ogromne zapreke koje bi svaki puta uklanjao pokrovitelj proslave.

Kada su sve upravo nepremostive zapreke bile uklonjene, upućen je poziv svim našim katoličkim hrvatskim društvima da izašalju po dva delegata na dogovor koji će se održati u Subotičkoj matici. Na tom dogovoru izneo je presvj. g. Blaško Rajić cilj sastanka, a zatim nacrt proslave koja će trajati dva dana: na Gospojinu i sv. Roka. Nacrt proslave bio je sažet u 5 točaka:

1. Turci odlaze — vode roblje.
2. Bunjevci dolaze u povorci.
3. Prikaz rada Bunjevaca na ekonomskom polju.
4. Kulturni rad i borba.
5. Dokaz da je Subotica naša — kao u vrijeme oslobođenja.

Muntulandije u povorci

Sevalci u povorci

Svi se slažu sa nacrtom te se sad već prelazi na bliže pripreme. Svaki od članova odbora kojega su sačinjavali: presvj. g. Blaško Rajić, predsjednik, Ivan Malagurski, Miroslav Mažgon, Petar Pekić, Dr Mihovil Katanec, Ivan Prčić, Dr Marko Kuntić, Mičo Skenderović, Nikola Dulić, Ivan Beneš, Kata Taupert, Maca Gabrić, Mariška Poljaković, Kata Čović, Maca Đelmiš, Tona Kujundžić, Albe Šokčić, Aleksandar Kokić, Albe Vidaković, Ivan Tikvicki, Marko Horvacki, Marko Čović, Ljudevit Pandžić, Mate Brčić Kostić, Lajčo Dulić, Lajčo Stipić, Ivan Kujundžić, Luka Skenderović, preuzima na se dužnost da našu proslavu što više reklamira u narodu. Svi su postali sakupljači učesnika u proslavi, sakupljači narodnog blaga koje će se prigodom proslave tako vidno istaknuti.

Kako su se poslovi oko proslave sve više množili, preuzeo je na se dužnost dopisivanja Ivan Kujundžić i radio do kraja proslave.

Vrijeme je bilo kratko, a naš odbor prevelik za donošenje odluka i prijedloga, pa je bila prijeka potreba da se ustanovi jedan uži odbor koji bi davao upute za rad i nadzirao izvođenje izdatih uputa. U taj odbor izabrani su Dr Mihovil Katanec, Ivan

„Stacale“

Malagurski i Ivan Kujundžić. Ovaj uži odbor izradio je detaljan plan proslave, te pojedine njegove dijelove izdao određenim društvima da se ona za dotični dio brinu. Tako je svako društvo dobilo zgradu da bar nešto doprinese slavlju svih Hrvata i da pokaže kakovim duhom diše.

Odbor je izradio kod Ministarstva saobraćaja polovični popust na željeznicama, napravio spomen značke, izdao knjigu Ive Prčića „Subotica i Bunjevci“, ishodio dozvolu u vlasti da se proslava smije održati.

Odbor je preko svojega tajnika pozvao na proslavu uvaženiye ličnosti hrvatskog javnog života, poznatija hrvatska društva, Bunjevce i Šokce iz svih krajeva ove države, izdavao letke i plakate koji su sa puno ushićenja govorili stanovnicima bačkih ravni o velikoj proslavi koja se imala održati 15 i 16 kolovoza.

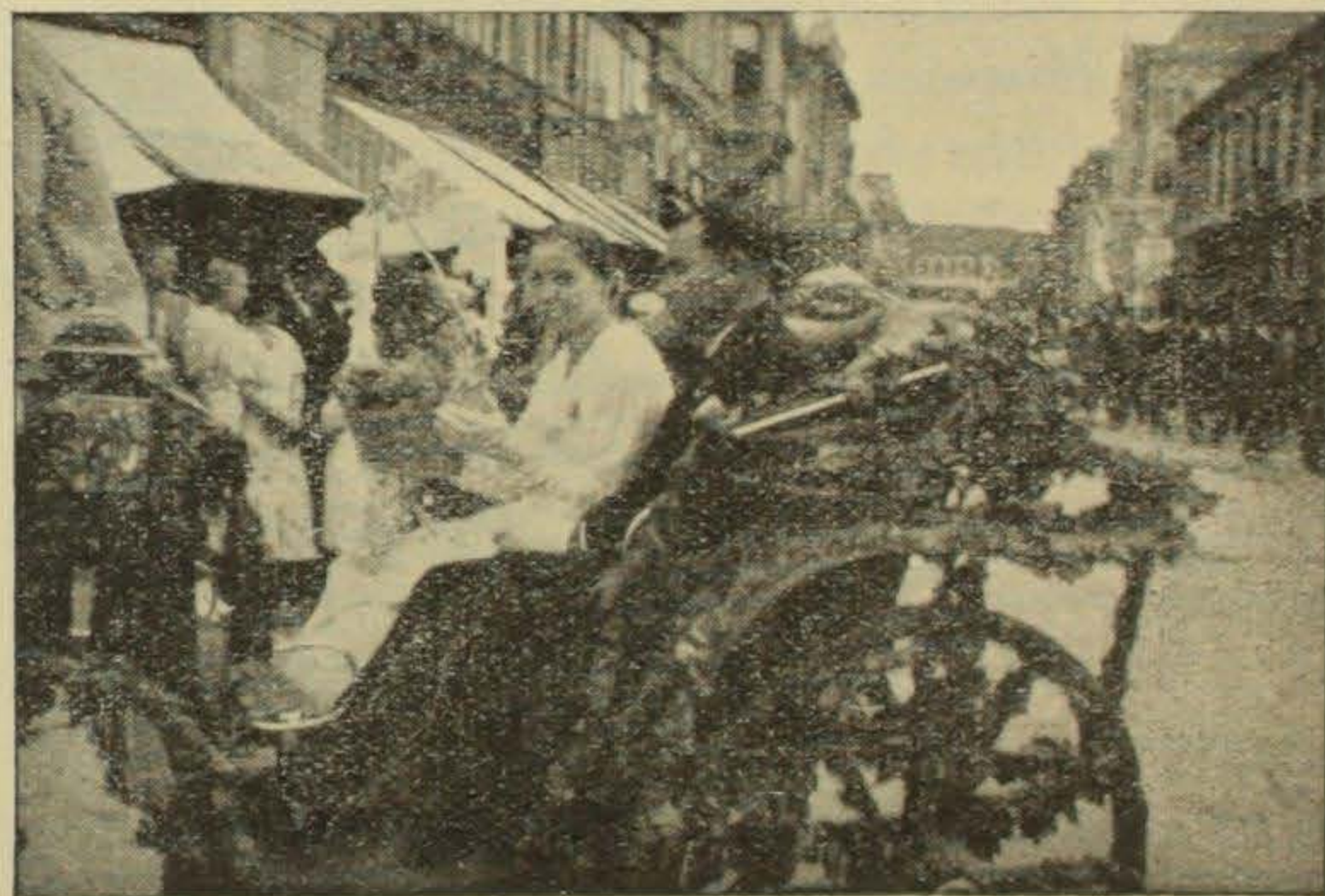
Nešto pred proslavu izabran je i stanbeni odbor koji je imao da se brine za smještaj gostiju i njihovu prehranu.

Kada su bili izlijepljeni plakati i razdijeljeni letci, više se nije ni o čem drugom govorilo do li samo o onom što će biti na Veliku Gospojinu. Šad se već sav naš narod počeo spremati na te lijepe dane. Tražili se stari nakiti, odijela, alati, a momci i djevojke javljahu se za učestvovanje u divnoj povorci. Sve je to bilo uz toliko oduševljenje kakovo ne pamti Subotica. Bilo je ovdje proslava, ali nijedna nije primljena sa takovim oduševljenjem kao proslava 250-godišnjice. Cio narod ju je prihvatio kao svoju narodnu proslavu, te je zato i njen uspjeh bio osiguran. Stoga je odbor za proslavu bio uvjeren da će proslava iznad svega uspjeti te mu nije bilo žao da doprinese i najveće žrtve.

U tim i takvim prilikama proslava se približila već na nedjelju dana razmaka. Sva aktivnost Pripremnog odbora je udvostručena. Sve što ne dostaje sprema se. Šiju se narodne trobojke, utvrđuje red povorke, sprema se igralište „Bačke“. Sve što je urađeno usavršuje se. Stižu brzojavi; javljaju se gosti sa svih strana: Hrvatske, Bosne, Hercegovine, Primorja, a Bunjevci i Šokci Bačke i Baranje odazvali se kao nikada dosad. Odbor za stanove radi punom parom. Gosti stižu, a među prvima preuzv. g. biskup mostarski O. Alojzije Mišić, Hrvatska glazba iz Mostara, hercegovački franjevci: O. Dominik Dr Mandić i O. Ilija Rožić.

Dan u predvečerje Velike Gospojine bio je vedar, te se dalo naslutiti da ćemo imati svečane dane, vesele kao srca sviju nas, da ćemo s blagoslovom Božjim sretno završiti započeto slavlje.

Uz gruvanje mužara kod katedralne crkve sv. Terezije, sv. Roka i Đurđa započela je svečanost vatrometom na tornjevima crkve sv. Terezije.

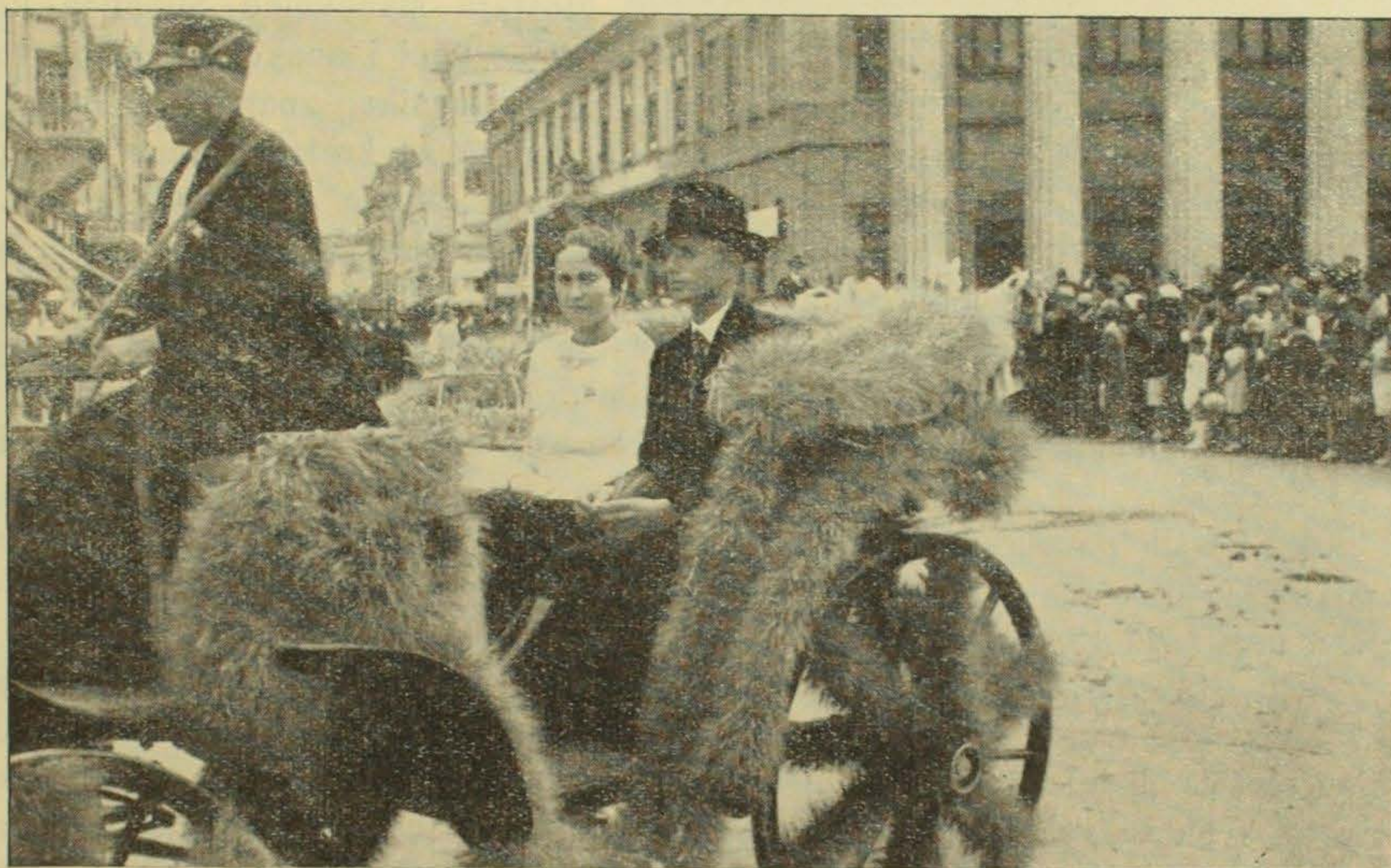
„Pudar“ i „pudaruša“ u povorci

Svečano raspoloženje raslo je pod zvucima dične Hrvatske glazbe iz Mostara kojoj svaka čast i hvala.

Kada je na tornju katedrale izbio bljesak prve rakete krasnog vatrometa i kada su se počeli pojavljivati znakovi i natpisi u vezi sa proslavom: križ-mać-riječi: Buna — Subotica, — brojevi „250“, sav trg oko katedrale pa do gradske kuće bio je talas ljudi u kojem se njihao val oduševljenja. Svaka pojava vatrometa bila je praćena burnim aplauzom što nije česta pojava u Subotici, koja se nikada ili vrlo rijetko oduševljava spontano.

Kad se val oduševljenja prividno umirio, krenula je cijela ona masa svijeta na kolodvor da dočeka goste iz Zagreba koje je predvodio Dr Ivan Pernar, hrvatski narodni zastupnik i izaslanik vođe hrvatskog narodnog pokreta Dr Vladimira Mačeka.

„Bandaš i bandašica“ sa „dožejanice“

Vlak je stigao sa malim zakašnjenjem, jer se po ulasku u Bačku na svakoj stanici tiskalo mnoštvo naroda, tako da je vlak jedva mogao dalje.

Sa Dr Pernarom dolazili su izaslanici iz Zagreba, Dalmacije, Hercegovine, Bosne. Kada ih je masa ugledala, oduševljenju nije bilo kraja. Nebo se prolamalo od poklika: „Živio!“ „Živio Dr Maček!“ „Živio Dr Ivan Pernar!“ „Živjeli!“

U moru oduševljenja pozdravio je Dr Pernara i hrvatsku delegaciju pretsjednik Pripremnog odbora presvj. g. Blaško Rajić.

Na topao pozdrav presvj. Rajića i narodnoga zastupnika Josipa Đide Vukovića odgovorio je Dr Pernar zahvaljujući na ovako svečanom dočeku. Za vrijeme njegova govora sve je bilo kao elektrizirano. Prostor pred kolodvorom odjekivao je od silnih poklika: „Živio!“

Nakon govora sjeda Dr Pernar sa pretsjednikom Pripremnog odbora presvj. Rajićem u četveropreg kojim je jedva prošao prepunim ulicama do doma preuzvišenog

Voda mustulundžija

čas je svijet bio na nogama. Ulice su vrvjele od prolaznika, znatiželjnih ljudi, žena, djece, gostiju, učesnika u povorci i priređivača. Svi su se kretali prema mjestu koje je toga jutra bilo centar Subotice — prema igralištu „Bačke“. „Bačka“ je toga dana poprimila svečan izgled — sva je bila iskićena ogromnim hrvatskim zastavama. Na tribini je bio postavljen neviđeni oltar iskićen žitom. Ovamo su svi hrlili. Publika, pojedine grupe povorke, delegacije — svi. Kada se ispunio prostor na igralištu, pojavio se preuzv. g. O. Alojzije Mišić sa pokroviteljem preuzv. g. Budanovićem, došao je Dr Pernar i ostali delegati u pratnji članova Pripremnog odbora. Sakupljena masa ih sve burno pozdravljala.

Oko 9 sati počela je sv. misa koju je služio uz svečanu asistenciju preuzv. g. O. Alojzije Mišić. Za vrijeme sv. mise pjevao je mješoviti zbor H. p. d. „Neven“ „Hrvatsku misu“ od Rudolfa Matza.

Misu i pjesmu pobožno je slušala masa svijeta. Igralište „Bačke“ kakogod je bilo veliko i lijepo nije moglo primiti svu masu i sve grupe povorke. Grupa od kakvih 600 konjanika slušala je misu prije, te je sada ostala vani, a kod svečane mise zastupao ju je ispred sviju sa velikom hrvatskom trobojkom franjevac O. Ilija Rožić. Grupom konjanika zapovijedao je g. Marko Dulić. — Vani su stajale i razne uprege volovske i konjske, kola sa „stanom“ za tkanje, sa vinovom lozom i t. d.

Po svršetku sv. mise formirana je povorka za nepuna pola sata, što pokazuje da je organizacija bila dobro provedena. U povorci je učestvovalo do 10.000 osoba.

Na čelu povorke išla je konjica sa 400 konjanika koji su bili razvrstani posebno — svaka salašarska jedinica posebno. Ovo je bila prava revija moka i konja!

Konjicu je slijedila „Hrvatska glazba iz Mostara“. Glazba je davala posebni čar i ljepotu baš uslijed toga što su svi izvrsni glazbenici, a pored

g. L. Budanovića, pokrovitelja cijele ove proslave. Dr Pernar je bio gost preuzv. g. Budanovića.

Svi smo očekivali sutrašnji dan. Svi smo željeli vidjeti Suboticu gdje blista od veselja prigušivanog stoljećima. Svi smo žudjeli da vidimo braću rastavlenu vjekovima gdje se zajedno mole, zajedno vesele, zajedno zabavljaju.

Svanuo je taj mjesecima iščekivani dan Velike Gospojine. Već ranim jutrom budila je Hrvatska glazba iz Mostara stanovnike Subotice koji su prošle noći i onako bili lakog sna. Za

„Risari“ u povorci

toga lijepa i vitka stasa — pravi sinovi kršne Hercegovine! Obučeni u divno hercegovačko narodno odijelo sa malim kapama na glavi i hrvatskom trobojkom preko grudi nastupali su hrabro i odlučno.

Iza njih je bila simbolična slika odlaska Turaka, a na izvjesnoj daljini vodio je Bunjevce jašeć na konju (čilašu) sa ogromnom hrvatskom zastavom, — na kojoj je blistao hrvatski grb, — O. Ilija Rožić na spomen 250 godišnjice dolaska Bunjevaca koje je i tada vodilo 18 franjevaca. Njegova neobična pojava izazivala je na sve strane udivljenje i poštovanje, te je cijeloj povorci davala biljevu ozbiljnosti i povijesne stvarnosti.

Iza fra Ilije dolazila je zapravo jezgra historijske povorke sa Pripremnim odborom u kojem su učestvovali: Presvijetli g. B. Rajić, Dr Ivan Pernar, Josip Đido Vuković, Dr Josip Reberski, O. Dominik Dr Mandić, O. Klement Veren, gvardijan subotičkog samostana sa nekoliko franjevaca, Dr Mihovil Katanec, Ivan Prčić, a odmah iza njih gosti izvan Subotice.

Braća hrvatskog zmaja: gg. Milutin Mayer, veliki meštar i zmaj sv. Helenski; meštar protonotar Viktor Mohr, zmaj sv. Andrejski; meštar blagajnik Rudolf Balzer, zmaj Zemunski; brat Matija Crnlas, zmaj Petrovaradinski.

„Hrvatska žena“: pretsjednica gđa Marija Kumičić i gđa Franjka Mayer.

Centralu „Napretka“ (Sarajevo) zastupali su: pretsjednik Dr Ante Alaupović; Dr Ante Vrgoč, prof. univ. i I potpretsjednik; Dr Milan Martinović, II potpretsjednik; Dr Ante Čelik, ravnatelj Napretkovog konvikta; Dr Ivan Brkić, odvjetnik iz Dervente.

Delegati H. a. k. d. „Kranjčević“ iz Sarajeva: dvojica.

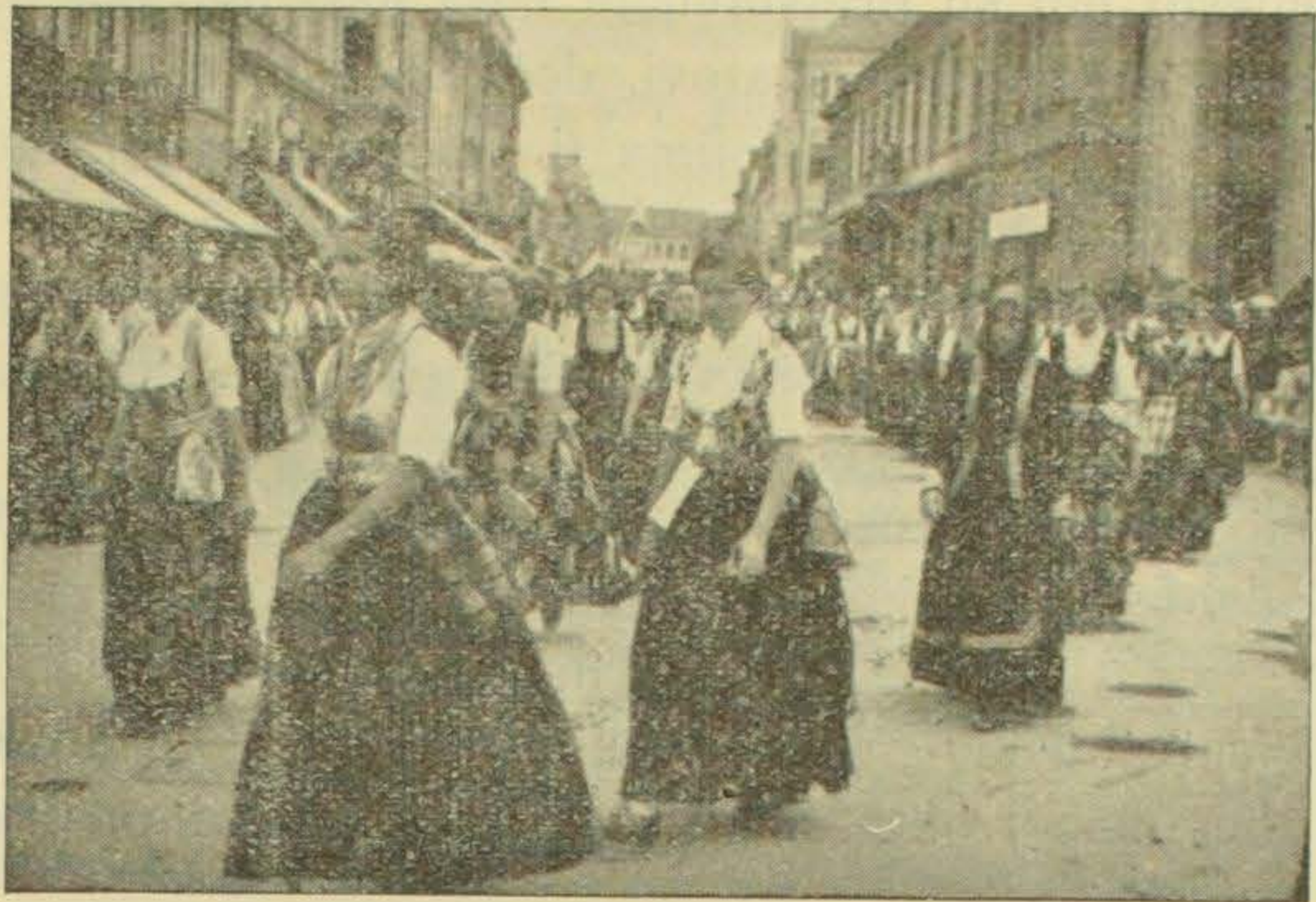
Delegati „Bunjevačkog kola“ iz Senja — tri osobe.

Delegati iz Grubišnog polja — pet osoba.

Delegati iz Zagreba raznih kulturnih društava: od Matice Hrvatske Većeslav

Zrnc; Hrvatskog pjevačkog saveza Dr Miro Mayer; Matice hrvatskih kazališnih dobrovoljaca Dr Miro Mayer; „Napredak“ iz Zagreba Dr Milan Dečak, prvi potpretsjednik i Većeslav Zrnc, tajnik; Dr Franjo Raguz, liječnik; Dr Antun Raguz, liječnik i Aleksandar Raguz od kluba Šokadije, „Hrvatskog radiše“ Dr Zvonko Šprajcer. Nadalje mnogobrojni delegati: Križari i Križarice iz Sombora, „Bunjevačko kolo“, delegati iz Bajmoka, Bača, Bođana, Bačkog Monoštora, Svezozara Miletića, Bačkog Brijega, Gospića, Vajske, Čonoplje, Sonte.

Poslije delegacija na najčasnijem

Djevojke u narodnoj nošnji

Šokci iz Bođana

mjestu bili su pretstavljeni neki naši narodni običaji: polivači, kraljice, rakijare, mustulundžije, staćale, svatovi, dožejanca, berba.

Radi onih kojima ti običaji nisu poznati (strani naši gosti) zaustavljamo se sa par riječi kod svakog pojedinog običaja.

Polivači malo „nadekeljani“ (napiti) polaze na drugi dan Uskrsa — iskićeni i praćeni tamburašima — da polijevaju djevojke. Polijevanje djevojaka nije bilo prije kao danas parfemom nego čašom hladne vode ili vedrom. Taj običaj danas izilazi iz mode, jer je skup, a ne može se baš reći niti da polijevanje vedrom hladne vode odgovara ženskoj nježnosti.

Kraljice se još i danas viđaju u dosta lijepom broju. Istina da danas kao „kraljice“ idu malene djevojčice, ali običaj je dosada još sačuvan. „Kraljice“ su djevojke (djevojčice) obučene u bijelu suknju, svilen prusluk sa krunom na glavi. Viđaju se samo

„Kraljice“ u povorci

o Duhovima. Idu obično po osam na broj. Prvi par te male grupe zove se „pridnjaci“, drugi „sabljari“, treći „kraljica i diver“ a četvrti par „stražnjaci“. U povorci ih je bilo oko 120.

Rakijare: Gabrić Kata i Gabrić Maca, žene, koje su zaprosile mladu (nevjestu).

Mustulundžije: Jahači, koji čuvaju nevjestu — običaj iz turskoga doba kada su Turci otimali nevjestu.

Staćale: Pere Malagurski, Joko Dulić lična straža mladoga para.

Svatovi. Nevjesta: Manda Loketić T., momak: Ivan Dulić. Kum: Lazo Poljaković. Stari svat.: Mate Dulić.

Risari: Djevojke i momci — obučeni u nar. nošnju — nose žitne krune i mali svežanj klasja — kao simbol naših ravni.

Treći dio te velebne povorke bile su naše kulturne ustanove i organizacije od najstarijih do najmlađih, a prijelaz od starijih k mlađima činili su omladinci koji su 1918 g. pronijeli Suboticom hrvatsku zastavu. I sada su išli za njom.

Četvrti dio bio je najbolje zastupan. Naši salašari uložili su sve da ne zaostanu za varošanima. Uspjeli su. U gospodarskom dijelu vidjeli smo sve moguće sprave kojima se služe naši salašari dok spremaju kruh sebi i nama varošanima. Sprave koje smo gledali govornice su dosta jasno da život na salašu kraj sve svoje idile ipak nije bez žuljeva i napora. Tvrd je to život i čvrsti su ljudi naši salašari.

Povorka je prolazila: Somborskim putem, Zagrebačkom, Vilsonovom, Antunovićevom, Aleksandrovom i Jelačićevom ulicom do trga sv. Ćirila i Metoda. Povorka je išla oko dva sata, jer je u njoj bilo do 10.000 ljudi. Oni koji nijesu učestvovali u povorci nagrnuli su na ulicu da vide svoju djecu, rođake, znance u onolikom raskošu i sjaju. Spontano su letili da vide, da prave špalir, da se dive i da žale što i oni nijesu u povorci da i njih gledaju. Računa se da je tog prijepodneva bilo na pomenutim ulicama do 60.000 osoba.

Šokci iz Bačkog Brijega

Sve se to sleglo pred crkvom svete Terezije gdje su se držala zborovanja koja je otvorio presvj. Blaško Rajić. On je ujedno govorio i u ime svećenstva. Naglasio je usku vezu svećenstva i naroda. Svećenstvo je dovelo Bunjevce ovamo, ono se borilo za opstanak Bunjevaca u najtežim prilikama, ono je i danas uz svoj narod. O tome smo se već mnogo puta uvjerali.

Poslije presvj. Rajića govorio je izaslanik vođe hrvatskog naroda Dr Vladimira Mačeka hrvatski narodni zastupnik Dr Ivan Pernar. Svojim lijepim i temperamentnim govorom znao je cijelo vrijeme držati masu napeto iako je govor bio nešto duži.

Zatim je slijedio govor salašara Vranje Tumbasa i pretstavnik subotičke hrvatske inteligencije Dr Marka Kuntića, a poslije njih obredali su se pozdravi naših gostiju.

Po svršenom zborovanju pošlo se na svečani banket koji je priređen u koncertnoj sali gradskog kazališta. Tu je palo mnogo lijepih zdravica za bratsku slogu svih Hrvata.

Nakon kratkog odmora što ga je dobila naša publika došlo je vrijeme otkrivanja slike preporoditelja Bunjevaca biskupa Ivana Antunovića u Pučkoj kasini gdje je bila postavljena i spomenploča na proslavu 250 godišnjice. Tom prilikom su govorili gg. Ive Prčić i Mićo Skenderović. Osim svega su divni stihovi uklesani u tu ploču, a spjevao ih najbolji današnji živući naš bunjevački hrvatski pjesnik bogoslov Aleksandar Kokić. Stihovi svojim mislima i dikcijom zaslužuju da ih i ovdje donesemo, a glase:

ZA LJEPŠU BUDUĆNOST

*Iz zemlje kamene, kršne hercega Stjepana hrabrog
s izvora hladane Bune pređi su naši slavni
jednoga crnoga dana, praćeni urlikom bure,
došli dušama bolnim u tihe bačvanske ravni.*

*Ognjište toplo i ljubav nije ih čekala ovdje,
ostvareni nisu im bili mnogi njihovi snovi,
umjesto mira i sreće i zemlje meda i mlijeka
pustoš ih sačeka jadne i bojevi mnogi i novi.*

*Al u njih bijaše srca, u njih bijaše snage,
njihove muževne grudi vjerom su bile pune,
život su davali svoje, nosili trnove krune,
za sreću roda svoga, slobode grude im drage . . .*

*I danas nam kažu: prezreli narod svoj mi smo,
stidimo da se vjere, jezika svoga i nane,
slavnih nam pređa naših da vrijedni potomci nismo
u lijenosti, neradu tromom, da mlade živimo dane . . .*

*O Rode dragi, laže ko o nama tako šta zbori,
jer iako mala nas četa, iako malo nas ima,
glasno i jasno uvijek zborimo svuda i svima,
da srce naše mlado ljubavlju domaji gori!*

*I nek nam dođu dani krvavi, teški i crni,
oblaci makar će gusti čitavo nebo nam skriti,
i onda svi ćemo hrabro gromovnim glasom zborit:
„Hrvati bili smo uvijek — Hrvati i otsad biti!“*

*Hrvati bili smo uvijek, ostat i dalje Hrvati,
ljubili vjeru svoju, vjerni bit svojoj nani,
borit se za grudu rodnu, da sreća rodu nam zlati,
da svanu svima nam jednom ljepši, sretniji dni . . .*

Pučka kasina je premalena da primi sav onaj broj koji je prije podne bio u povorci i u špaliru. Ovdje su mogli stati samo izaslanici pojedinih društava, a ostali su otišli ponovo na igralište Bačke, jer je tamo priređeno narodno veselje.

Oni koji su prisustvovali otkrivanju spomen ploče pošli su po otkrivanju u prostorije Subotičke matice gdje se održala prva glavna skupština „Hrvatske kulturne zajednice“. Nakon otvaranja skupštine izlaže Dr Mihovil Katanec, privremeni tajnik cilj današnje skupštine, čita pravila nakon čega se razvija debata. Izabrano je i stalno vodstvo: pretsjednik presvj. Blaško Rajić; potpretsjednik Dr Ladislav Vlašić; tajnik Dr Mihovil Katanec; zamjenik tajnika Ivan Beneš; blagajnik Miroslav Mažgon; knjižni-

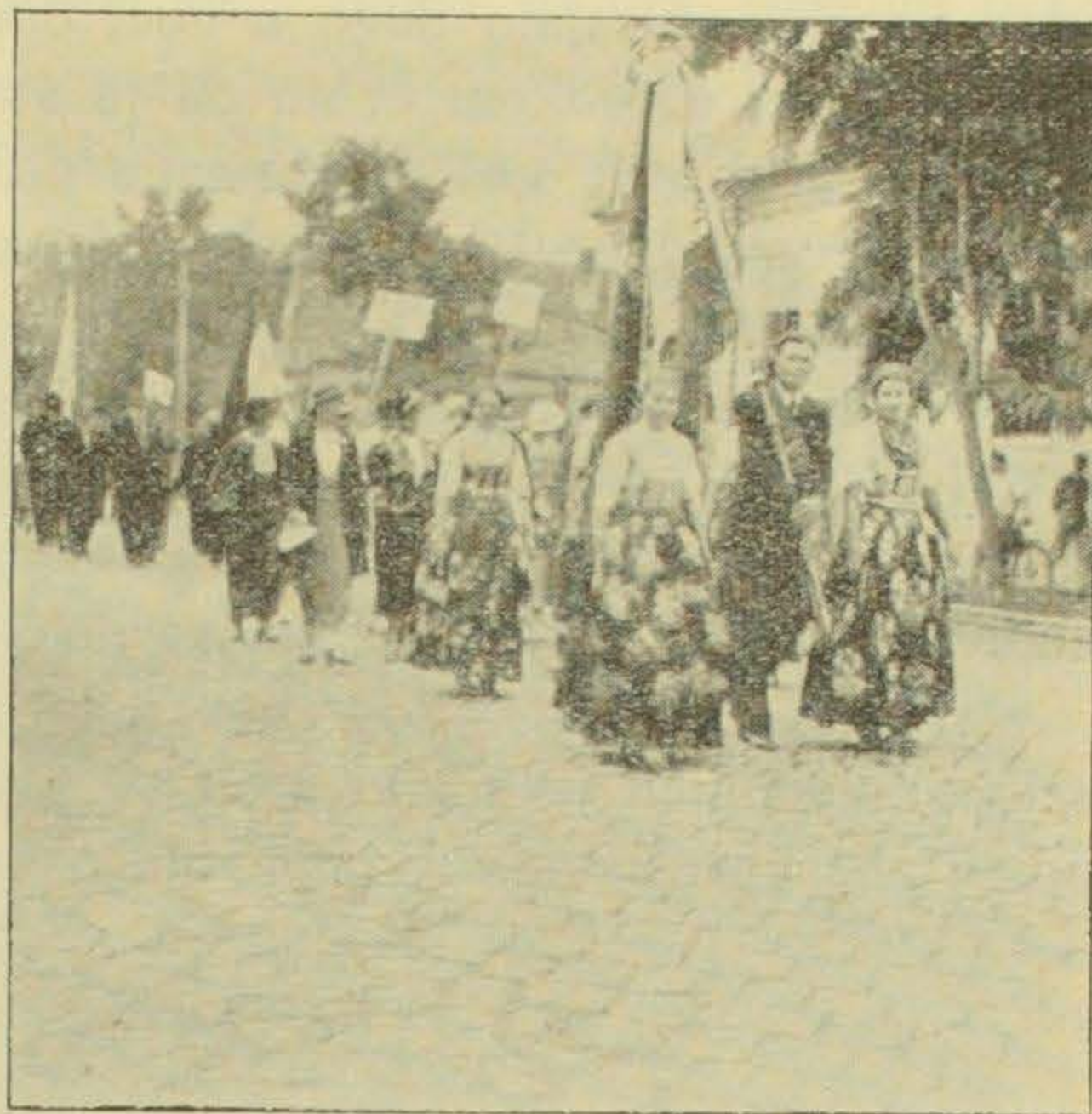

čar Ive Prčić; poslovođa Ivan Malagurski. Članovi odbora: Antun Skenderović, Petar Pekić, P. Klement Veren, Martin Čudina, Vjekoslav Matanić, Ivan Kujundžić, Bolto Dulić, Matej Jankač, Antun Matarić, Miho Skenderović, Marin Šemudvarac. Nadzorni odbor: Dr Bela Ostrogonac, Dragan Mrljak, Matija Mamužić, Grga Tumbas, Andrija Šokčić.

Preostala je još jedna točka programa za 15 kolovoz — svečana akademija u gradskom kazalištu u 9 sati uveče.

„Pučka kasina“ u povorci

H. p. d. „Neven“ u povorci

U prenatrpanoj dvorani pozdravio je prisutne Blaško Rajić, a potom je Marko Čović, stud. phil. deklamovao Kokićevu pjesmu: Za ljepšu budućnost. Nakon toga bura oduševljenja.

Užitak svoje vrsti pružio je prisutnima Ivan Malagurski, profesor, vlasnik i urednik „Klasja naših ravni“ svojim povjesnim komadom: „Tri stoljeća“. Komad kao što je ovaj ne daje se baš često na bini našeg kazališta.

Predmet koji je preduzeo prof. Malagurski nije baš lagan te zahtijeva cijeloga čovjeka. G. profesor se zbilja cijeli žrtvovao. Seoba naših pradjedova sa Bune prije tri stoljeća pretstavljena je tako živo da je i publika brisala suze zajedno sa Bunjevcima koji su po zadnji put ljubili rodnu grudu i izvor hladane Bune. Svemu tome vrlo mnogo je doprinjela jako uspjeta dekoracija profesora Marka Horvackog.

Treći čin vjerno nam je crtao život Bunjevaca u novoj postojbini.

Četvrti je čin bio kulmen čitavog komada. Tu nam se otkrila veza koja je spajala sva četiri čina — sav razmak od tri stoljeća. Bio je to amanet što ga je Ilija, otac Marijin predao Anti koji je polazio s franjevcima u novu domovinu. Kako li se publika ugodno iznenadila kad je kao amanet ugledala hrvatsku trobojku koja je donešena s Bune rijeke, pa još s nalogom da je razvije onaj potomak Vidakovića koji dočeka čas slobode. Oduševljenje je toliko naraslo da se sva dvorana pretvara u zbor koji unisono pjeva svakom Hrvatima najmiliju — Lijepu našu. Aklamira se autor „Tri stoljeća“ i nakon toga sve hita na igralište gdje se još uvijek odvijalo narodno veselje. Sve naše igre se obredale, a veselje potraja sve do „sitnih sati“.

Koliko je prvi dan proslave bio manifestativnog karaktera: manifestirala se vjera

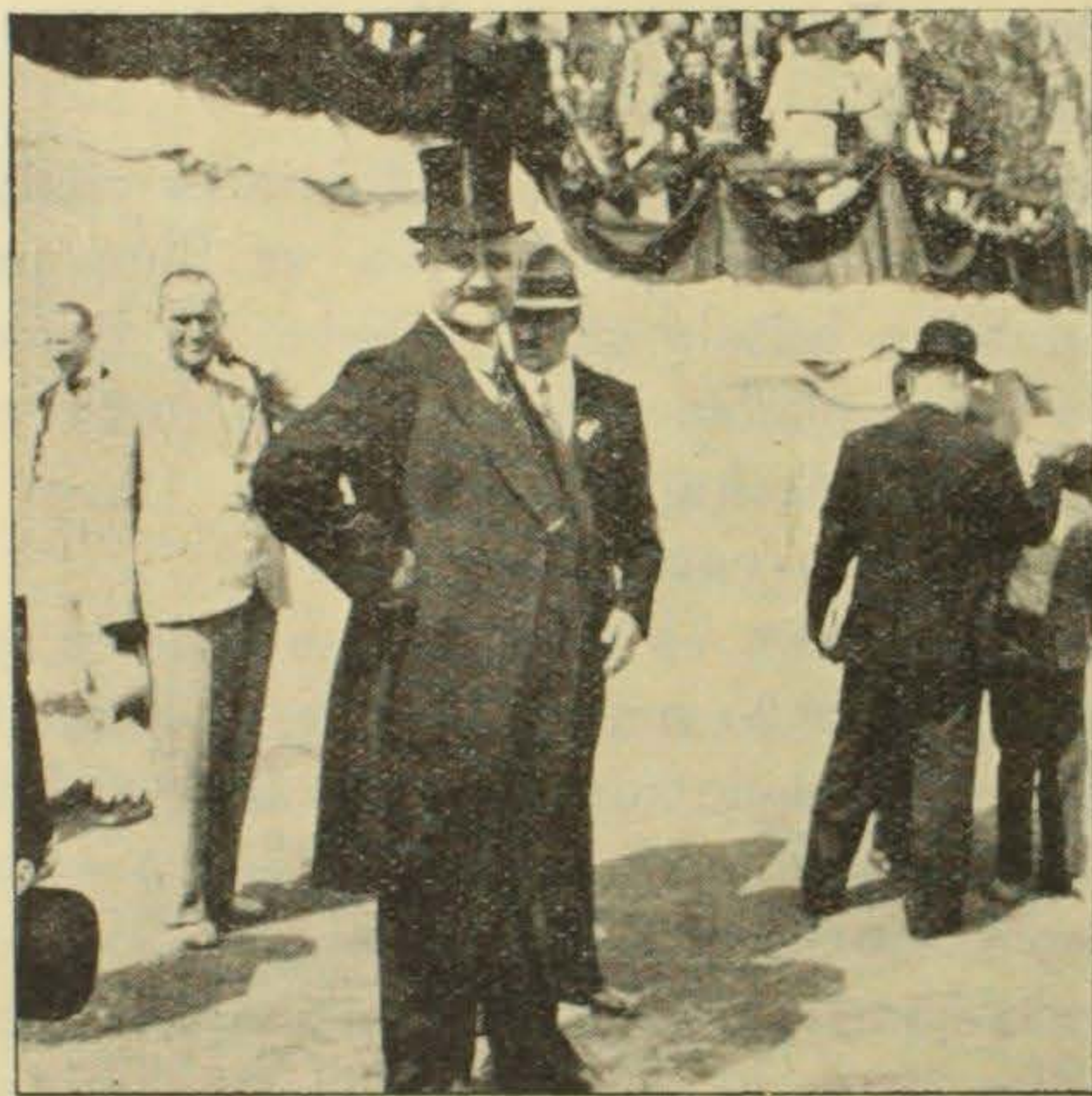
u Boga i hrvatska sloga, toliko je drugi dan bio dan sjećanja na one koji su branili prava naša od tuđinskog nasilja i koji su među nama širili prosvjetu govorom i tvorom. Otkriven je nadgrobni spomenik narodnom borcu svećeniku Paji Kujundžiću i ukusni spomenik Miroljubu Anti Evetoviću.

Nitko tko bi opisivao proslavu 250 godišnjice ne bi smio propustiti Omladinsko zborovanje. Ovogodišnje zborovanje — održano 16 VIII — drugo je po redu. Od lanjskoga je znatno otkočilo i programom i odzivom omladine. Ako se ima u vidu da je narodno veselje potrajalo dugo u noć, onda je posjet bio upravo zadivljujući. Omladina i stariji došli su u tolikom broju da je šteta što se i ono nije održalo vani pod vedrim nebom. Sve prisutne: goste i domaće pozdravio je delegat Dijecezanskog omladinskog saveza za hrvatska društva vlč. Ivan Kujundžić, naglasivši potrebu složnog i smišljenog društvenog rada u svakom pravcu. Na programu je bila još deklamacija Petra Kulića, križara: „Omladina rodnoj grudi“ od Aleksandra Kokića i predavanje Miroslava Stemmera, stud. iuris.: „Tko nije sa mnom protiv mene je“.

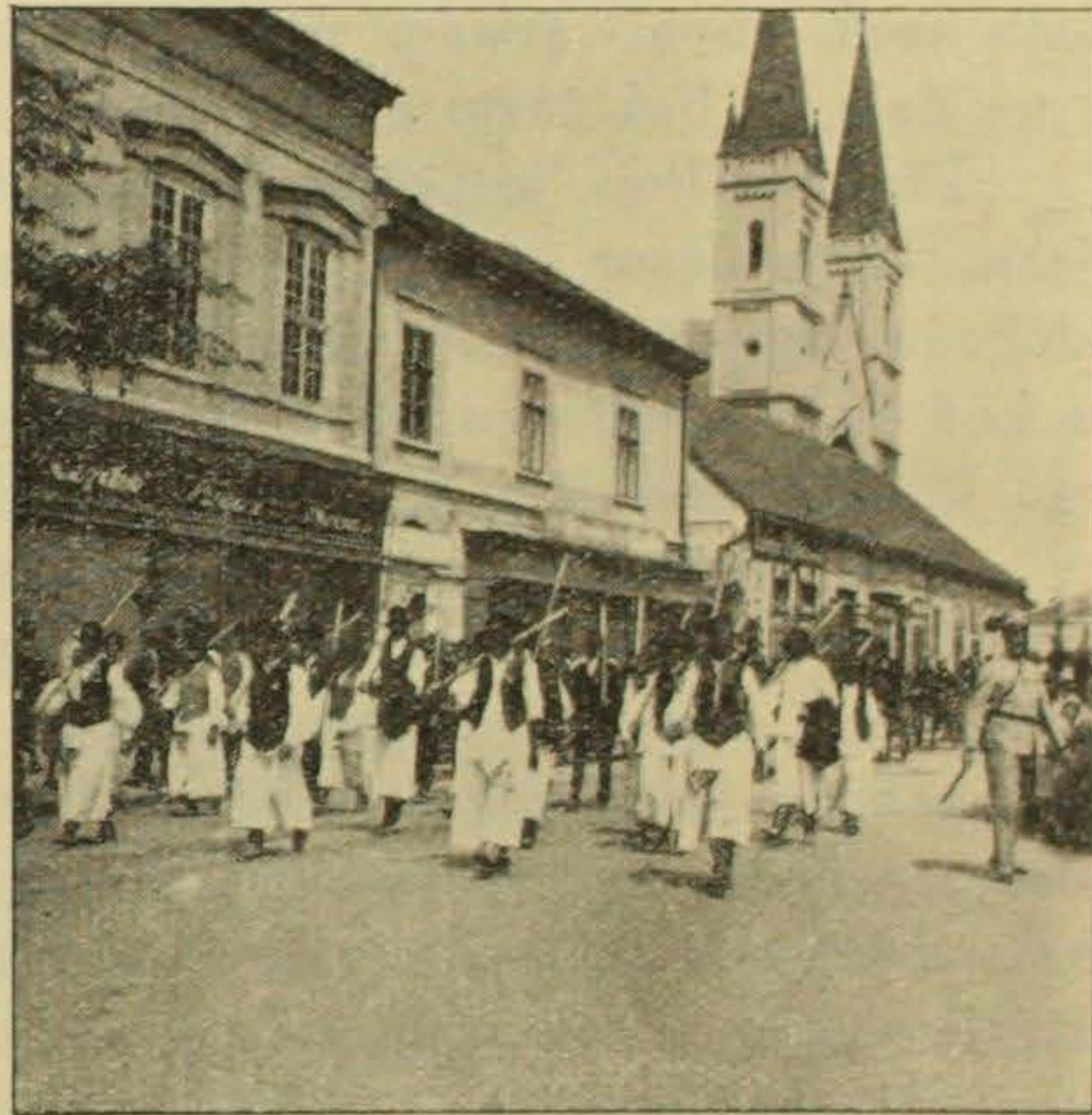
Pozdrave našoj omladini izrekli su u ime svojih društava: gđa Franjka Mayer u ime Križaričkog sestrinstva iz Zagreba i Dr Zvonko Šprajcer u ime Hrvatskog radiše.

Nakon uspjelog programa polaze svi na Zahvalnicu u katedralnu crkvu sv. Terezije. Zahvalnicu je služio preuzv. g. biskup Lajčo Budanović uz veliku asistenciju. I time bi naša proslava s Božjim blagoslovom dovršena onako kako je zasnovana,

Croata

Dr. Ivan Pernar i Dr. Reberski pred tribinom „Bačke“

„Risari“ i „kopači“

NEZABORAVLJENE USPOMENE

Čitala sam negdje, da su uspomene paradiz, iz kojega ne možemo biti protjerani. Ako su uspomene lijepe i drage, onda je doista tako, jer one uvijek žive u našoj duši. S vremenom mogu izbljediti, ali izčeznuti nikada. I moj dvodnevni boravak u Subotici prigodom proslave 250 godišnjice dolaska Hrvata u Suboticu, duboko se usjekao u moju dušu. Sjećanje na Vašu proslavu 15 i 16 kolovoza ove godine, jučer je i prekjučer opet u svem svojem veličanstvu pred mojim očima uskrsnulo. Začudit ćete se možda koji je tomu povod. Braća i sestre rođene došle su k nama svojoj rođenoj braći iz Gradišća u Zagreb, kao što smo mi kao braća i sestre došli iz Zagreba k Vama u Suboticu, da se što bolje upoznamo i ljubavljemo u bratski sklad povežemo.

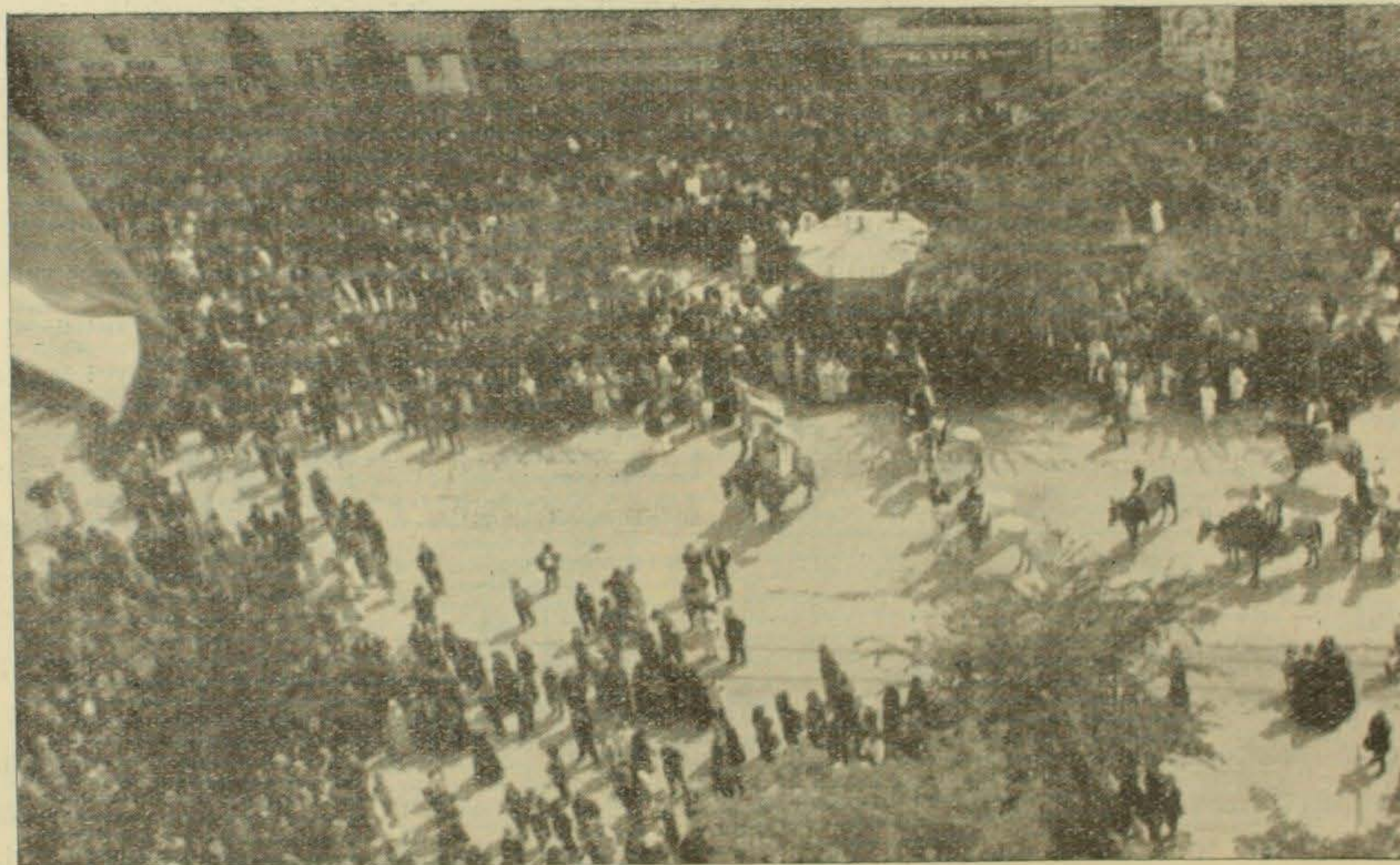
Kako rekoh jučer i prekjučer boravila su u našem Zagrebu naša braća gradišćanski Hrvati. U svoju pradomovinu Hrvatsku vratili su se prvi put u većoj skupini nakon punih 400 godina. Možete li si, gospodine uredniče predstaviti, kako nam je svima u času sastanka pri duši bilo? I gle, baš u tom času probudile su se u meni sve mile i drage uspomene na moj boravak u Subotici. Koliko sličnosti između bačkih i gradišćanskih Hrvata! I nošnja, i govor, dobrotu i bezazlenost u pogledu, riječi i izražaju lica, sve mi je Vaš dobri, nepokvareni svijet u misli predočilo. I kad mi oni pričahu o svojim poljima, uokvirenim na razmjerno malom prostoru, ali dovoljno velikom za 50.000 duša, sjetila sam se Vaših ravni, Vašega klasja, Vaših salaša i dobrih gazda i gazdarica, koji tu žive, slušajući i uživajući u šapatu svoga klasja, natopljena njihovim znojem. O, da Vam je znati, kakove se u meni misli bude na pogled žitnog klasja, kad se njime poigrava ljetni povjetarac! Neka blagost slijeva mi se u dušu i zaboravljam časovito na sav jad i nevolju, koja me okružuje. Divna je pjesma žitnoga klasja, tko ju razumije. Kad bi barem to klasje uz lagan povjetarac uvijek i dozrelo. Ali sa njihovim tankim vlatima znadu se poigrati i orkanski vjetrovi, pa ih savijaju i previjaju i k zemlji obaraju nu ponosno klasje odolijeva i opet se pridigne kad vjetar u svom pomamnom bijesu odleti dalje. Divna li primjera čovjeku, kad s njim drmaju bure i oluje!

Kad sam bila u Subotici, na njezinoj nepreglednoj ravnici nije se više lelijalo rodno klasje, samo su se zelenile ogromne plohe kukuruza, svaka stabljika sa 2—3 lijepo razvijena klipa. Bože moj, koliko ploda, a naš čovjek strada i gladuje...

Više volim prirodu nego li grad, pa tako da udovoljim želji srca svoga oputih se u Vaš Palić, da vidim onaj krasan park, o kojemu sam u Subotici slušala tolike hvale. Ali u Paliću manje mi je čara pružio onaj zaista krasan park, nego daleko više ono veliko, glatko i mirno jezero, plavo prozirno i sjajno, kao da se dio našeg modrog Jadrana onamo pretočio. Oko tridesetak što većih, što manjih lađica bilo je na njim usidreno. Na Paliću sve je mirovalo, jer su svi gosti bili u Subotici dionici velikoga, još neviđenoga narodnoga hrvatskog slavlja. A ja sjedeći uz obalu na žarkome suncu uronila sam u misli, obnavljajući u duši sve zanosne govore, koje sam dan prije slušala sa tribine pred katedralom sv. Terezije, na banketu, u Narodnom domu, a sutradan pri otkriću spomenika odličnom hrvatskom pjesniku Miroljubu Evetoviću,

Marija Kumičić

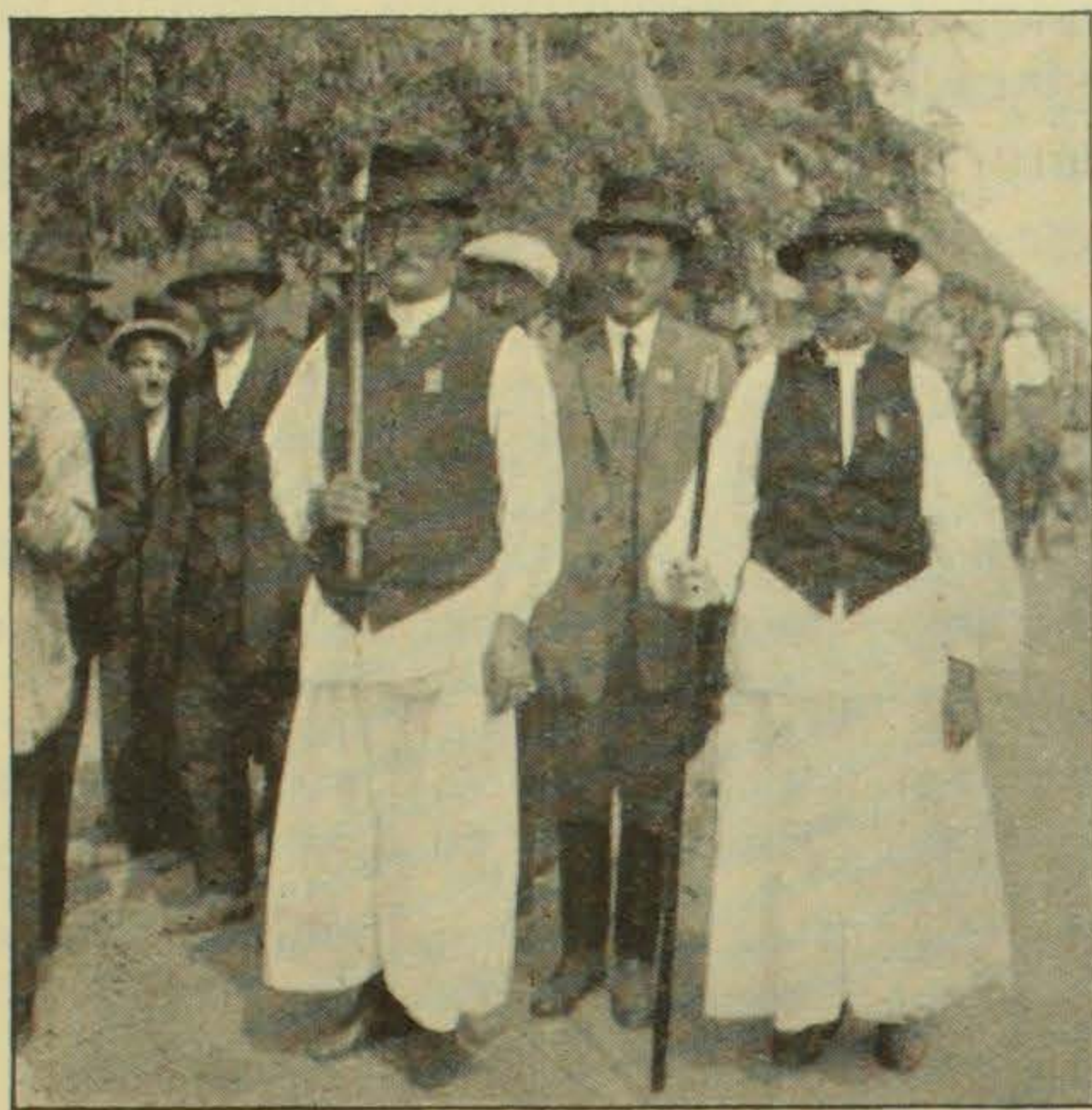
Sa zborovanja pred katedralom

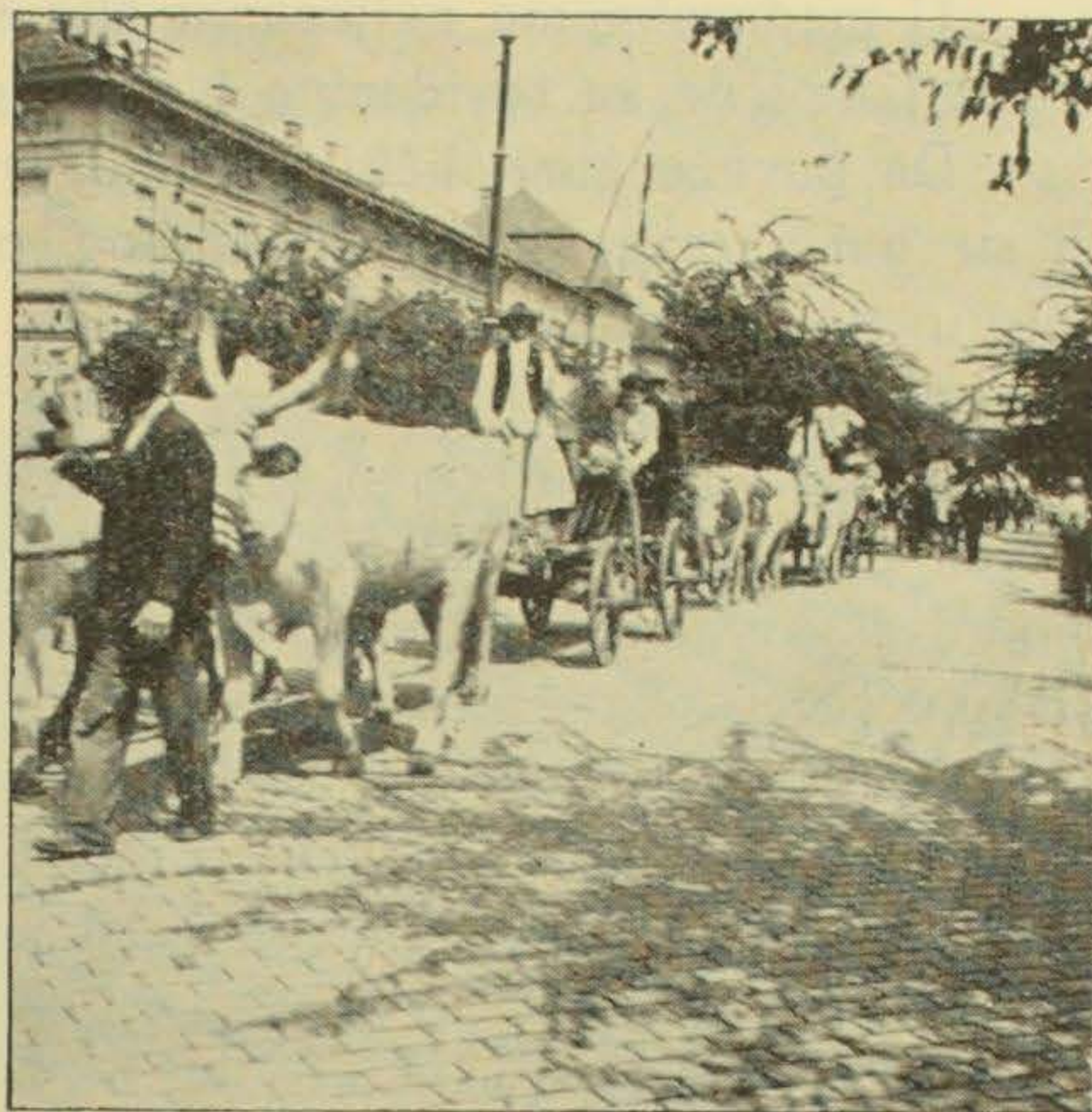
SJEĆANJE NA VELIČANSTVENU HRVATSKU PROSLAVU U SUBOTICI

Nezaboravni dani velike narodne proslave, — koju su održali u Subotici u mjesecu kolovozu o. g. (14, 15 i 16) Hrvati Bunjevci u zajednici sa predstavnicima cjelokupnog hrvatskoga naroda i uz sudjelovanje zastupnika mnogobrojnih hrvatskih kulturnih društava na spomen 250-godišnjice glavne seobe Bunjevaca u Bačku ravnicu, te osvojenja grada Subotice po njima — ukopčani su već u prošle događaje!

Ta ipak, uspomena na te velike časove narodnog oduševljenja i slavlja ostala je duboko i trajno utisnuta u srcima sviju onih koji su toj slavi prisustvovali.

Stari „čobani“ u povorci

Volovske uprege

To ugodno spominjanje na prošle velebne dane izazivlje u nama istovremeno čvrstu spoznaju da su Bunjevački Hrvati, zajedno sa svojom najbližom braćom Šokackim Hrvatima, tom zgodom dokazali: — kako su umjeli sve do naših dana čuvati i njetiti na ognjištima svojih domova žar prave narodne svijesti, koja ih je čeličila — i u vedrim i u tmurnim vremenima — uspirujući u njima neslomljivu otpornost i narodni ponos.

Ta rasna jakost Bunjevaca i Šokaca bila je preduvjet za postepeno izgrađivanje njihove narodne hrvatske svijesti, koja je došla do svoga najjačeg i najznačajnijeg izražaja u održanoj subotičkoj spomen-proslavi.

S proslavom svojom uvjerali su nas Bački Hrvati da su u nacionalnome i kulturnom pogledu potpuno zreli, jer su znali unijeti u program svoje narodne proslave sve one momente, u kojima je dolazio cjelokupni njihov narodni život do realnog i simboličkog prikazivanja, i to u raznim etapama njihova povjesničkoga razvoja, kao i u svim folklornim finesama njihova pravog narodnog seljačkog života.

Po samoj sadržini svečanog programa manifestirali su Hrvati Bunjevci i Šokci iz: Subotice i njene okolice, pa iz Vajske, Sombora, Bačkog Monoštora, Bačkog Brijega, Lemeša, Čonoplje, Bođana, Baranjskog Petrovog Sela, Tavankuta, Đurđina, Verušića, Žednika, Bikova, Ljutova i Sebešića, Bajmoka, Sonte i Plavne — svoje potpuno savremeno shvaćanje o važnosti narodnog života, jer su — premda danas gotovo veleposjednici i veliki gospodari — konstantno isticali u glavnim točkama svoga jubilejskoga

prikaza najviše svoj gospodarski rad i svoje narodne običaje, hoteći time dokazati da se osjećaju sastavnim dijelom cjelokupnog hrvatskog seljačkog naroda.

Svima nama koji smo bili dionici te veličanstvene narodne proslave bilo je jasno: da su Bački Hrvati, a napose Hrvati u Subotici, u nacionalnome i kulturnome pogledu već potpuno izgrađeni, te da su moralne, intelektualne i opće prosvjetne vrednote njihova društva i njihove cjelokupne zajednice takove, da su mogli s punim pouzdanjem u sebe i svoju okolinu pristupiti upriličivanju svoje, u tako velikom stilu zasnovane, jubilarne proslave.

U međusobnome natjecanju oko što ljepšeg i reprezentativnijeg odvijanja same proslave takmičile su se idealno i požrtvovno stara i mlada generacija bunjevačka.

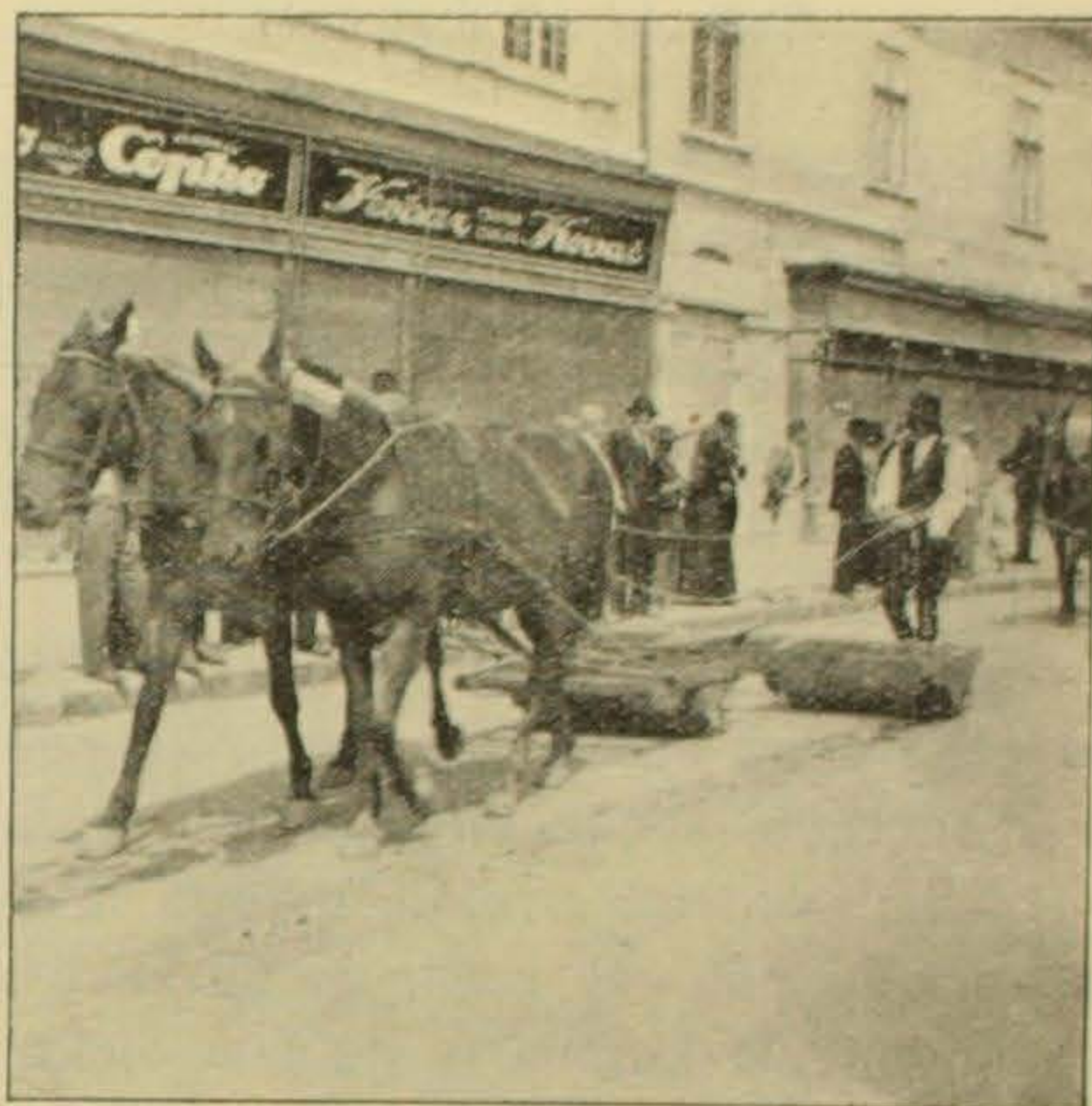
Da povežu simbolički i realno svoju staru sa novom svojom domovinom, privukli su oni u razne točke jubilarnog programa svoju braću iz kršne Hercegovine, želeći u toj proslavi osobito istaći krvnu i historijsku vezu koja ih veže sa Hercegovcima.

Red i dostojanstvo, u kojem je protekla ova proslava, pružalo je uočljive dokaze: da narodni život Hrvata Bunjevaca i Šokaca bazira danas na čvrstim kulturnim temeljima i savremenim principima, te da će se njihov narodni život kretati i dalje u utvrđenim i već označenim smjernicama sveukupnog hrvatstva.

Kod ovog daljeg izgrađivanja narodne svijesti i kulture među Bačkim Hrvatima imaće — nema sumnje — vodeću ulogu Hrvati Subotice, koji su po broju svojih prosvjetnih i gospodarskih institucija i ustanova najjači i u društvenome pogledu najbolje organizovani.

Plugovi u povorci

Konjske uprege sa roljkom

To tendiranje prema Subotici, kao najvećem i najnaprednijem kulturnom središtu plodne Bačke, moglo se upravo jasno zapažati prigodom ove proslave.

Da se to priklanjanje Bačkih Hrvata k Subotici što bolje afirmira i da Subotica postane faktično kulturnom metropolom za tamošnje naše krajeve, nužno je da Subotica proširi aktivnost svog djelovanja sa novim ustanovama kojih ona još nema, i koje se

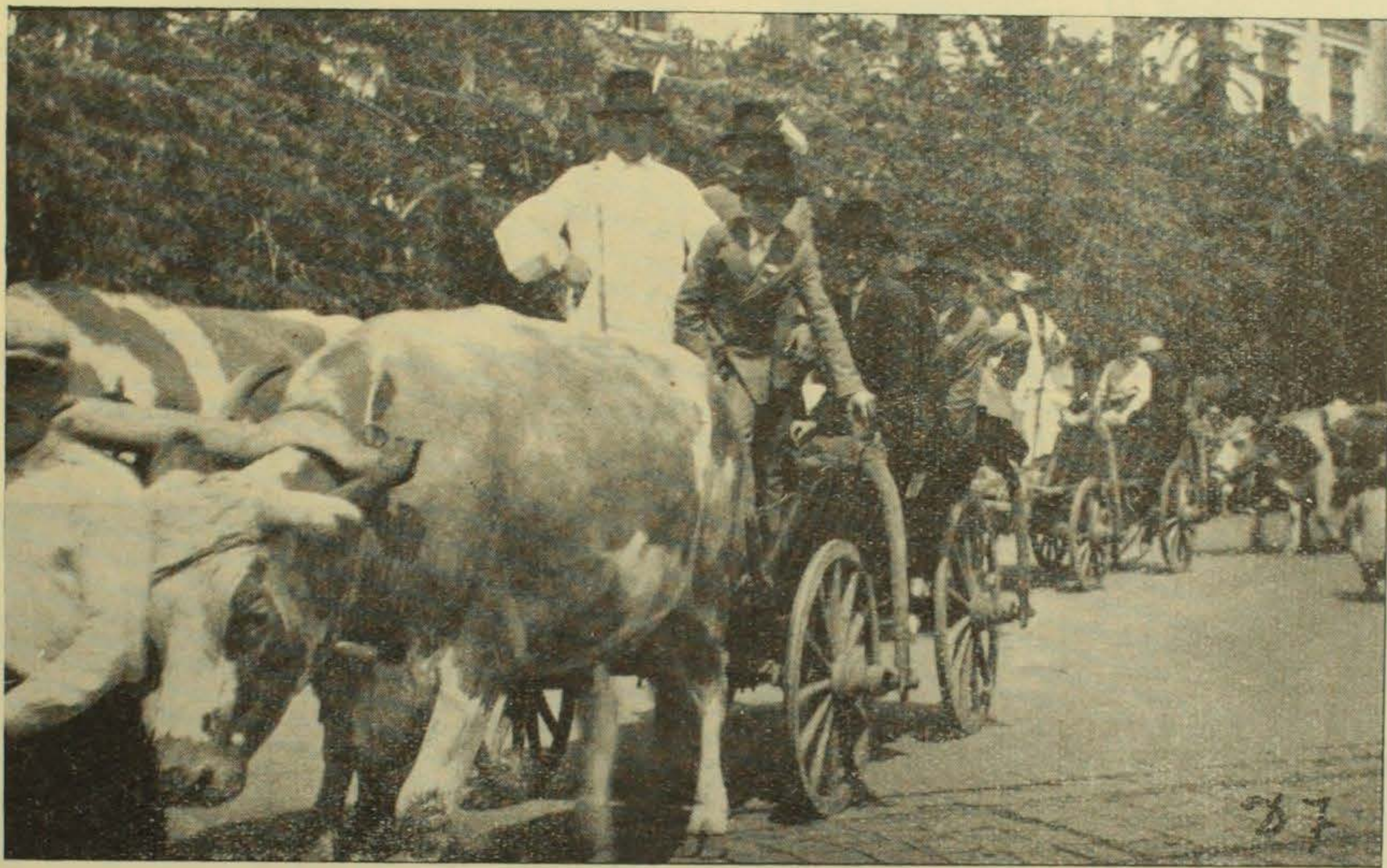

ukazuju kao neophodno potrebite za dalji i uspješniji razvoj općeg narodnog života među Hrvatima Bačke ravnice.

U novoj fazi kulturnog napredovanja grada Subotice i njezine odgovarajuće joj cjeline treba da sudjeluju sva hrvatska kulturna društva, pogotovo treba da u tome prednjači Zagreb, koji mora svoj kulturni utjecaj u Subotici pojačati u daleko intenzivnijoj i opsežnijoj mjeri, nego li je to do sada činio.

Svi ti osjetljivi manjci i nedostatci treba da se postepeno popunjavaju, a zadaću tog popunjavanja treba da preuzme u prvome redu na sebe bunjevačka mladež uz vodstvo starijih i iskusnijih kulturnih radnika.

U glavnome trebalo bi uznastojati da se u Subotici uz postojeće osnuju još slijedeće prosvjetne ustanove :

Volovske uprege u povorci

1. Ponajprije treba sastaviti dobru glazbu, jer grad kao što je Subotica sa kojih 85.000 Hrvata, morao bi već imati svoju vlastitu hrvatsku glazbu koja će, kad već nije do sada, ono u budućnosti moći zastupati Bačke Hrvate u svim svečanim — radosnim i žalosnim — momentima njihova pokrajinskog kao i sveopćeg narodnog života ;

2. Vrlo uspješno glumljenje bunjevačke mladeži na svečanoj akademiji jubilarne proslave utvrdilo je mišljenje mnogih da je nužno u Subotici osnovati dobrovoljno kazališno društvo, koje će od vremena do vremena upoznavati široke slojeve hrvatskog građanstva sa domoljubnim i umjetničkim igrokazima pojedinih već istaknutih, a i nadobudnih hrvatskih pisaca. Zagrebačka „Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca“ ići će, nema sumnje, najpripravnije na ruku svojim mlađim drugovima u Subotici ;

3. Prosječni niveau općeg obrazovanja bunjevačke mladeži — izuzev visokoškolsku mladež — tako se u novije doba dignuo, da se osjeća potreba osnivanja „Stalnog

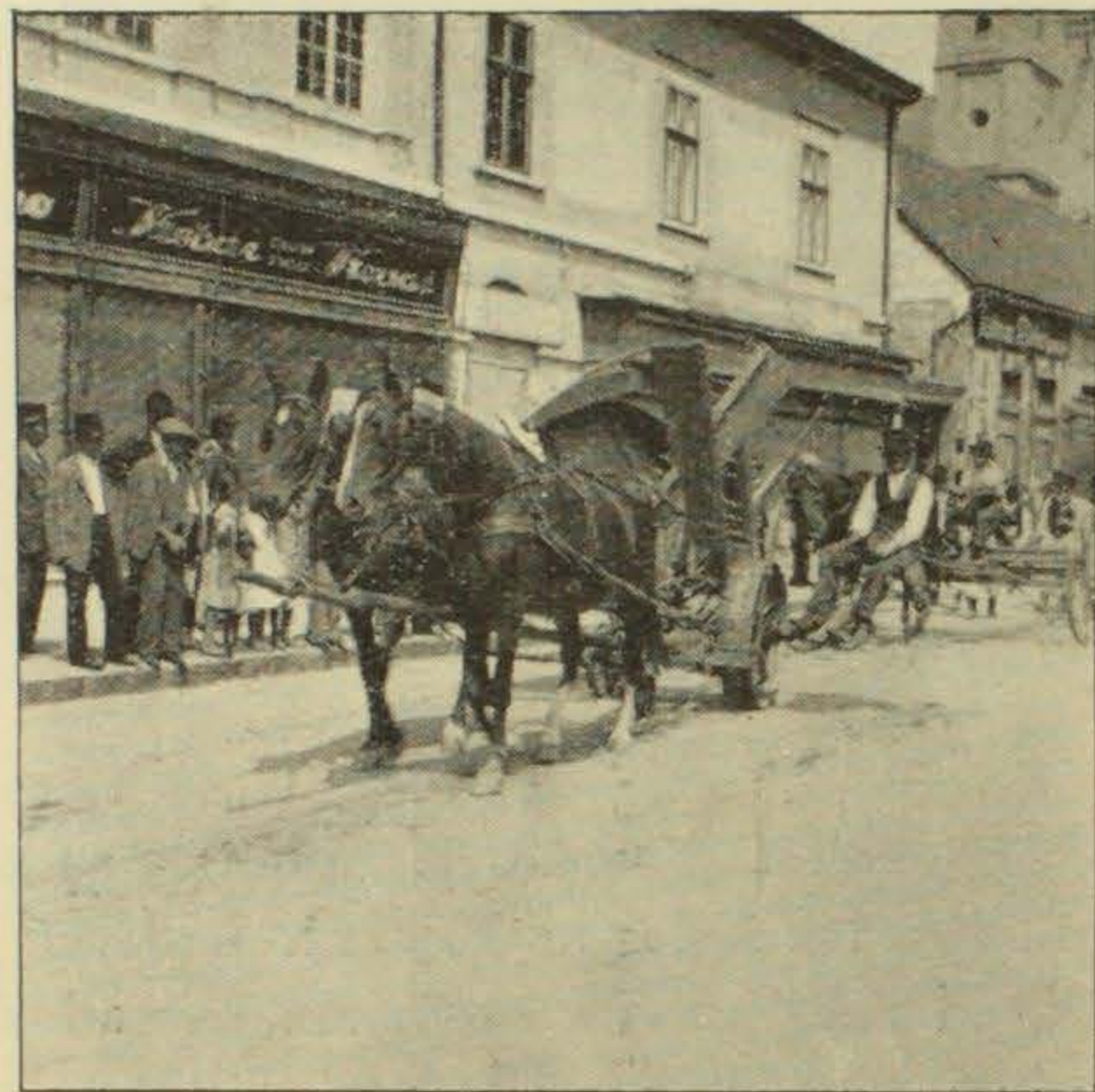
pučkog sveučilišta" na kojem bi mogli i predavači „Zagrebačkog pučkog sveučilišta“ aktivno sudjelovati;

4. Napokon divne narodne nošnje Hrvata Bunjevaca i Šokaca, kao i njihovo vanredno poštivanje narodnog života i običaja, istorijske tradicije — nepobitno dovodi do zaključka, da treba u tako podesnome kulturnome milijeju kao što je Subotica osnovati muzej, u kojem će biti prikazana cjelokupna historijska prošlost i folkloristička sadašnjost bačkih Hrvata.

Provedu li se u djela svi za sada samo teoretski istaknuti problemi, tada će realizovanje njihovo donijeti plodonosne rezultate, koji se neće osjećati samo u izgrađivanju kulturnog života Hrvatskih Bunjevaca i Šokaca nego koji će blagotvorno utjecati i na podizanje i unapređivanje cjelokupnog kulturnog života u hrvatskome narodu.'

Zagreb, 18 studenoga 1936.

Prof. Antun Jiroušek-Martinušić

„Kosačica“

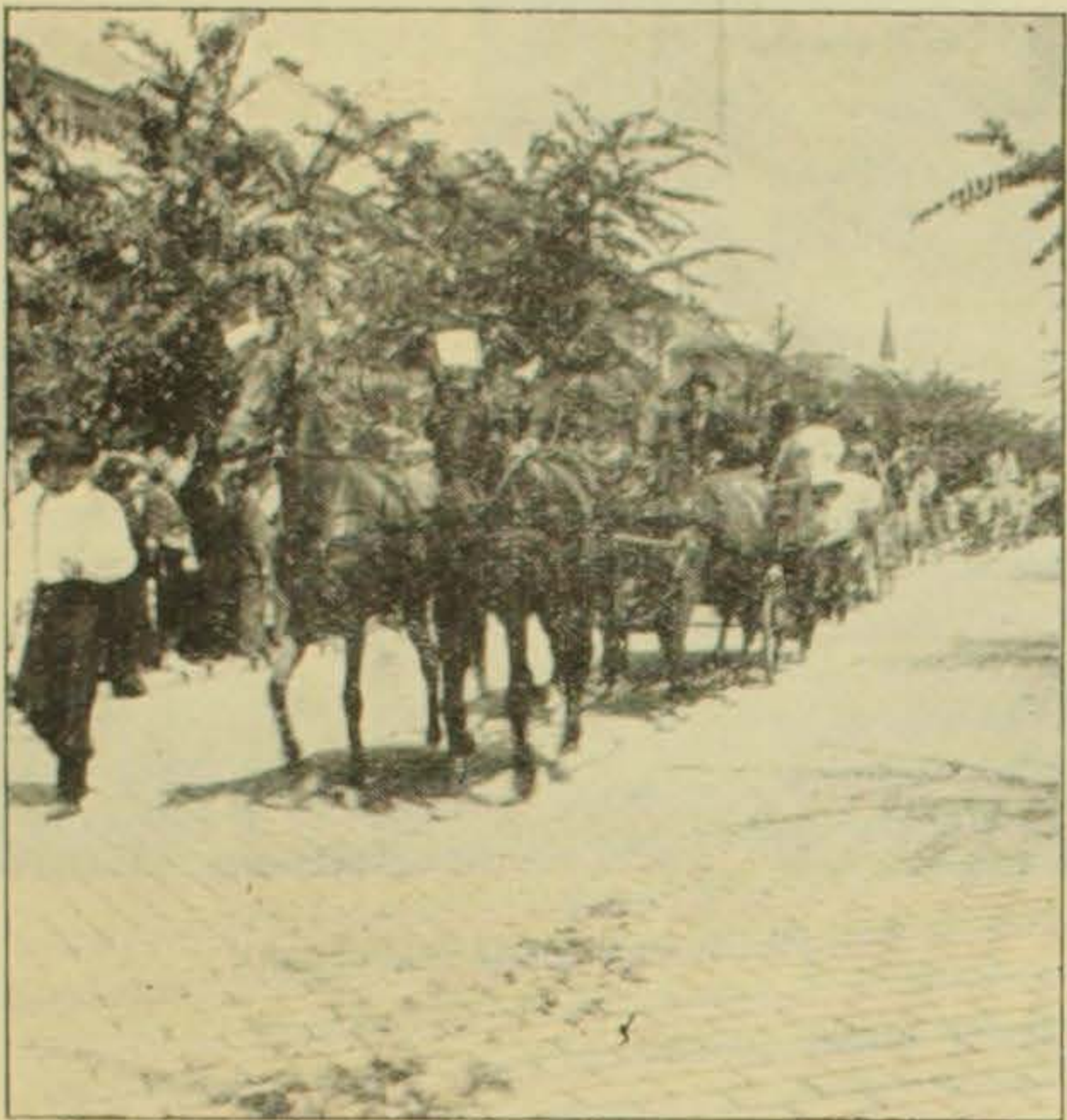

Volovske uprege

BRAĆA JEDNE MAJKE

Ta tko bi zaboravio ono velebno jubilarno slavlje bačkih Hrvata u Subotici. Misao nam leti u one plodne i nepregledne ravnice gdje je Hrvat-Bunjevac iz smradnih

Konjski četveropreg

„Tkalje“

močvara, znojem svoga lica i nažuljanim rukama načinio raj zemaljski. Bunjevci-Hrvati shvatili su odredbu Božju koja im nalaže: „U znoju svoga lica ješćeš kruh svoj“, — a to znači da u svojem znoju, mucu i radu, a ne tuđim znojem, mukom i trudom — jedeš ne samo kruh već i kolač.

I zato su Hrvati-Bunjevci mogli onako grandiozno proslaviti 250-godišnjicu svoga dolaska.

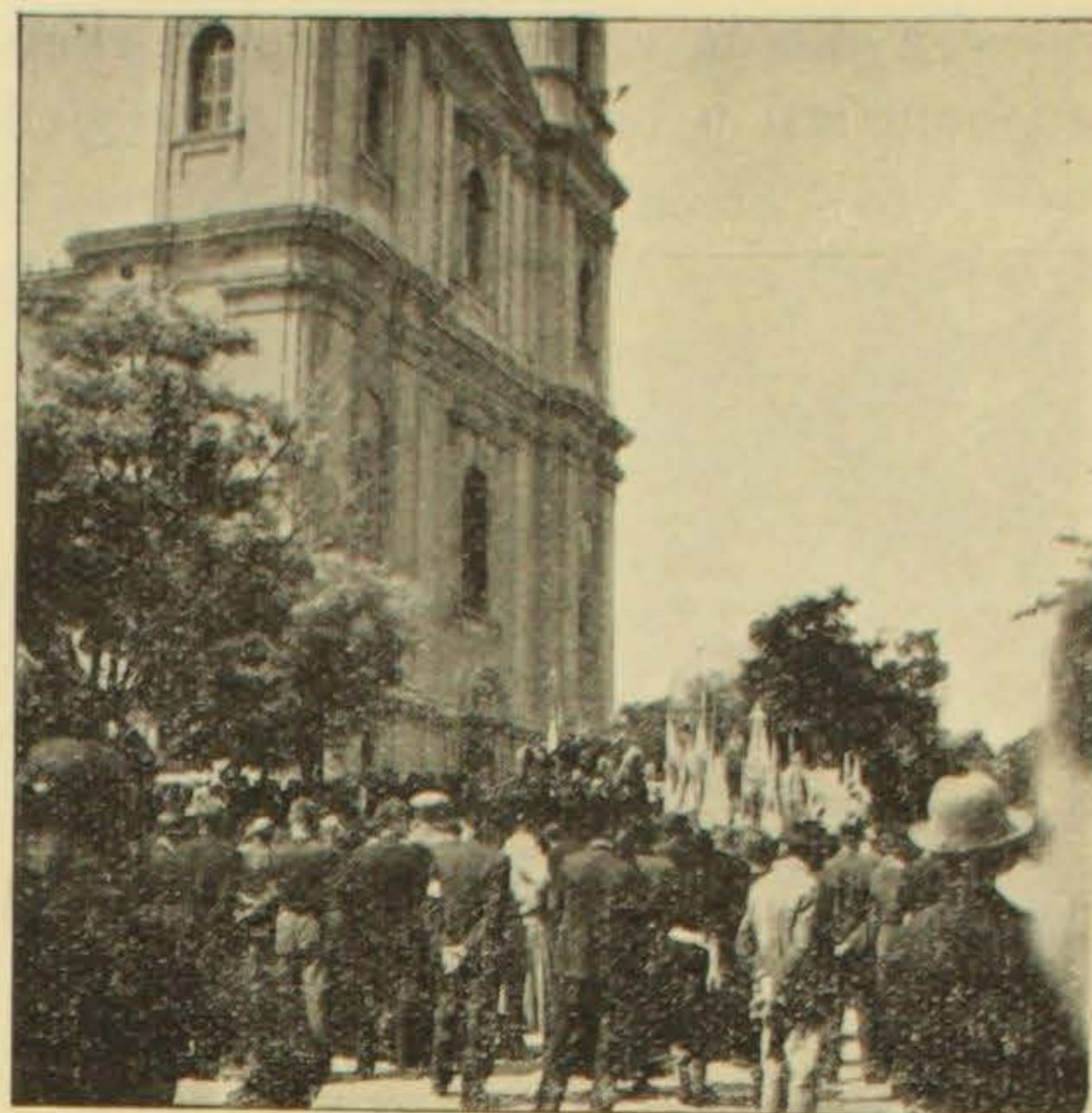

Narodne nošnje u povorci

*G. Ive Prčić govori pred Pučkom kasinom
prigodom otkrivanja spomen ploče 250 god.*

Zborovanje pred katedralom

Hrvati-Bunjevci — svoj znoj, svoju muku i plodove svoga rada prikazali su u onoj veličanstvenoj manifestaciji pred žrtvenikom Božjim, okićenim zlatnim klasjem. Složan narod sa svojim svećenstvom, koje mu je bilo vodičem na trnovitom putu.

Franjka Mayer

Otkrivanje spomenika Miroslavu Evetoviću

KAD SAM ZA TOBOM POŠAO

Isuse dragi,
od presretnog dana,
kad sam se u sjenu Tvoga križa skrio,
od dana kada srce Te zavoljelo
prvput ono
strašno me zaboljelo,
prvput tužan i slomljen sam bio . . .

Vidio sam suzu u oku svog oca,
čuo sam braću
natrag su me zvali,
čuo sam majku kako plaćuć moli,
čuo sam kako brat me zvao mali . . .
Plać i jecaj njihov kidali mi srce
i tog sam dana osjetio kako me
srce boli.

U dušu moju uvukla se tuga
i tog sam dana
osjetio kako je teško
napustit iz mladosti druga
i ognjište toplo
ostaviti svoje.

Ipak sam, Isuse, pošao za Tobom
i pustio srce,
neka bolno lupa
i neka suza lice rosu,
jer ja sam znao tko za tobom stupa,
mora da ispije i najgorču čašu
i križ svoj
kao Ti da nosi . . .

Otkako sam ognjište napustio svoje,
ostavio sama iz mladosti druga,
i kako srce
Tebe je zavoljelo,
prvput onda strašno me zaboljelo,
prvput u njegov
uvukla se tuga.

Aleksandar Kokić

SUSRET SA SVETIM NIKOLOM

Oprosti, dobri Sveče, što te u ovo več
zaustavljam na tvome putu kad nosiš radosti svima,
dopusti da ti jedan tvoj stari štovalac reče
dugo vremena što već u svome srcu ima.

Poslušaj, Sveče, riječi samo ću malo ti reći:
Bar ove noći, kada raznosiš svoje dare,
gledaj da možeš sada još više ljubavi steći
kod djece za koje ljudi prečesto ništa ne mare.

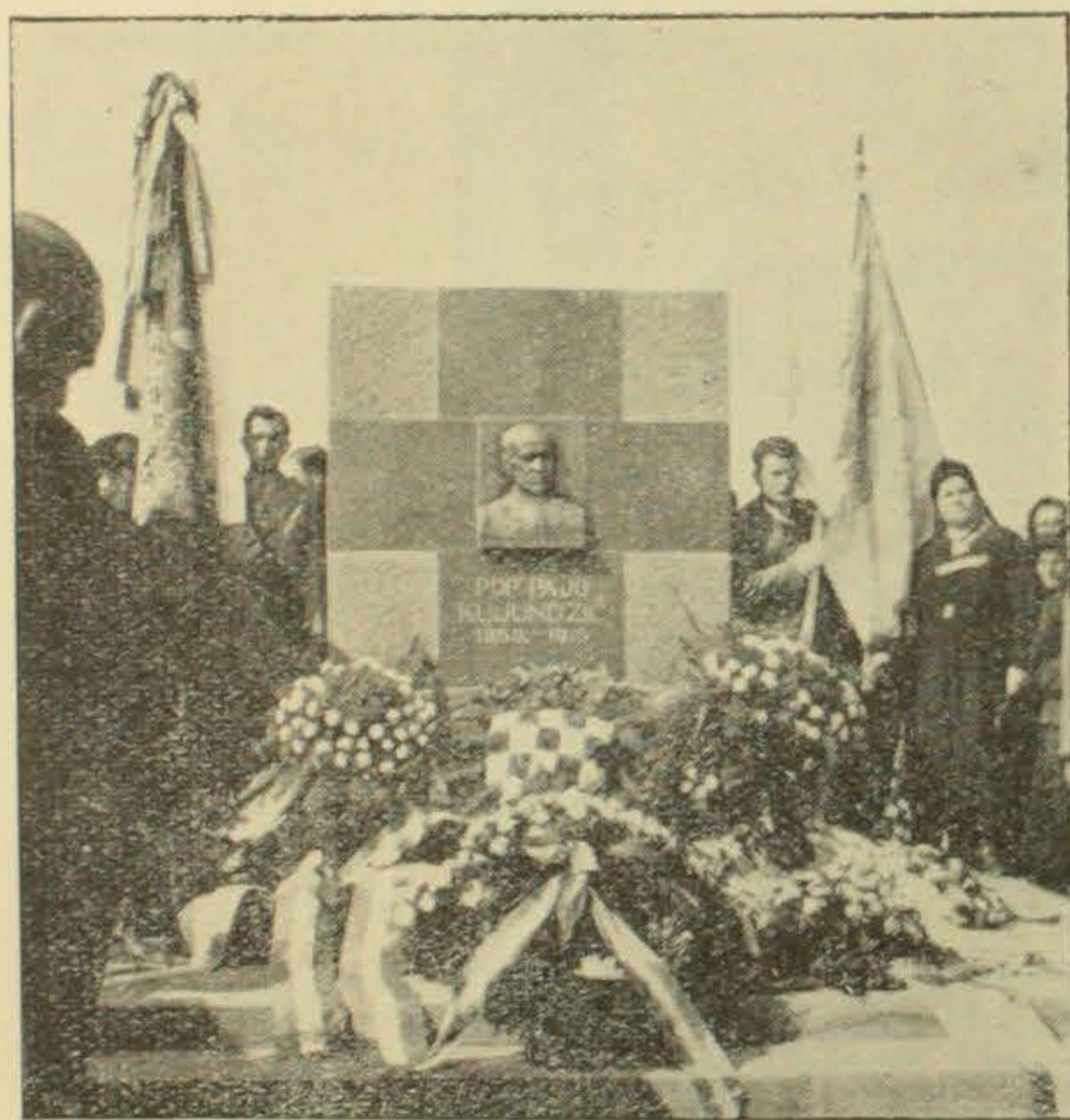
Ostavi središte grada, gdje samo bogati žive.
Od tebe njihova djeca smijeh i ruglo prave,
pođi onamo gdje su ulice uske i krive,
gdje mnogi nemaju kruha u svoja usta da stave.

Njihovoj djeci goloj sve svoje dare razdijeli
i kaput podaj njima što ti sav je od kože,
jer kada smrznutom zemljom snijeg se posvuda bijeli
oni ti nemaju drva u svoje sobe da lože.

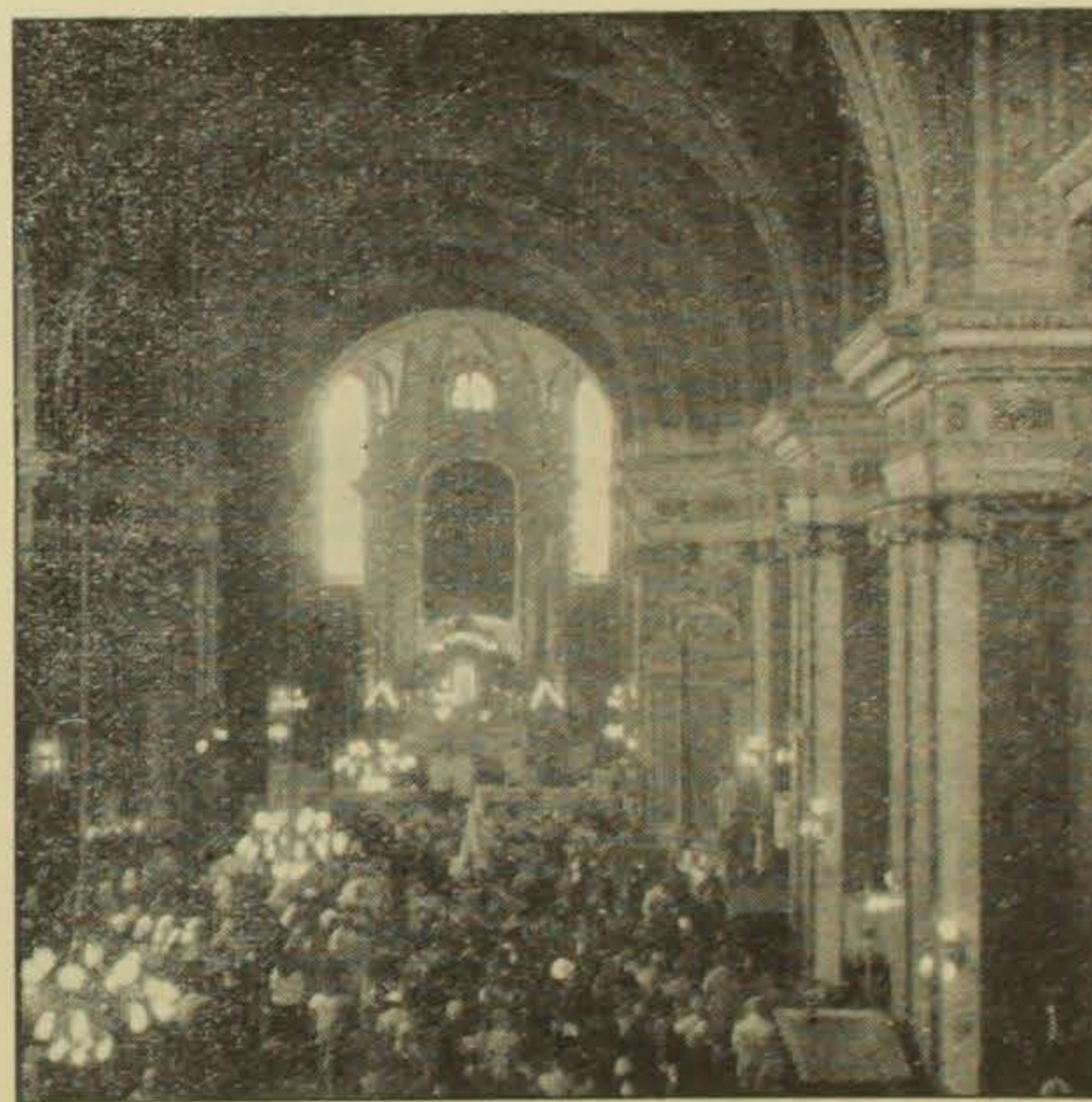
Vidjet ćeš, sijedi Sveče, ta djeca tebe će dugo
ljubiti nevinom dušom, spominjat več svako,
dok bogata djeca misle o tebi sasvim drugo,
a tebe i dare tvoje zaborave brzo i lako.

Oprosti, dobri Sveče, što sam te ovo več
zaustavio malo na putu kada se žuriš svima,
znaš, mene u srcu boli jako i peče,
kad neko gladuje, zebe, a drugi previše ima . . .

Aleksandar Kokić

Otkrivanje spomenika Paji Kujundžiću

Zahvalnica u crkvi sv. Terezije

Povjesni igrokaz
„TRISTOLJEĆA“

u 4 čina, prikazivan 15 kolovoza 1936 godine prigodom proslave 250-godišnjice
dolaska jedne veće grupe Bunjevaca u Suboticu.

O S O B E :

za I i II čin

Ante Vidaković, seljak	Ivan Tikvicki
Ilija Sučić, seljak starac	Veco Kovačić
Magdalena Sučić, seljakinja	Klara Peić
Marija Sučić, njihova kći	Marica Baraković
Stijepo Sučić, brat Marije	Blaško Ivić
Ljubuša Antić, seljakinja	Ana Skenderović
Tri franjevca: Rude, Dobrivoj, Luka	Marko Čović, Miroslav Stemmer i Lazo Rajčić
Četiri Turčina: Efrem, Murat, Ibrahim, Sufut	Geza Kopunović, Joso Milanković, Miroslav Stemmer i Vilim Virt

I Manda Bačić	} V I L E
II Terezija Skenderović	
III Margita Dulić	
IV Pira Baraković	
V Ruža Francišković	
VI Terezija Kovačić	
VII Klara Balunović	

za III čin

Bartul Vidaković, seljak	Ljudevit Pančić
Bara Vidaković, seljakinja	Ana Skenderović
Đeno Vidaković, I sin njihov	Veco Kovačić
Teza, snaha	Stana Milanković
Jašo Vidaković, II sin Bartulov	Marko Čović
Vita, snaha	Ilka Rajčić sa jednim djetetom
Ive Vidaković, III sin Bartulov	Marko Horvacki
Stana, snaha	Anica Horvacki sa tri djeteta
Ivan Antunović, nasl. biskup	Ivan Tikvicki
Blaž Modrošić, svećenik	Franjo Kujundžić
Marija Stantić, seljakinja	Klara Peić

za IV čin

Veco Vidaković, seljak	Veco Kovačić
Manda Vidaković	Ilka Rajčić
Rajić Blaško, svećenik	Ljudevit Pančić
Stjepan Vidaković, I sin Vecin	Marko Horvacki
Lajčo Vidaković, II sin Vecin	Ivan Tikvicki
Gavro Čović	Marko Čović
Geza Perčić	Blaško Ivić
Remija Miljački	Beno Milanković
Andrija Kujundžić	Lazo Rajčić
Lazo Ivandekić	Šime Francišković
Vinko Orčić	Nikola Matković
Andrija Mazić	Miroslav Stemmer
Andrija Čakić	Nikola Matković

Seljaci-seljakinje.

I i II čin se događa prije 250 godina u Hercegovini, III u Subotici oko 1850 godine, a IV 10 studenoga 1918 godine.

„Tri stoljeća“, povjesni komad iz života Bunjevaca i seobe iz Hercegovine u Bačku u 4 čina od prof. Ivana Malagurskog.

Između činova svira „Hrvatska glazba“ iz Mostara.

I ČIN :

Prvi prizor

(Planinski kraj iz Hercegovine, svitanje zore, čuje se cvrkut ptica).

Murat, Ibrahim, Sufut, Efrem.

EFREM: Pazite, druzi, da nam plijen ne umakne kao prošlih dana u onoj dolini kada su nas opkolili i jedva izvukosmo žive glave!

MURAT: Bar kako sam ja opazio ona dolazi uvijek u ovu dolinu misleći da je ovo doba najbolje.

IBRAHIM: Njen ljubavnik Ante prati nas stalno i njega se moramo čuvati najviše, a osveta, koju ćemo danas učiniti, biće nam dolično djelo i za njene roditelje, a i za Antu koji nam je zadao dosta nevolje.

SUFUT: Svi se vi varate! Ja ih sve prezirem, jer su svi nemoćni! No, volio bih onoj grbavoj grdobi popraviti grbu!

Čujte! Taj vam se šulja noću preko najoštrijih vrleti i izvješćuje sve krajeve o kretanjima naših vojnika, koji su nam na taj način postali žrtve zasjede kršćana, — to guravo pseto se na sve strane osvećuje zbog svoje nesreće što mu se dogodila kada je htio više znati nego što mu je dopušteno.

MURAT: Pazite, dolaze!

EFREM: Budite sada oprezni! A kada vam rukom dadem znak navalimo na njih, a ako ih iznenadimo neće nam se moći ni suprotstaviti. Murat i Sufut sa mnom, a Ibrahim koji je najjači prijeko. (Odu.)

Drugi prizor

Magdalena i Marija (tjeraju koze na pašu).

MAGDALENA: Draga kćerko! Nemoj biti toliko tvrdoglava, pa popusti željama našega babe . . . i . . . pođi za Luku sa čijim smo se roditeljima družili još iz davnih vremena.

MARIJA: Zašto me silite? Samo radi vašega prijateljstva i radi bogatstva? Što moguće ima dvije tri koze više nego Ante?

MAGDALENA: Sve se selo upravo čudi da takova krasotica može ljubiti momka koga prezire cijelo selo!

MARIJA: Selo? . . . Ono nema o čem drugom govoriti? . . . neka priča. Što se mene tiče!

MAGDALENA: Ali, obraz kćeri. Obraz!

MARIJA: A tko će se starati sa obrazom, ako ja nesretno živim kraj čovjeka koga ne volim i gdje me svi mrze i preziru!

MAGDALENA: Dobro, radi, kćeri, kako hoćeš, ja ti puštam na volju. Čini kako znaš, a sa starim se obračunavaj, no on je tvrdoglav i neće nikada popustiti . . .

MARIJA: Hvala ti, majo moja, na tvojoj ljubavi (*poljubi je i potrči prema kozama*).
Polovina je moja! (*Magdalena odlazi*).

Treći prizor

Marija, kasnije Ante.

ANTE: (*Pristupa iznenada Mariji koja radi ručni rad*) Hvaljen Isus! Eh, gle tebe kako si poranila. Sigurno nijesi mogla dobro spavati, pa veliš: hajd da ne gubim dana.

MARIJA: (*Sva uplašena*) Jao! Tako si me uplašio! Kuda se ti šuljaš u ovu ranu zoru?

ANTE: Reci ti meni kako smiješ tako uraniti? Zar te nije strah od vukova ili Turaka?
Pa još tako mlada, lijepa, pa sama!?

MARIJA: Mene je nevolja i prijeka nužda natjerala da ovako poranim, a što tebe goni na ovu stranu?

ANTE: Čudim ti se da me tako šta i pitaš.

MARIJA: Zašto Ante

ANTE: (*Teško uzdahne*) Samo tako! Pa ti se bar nemaš čega bojati. Kakova te nevolja tjera? Vama, ženskom svijetu, Turci ne sijeku glave kao nama, vi postajete samo žrtve turske ljubavi, a mi muške glave ginemo za vas.

MARIJA: Pa i pravo je! Zato i uranih tako dok je još vrijeme zore kada se Turcima spava . . . a i moj babo me je poslao, da oprezno još o svitanju zore napašem koze, pa prije nego se sunce uzdigne iznad gora, da se vratim kući, pa ću priko dana moći još spavati.

ANTE: Misliš, Maro, da te nijesam već nedjeljama vrebao, i da te nijesam svakoga jutra pratio ovamo samo da te vidim, jer — kako ti je poznato — mi muške glave ne smijemo se pojavljivati danju budući da smo već svi prebrojani, a i to znamo da nam je već suđeno ili pobjeći, ili ostaviti zube.

MARIJA: (*Uzdišući*) I naše je selo već napola pusto. Što je imalo malo bolje noge prevalilo je već gore i čitave su obitelji napustile svoja skrovišta u vrletima, jer nemaju hrane niti čeljad, niti životinje . . . No najgore je po nas (*zamišljeno*) što se nađu izdajice radi par komada dukata!

Tako je Ivo Lovrićev postao odavač naših skrovišta, a žena mu Jela stupila na tursku vjeru . . . a njihova ohola kćerka Vitomira, koja mi je bila najbolja druga, ni ne gleda na mene; s turskim vojnicima ašikuje, pa je već i primila nakit od cekina oko vrata, ma da su joj rođena brata Turci nabili na kolac!

ANTE: Vidiš Marijo, zato sam te svakoga jutra potajno čuvao, jer sam se bojao za tebe koja mi ispunjavaš pola moga života.

MARIJA: (*Okrene se od njega*) Mani se, Ante, takovoga govora! Ti vrlo dobro znaš da sam vezana, da mi stari otac ne dopušta — upravo zabranjuje — govoriti s tobom!

ANTE: Pa zato i smisli jednom i pođi sa mnom kuda su nam i svi poznati otišli, jer vidiš da u ovom paklu nema više za nas mira. Čujem kako se mnogo njih spremaju na put da pođu s ujacima prema Lici.

MARIJA: (*Plačući*) Čula sam i ja, ali ne mogu ostaviti prestaru majku i oca kojima sam sva nada i utjeha, koji se o mene oslanjaju, jer bi im srce puklo od tuge.
(*Jeca*).

ANTE: Pođimo, Marijo, ponesimo i njih, a kako se budemo nas više hiljada krenuli lakše će biti i sa starima.

MARIJA: A znaš li, Ante, kada polaze i gdje se sakupljaju?

ANTE: *(Ogleda se okolo sebe)* Saznao sam pod strogom tajnom da se sva okolna sela spremaju na zajednički polazak, i to najudaljenija mjesta dolaze krišom samo noću do izvora Bune odakle će svi zajedno poći poslije ponoći na dan Velike Gospojine.

MARIJA: Strah me je, Ante, da će Turci saznati za to i da će spriječiti polazak.

ANTE: Ne brini se, nemoj razmišljati već zamoli svoje, jer ako ne podeš, ja radije ginem, ali od tebe se ne mogu rastati.

MARIJA: Strpi se Ante. Bog će nam razgaliti . . . Hvala ti na prijateljskoj ljubavi prema meni . . . nego gledaj kako nam se sunce već diže iznad gora, moram se spremati, jer će me babo već čekati, a mati će, ako se samo malo zakasnem, slati će Babu po mene.

Četvrti prizor

Pređašnji, kasnije četiri Turčina.

ANTE: Pa s Bogom pošla. Eno koze su već site, mlijeka će biti, a i stari se neće uznemirivati . . . Pa smisli što smo se dogovorili. *(Polazi. Turci iz zasjede navale. Efrem zgrabi Mariju, koja vrisne, i začepi joj usta. Ostali navale na Antu).*

MURAT: Stoj kaure! U vis ruke, inače si mrtav!

ANTE: *(Hvata se za samokres, ali kako vidi da su trojica, digne ruke u vis. Murat, Ibrahim i Sufut vežu Antu, ruke natrag, svežu mu noge i oči, u usta mu metnu maramicu, pa odnose Mariju, koja se olima).*

Peti prizor

Ante, kasnije Stijepo, Magdalena i Ilija.

STIJEPO: *(Iz daleka doziva Mariju)* Marijooo . . . Marijooo . . . *(Kada dođe bliže, opazi Antu, uplaši se, te pobjegne dalje i zapomaže)* Majooo! . . .

MAGDALENA: *(Dotrči)* Što je sinko?! Gdje je Mara? Za Boga što je? Što se dogodilo?

STIJEPO: Majo moja, nema Mare.

MAGDALENA: Štooo? Stijepo? Viči i zovi babu da što prije dođe! *(Traži Maru i lomi ruke).*

STIJEPO: *(Otrče i viče)* Babooo! . . .

ILIJA: *(Dolazi starački, žuri se)* Što je djeco? Gdje je Mara? *(Stijepo ga vodi ispod ruke).*

MAGDALENA: Ne znam brate. Evo ovdje leži neko svezan, pomози mu i pitaj ga.

ILIJA: *(Odvezuje Anti ruke, Ante skida maramu sa očiju i progleda)* Oh, ti si huljo jedna! *(Okrene se i zašuti).*

MAGDALENA: Reci, Anto, gdje je naša Mara? *(Stijepo plače).*

ANTE: Mariju vam ugrabiše Turci.

ILIJA: Samo kad si ti ostao živ! Oh, Marijo moja! Dijete drago!

MAGDALENA: Ko je ukrade? Na koju su stranu pošli s njome?

ANTE: Ne znam prijо Magdaleno, i ne srdite se. Iznenada su nas napali, pa mene svezali, a Mariju odvukli.

MAGDALENA i ILIJA: *(Sve u očajanju)* Oh, dijete naše! Marijo, Marijo!

ILIJA: *(Sav iznemogao)* Oh, prokleti Turci! Bog vas ubio! Idem . . . i na kojega prvog naidem smrt njemu!

ANTE: *(Ljubezno)* Nemoj oče Ilija! To nema smisla!

ILIJA: Što je to tebi?

MAGDALENA: (*Iliji*) Pusti ga, sinko, neka govori.

ANTE: Sve to nije moralo biti.

ILIJA: (*Ljutito*) Što nije moralo biti? Ona je oprezna. A sada ste se vas dvoje zagovorili, pa ste, eto, izgubili glave!

ANTE: Ja sam je zvao da pođe s vama zajedno odavle, jer tu nikada neće biti mira ni pokoja.

ILIJA: Varaš se sinko. Ja iz ovoga kraja nikuda dalje, samo u grob! Ah, Marijo moja! Samo da te još jednom nađem!

MAGDALENA: Pa kako nijeste čuli njihov korak? Što ste za Boga miloga brbljali toliko, da nijeste opazili dolazak njih četverice?!

ANTE: Oni su se morali upravo šuljati, a nemojte se srditi na mene, jer da je sama bila, vi uopće ne bi znali što je s njom. Ja sam je zato pratio svakog jutra, sve do danas, a nijesam s njom niti govorio, jer sam joj htio u slučaju nevolje biti u pomoći.

ILIJA: A što da radimo? Na koju ćemo stranu? Da je još jednom nađem pustio bih da pođe sa ostalima, pa će spasiti svoju mladu glavu a nama već kako bude.

ANTE: (*Ljubezno*) Oče Ilija, dopusti meni da je ja nađem, pa i za moju glavu. Ja ću je danas tebi živu u ruke predati.

STIJEPO: (*Majci*) Pustite i mene, majo moja, da pomognem Anti?!

MAGDALENA: Što bi ti nevoljni sine? Što takovo što i govoriš?! Ma kuda se krenuo poznaće te, pa ćeš proći još i gore.

STIJEPO: Majo, ja idem pa šta mi dragi Bog dade. I ova je gura na meni uspomena na Turke, pa gore već ne može biti.

ANTE: (*Roditeljima*) Pustite ga, može mi biti vrlo od koristi, da mi dozna razne stvari.

ILIJA: Što to govoriš, kad niti znaš na koju su je stranu odnijeli, a i ne poznaš one koji su je ugrabili!

ANTE: Osloni se na mene, oče Ilija. Dvojicu njih znam koji su mi vezali oči i vjeruj mi i ja imam svoje prijatelje koji će za mene dati svoju glavu. Dopusti mi, dakle, da se žrtvujem za našu Mariju.

ILIJA: Za našu Mariju? (*Pauza*).

MAGDALENA: Molim te dopusti neka pođe da ne gubimo časa.

STIJEPO: Dragi moj babo, pristani da je još na vrijeme izbavimo.

ILIJA: Dobro je. Pođite! Nek vas dragi Bog prati! Uzmi Anto, ovaj bodež i poleti što brže da je spasiš!

ANTE: (*Uzdigne bodež u vis*) Hvala oče Ilija. Danas ćeš još vidjeti našu Maru, ako se još danas ne vratim ostajte mi s Bogom!

Z a s t o r .

II Č I N :

(Izvor rijeke Bune. Seljaci dolaze u grupama noseći svoju prtljagu, vode svoju djecu, starci i starice razgovaraju tiho. Iza ponoći jedan sat. Mladina mjeseca).

Prvi prizor

Stijepo, Magdalena.

STIJEPO: Majo, dopusti i meni da pođem s Marijom, ja bih je pratio i čuvao, a kada vidim da je potpuno sigurna, vratio bih se natrag da ti javim.

MAGDALENA: Sinko dragi, ostani čedo moje mlado, kako se i možeš zanositi kad si nevoljan i bijedan pa ne možeš dugo pješaćiti!

Drugi prizor

Pređašnji, kasnije Ljubuša, — ostali svijet pristiže.

LJUBUŠA: Hvaljen Isus, zdrava budi Magdaleno! Otkuda tebe sa ove strane Bune? Valjda nećeš i ti polaziti? Nemoj, draga Magdaleno, napuštati ove naše divne krajeve. Ta nama je već svejedno kako ćemo završiti ovo malo života. Da li tko od tvojih polazi?

MAGDALENA: Bila sam ovamo u rodbini baš radi toga, jer sve do prekjučerašnjega dana nijesmo znali da će i naša kuća ostati pusta... (*Plače*) da će nam jedinica Marija poći... i ostaviti nas dvoje starih i ovoга nesretnika!

LJUBUŠA: A tko za Boga odlazi od vas? Zar Marija? A zašto?

MAGDALENA: Pa nijesi čula da su nam je Turci oteli i da smo je samo zahvaljujući Bogu pukim slučajem spasili.

LJUBUŠA: Oh, strahote! Strahote! Reci mi kako ste je spasili i tko je ukrade?

MAGDALENA: Da nije bilo Stijepe i njegove vještine, kako se uvukao u društvo turske djece obukavši tursko odijelo — naša bi Marija zauvijek ostala za nas mrtva.

LJUBUŠA: Pa samo kada je nadoste! Pa kako će te je pustiti ipak da pođe u strani svijet sama bez ikoga svoga?

STIJEPO: Vidiš majo, što veli baba Ljubuša!

MAGDALENA: (*Mahne rukom na Stijepu*) Neće ona poći sama, jer se jučer vjenčala sa Antom Vidakovićem, koji ju je spasio iz turskoga ropstva.

LJUBUŠA: Zar sa Antom? Pravo ste i radili! Siromah je, ali pošten da mu ravna nema u deset sela.

MAGDALENA: Pa znaš da se Ilija protivio tomu i nije mogao Antu zgledati, ali kako je Mara pala u ropstvo, pa je Anto spasio, odmeklo je i srce Ilijino i pristao rado neka pođe sa Antom u svijet. Eto ti, draga Ljubo naše žalosne svadbe.

LJUBUŠA: Pa neka ih prati dragi Bog.

STIJEPO: (*Majci*) No vidjela si da joj znam od pomoći biti. Vjeruj da mene nije bilo, Anti bi vrlo teško pošlo za rukom da je pronađe. Ja sam zaobilaznim putem od turske djece doznao kuda su odvukli Mariju, pa sam dojavio Anti.

MAGDALENA: To je nešto drugo ovdje u mjestu. Kud ćeš ti na tako dalek put? Pa ne misliš li i ti ostaviti nas kada je već babo dopustio da Marija pođe za Antu.

STIJEPO: Pa ja bih se vratio.

MAGDALENA: Ni riječi o tome! Ostali smo sami, pa nema nitko da nam koze pase. Teško će mi biti i bez Marije, ali sam smirena što znam da će Ante biti živa straža i da se Mariji neće ništa dogoditi bez Antine pogibelji, pa me to tješi.

LJUBUŠA: Iz našega sela jedva nas je ostalo nekoliko staraca, a sve što je mlade sve, sve je spremno i čeka da se uz put priključi vama.

STIJEPO: Da li ćemo još vidjeti Mariju?

MAGDALENA: (*Zaplače*) Daće dragi Bog pa će se ona još vratiti.

LJUBUŠA: (*Doziva*) Skupljajte se heheeej!... Evo dolaze ujaci!

Treći prizor

Pređašnji i kasnije fratar Rude, Dobrivoj i Luka. Svijet nadolazi u grupama.

Čuje se iz daleka grmljavina i vidi se sijevanje.

FRA RUDE: Hvaljen Isus! Dragi rode (*Puk odgovara: Navijeke ujače. obraća se Magdaleni*) A gdje ti je čiča Ilija? Pa Marija?

MAGDALENA: Sada se spremaju i odmah će stići.

FRA RUDE: (*Puku*) Djeco draga! Budite hrabri! Dolazi vrijeme rastanka. (*Čuje se jecaj sa svih strana*). Kucnuo je čas kada nam je zauvijek napustiti rođenu grudu . . . (*Sve jači plač*). Samo tiho! Bog će nas očuvati od svakoje pogibelji i dovesti u krajeve koje nam je On namijenio . . .!

I ako nas Volja Božja raznese na sve strane svijeta, doći će vrijeme da će se naša pokoljenja i poslije stoljeća — ako je takova sudbina naša — vraćati u ove krajeve, održavati uspomene na ove tužne dane . . .

A vi, draga braćo i sestre, koji ostajete ovdje bilo zbog starosti ili drugih uzroka, radi kojih vas veže ovaj tvrdi i hrabri krš, vi ste još veći u žrtvi, koju prinašate da navijeke ostane ovo naše, i samo naše . . .!

Pričajte onima koji iza vas dolaze da smo hrabro pošli za novom domajom i da vas nikada nećemo zaboraviti! . . . Bog je dobar i vremenom će spojiti naše nove krajeve s vama, pa će oživjeti stare slave djedovina!!

Molite se za nas da u svojoj vjeri i hrvatskoj svijesti budemo ustrajni!

A sada pođimo u miru. Napunite još jednom svoje posude hladanim izvorom Bune. Oprostite se s vašima, jer je već vrijeme polaska . . . Ostali nas čekaju u prvoj dolini iza Stjepan Grada . . . Tamo su sva ostala sela sa svojim fratrima . . . Pomolimo se još jednom za sretan polazak! (*Svijet poklekne, digne ruke u vis, a fratar Rude stojeći moli glasno sa svima Oče naš . . . u početku stiče preko mosta Ante i vodi čiča Iliju, a iza njih Marija, te i njih troje kleknu na mostu i podignu ruke. Slijedi opraštanje, jecaj i plač. Ljube križ i ruke fratrima*).

Četvrti prizor

Pređašnji i kasnije Ante, Ilija i Marija.

ANTE: Hvala vam čiča Ilija! Za Mariju neka vas ne boli glava! Čuvaću je kao zjenicu oka svoga . . . Ona je dobra i nikada neće zaboraviti majku i sirotog brata Stijepu . . .

STIJEPO: Babo! Pusti i mene da idem . . . Ja se bojim za Mariju. I vama će biti bolje kada vam javim da je Marija sretna i zadovoljna.

ILIJA: Ostani, sinko, ti ovdje. I nama treba pomoći. Što bi radili kada bi vas dvoje morali otići, nas stare ostaviti?

MAGDALENA: Sačuvaj Bože! Ta od tuge ne bih mogla to ni preživjeti!

ANTE: A ja sam sretan i presretan! Ma kuda pošli osjetićemo drhtaj vašega srca što će nas pratiti na svakom našem koraku. Zato nam dajte vaš blagoslov, pa veza između nas ne prestaje, ma prošla i stoljeća. (*Anto i Marija kleknu, Magdalena i Stijepo plaču*).

ILIJA: (*Drhćućim glasom*) Nek vas dragi Bog štiti, a u vašoj djeci živjela uspomena na ovaj goli krš i naša uboga sela, koja će još dugo čekati svanuće slobode. (*Ante i Marija ustanu, Ilija vadi nešto iz njedara*). Na rastanku primi ovaj maleni dar koji će vas sjećati na nas, da smo za ljubav ovu žrtvovali svoju jedinicu, da nam grana roda ne izumre!

(*Poljubi i pružajući reče*) A kada kucne čas slobode, toga trenutka će moje srce i u stoljetnom prahu zakucati! (*Opraštaju se, iz daljine se čuje dolazak bure*). To mi je testament za obitelj Vidaković.

(*U to pukne grom i raspukne se izvor Bune i u divnom sjaju ukaže se 7 vila*).

Peti prizor

Pređašnji, pojavljuje se sedam vila rijeke Bune, te puče grom u stijenu koja se rastvori.

- I VILA: Sretan vam put!
Tu sa dna podzemlja iz mojih dvora
Buna vam protiče kroz moje gaje
I svaki joj talas do sinjeg mora
Svježinu vama, dah i život daje . . .
- II VILA: Ja je napajam svakog Božjeg dana,
Moj izvor nikad presahnuti neće,
Jer glavno vrelo, moga roda grana
Neizmjerne je vječno pramaljeće . . .
- III VILA: Kraj moga puta bijelo pase stado,
Umorne ovce hrle mojoj vodi,
Pastirče ljupko tu se kupa rado
Svježi mi izvor svakom biću godi.
- IV VILA: Pijte još jednom ove izvor vode,
Od zaboravi čuvati kraj znajte
Dok Buna teče, dok vam polja rode
Dušmaninu se svom silom ne dajte!
- V VILA: No čuvaćete zato ljubav trajnu
Na ove krše, nebo, narod, polja
Za uspomenu na domaju bajnu
Biće vam tvrđa i od hridi volja!
- VI VILA: U domu novom kuda ćete stići
Čeka vas bura, patnje, strašne muke
Iza oluje glave ćete dići,
Dalekom nebu pružaćete ruke . . .
- SVE VILE
SKUPA: Nad glavom vašom stoljeća će proći
Pa s njima ropstvo, nevolje i tuga
Istrajnom sviješću dignućete moći
Granitni kamen hrvatskoga juga! . . .

Za vrijeme ovoga prizora čuje se daleki glas frule, koja se približava, a kada posljednja vila rekne svoje — vile nestanu u mraku — a sav puk zapjeva dvoglasno.

Šesti prizor

Vile se zakrile, i čuje se pijev onih koji odlaze.

- SVI: Podimo u nepoznat svijeta kut
R. Stoljeća neka nam zaprte put.
Ti hladna vodice ne prestani
R. Uz hrabri krš vjerna ti ostani!
Oh sestre, oh braćo, ostajte vijek
R. Čućete svih patnja i jada jek.

Oh divne nam Bune vile mile
R. Svih naših patnja nam straže bile.

A kad se još jednom vratimo tu
R. Ljubit' ćemo sav krš i Bunu svu!

Za vrijeme ove kitice kreće i nestane puk u daljinu, pa se samo čuje: Ljubićemo sav krš i Bunu svu!

ILIJA: *(Prelazi preko mosta natrag i vikne)* Marijooo . . . Marijooo moja! *(i padne. Spušta se potpuni mrak i zastor).*

III ČIN:

(Treći čin je slika bunjevačkog života iz druge polovice 19 vijeka u jeku blagostanja, a u času izumiranja narodne svijesti. Prava bunjevačka soba sa sandukom, dolašom, klupama, stanom i stalkom za lule, te prešlicom).

Prvi prizor

Bartul Vidaković, Bara, Đeno, Teza, Jašo, Vita, Ive, Stana, te četvero djece, među njima jedno u kolijevci.

Slika: Stari sa sinovima i babom sjedi za stolom i završuju objed. — Snahe stoje postrance i jedu. — Djeca za malim stolićem ili za klupom oko peći (banka). Tišina. Po jedna snaha pođe do svekrve i moli tiho. Starac Bartul naglo ustaje, svi moraju naglo prestati i moliti se Bogu. Potom Teza i Vita još jedu dok stari sa sinovima iziđe, spremaju, djeca se razilaze.

Drugi prizor

Teza, Vita, Stana, kasnije Bara.

TEZA: *(Viti)* Viruj mi teško je živiti tu di ne ide svaki jednako brzo. Sve se mora na brzu ruku! Ma da je svetac! Jedva da si skuvala, i to ne daj Bože minut kasnije iza 12 sati, već sve to mora biti na astalu kada stari babo dođe! Pa dok oni ne posidaje, a ti dvoriš redom. Oni ti se nabacaju, a ti nemaš vremena ni da započneš, — a naravno zajedno moraš svršiti!

VITA: Za to mene ne boli glava! Ja nastavim kada oni izađu, a u kući je pod odžakom još slađe!

STANA: Sad znam zašto se vi tako žurite u kuću!

VITA: Čuti ti! Tebe se još ništa to ne tiče!

STANA: Pa, i ako me se ne tiče! Imam pravo i ja štogod kazati — kao i vi!

VITA: Imaš pravo, ali samo kad te pitamo! Najnovije sito još triba da na klinu visi!

STANA: Pa i nisam staro rešeto!

VITA: *(Srdito)* Kako si rekla? Pazi da ti ne iščupam jezik!

TEZA: *(Upada)* Što vam fali? Zar ste poludile? Bolje da još ovo malo skupimo, nego što se tu svađate!

STANA: Zašto ona mene zadirkiva?

VITA: Kazala sam ti da divaniš kada te pitamo! Zelenušo jedna!

STANA: Baš neću! Imam i ja svoje pravo — ma da sam najmlađa snaja ove kuće — a ako sam zelena — imam već troje — a vi zrili pa silom jedno.

VITA: *(Navališi na Stanu)* Ja ću ti začepiti usta! *(Bara već ulazi).*

Treći prizor

Predašnji i Bara.

BARA: (*Ulazi na Vitine zadnje riječi i svojim nastupom spriječi svadū*). Šta je? Šta je? Spremajte brzo! Sad će se babo vratiti! (*Tezi*) Hajde, Tezo, da nastavimo rad oko usnovaka! (*Sjedaju. Bara za stan, a Teza za prešlicu. Stana ljulja najmlađe u kolijevci*).

TEZA: (*Bari*) Pomislite, Nane, snaš Marijina Manda je jučer uskočila. (*Vita sprema stol*).

BARA: Za Boga? Ta nemoj divaniti? Pa za koga?

TEZA: Za Nikolu Mamužića.

BARA: Sirota Marija kad pod svoje stare dane još i to mora dočekati.

VITA: (*Pored stola*) Nemojte se ni čuditi! To su vam sva dica nikako čudno odranjena. Ne može im komšinica Mara ništa reći. Sve ti se to odgovara i radi što hoće.

STANA: Mi smo to već slutili. — Pomislite, njihova pralja je odnosila poruke Mandine Nikoli i natrag. Pralja ih je privela žedne priko vode — ovamo se utvara Mariji — a na drugoj strani opet došaptava mladima sve. Pa pomislite, niko nije ništa primetio. Spakovala Manda svoje — pa noću istrčala s bućurima izvan ledine di je čekao Nikolin čovik s kolima.

BARA: Ah Bože, Bože! Da li će se vinčati? To je sramota što naše cure rade!

VITA: Nane! Evo ide komšinica!

Četvrti prizor

Predašnji te komšinica Marija sva uplakana.

KOMŠINICA MARIJA: (*Sva uplakana*) Hvaljen Isus!

BARA: (*Sjeda je za stol, a ostale snaje prestaju raditi*) Čuli smo što se dogodilo kod Vas!

MARIJA: (*Plaćući*) Ja ne znam . . . jel' smo mi . . . ili su dica kriva? Al . . . sve ti ide, Baro, naopako . . . ako ćeš ih svitovati . . . nije dobro . . . , ako ih nećeš . . . još gore!

BARA: Pa kad je već toliko navalila, zašto je niste pustili, pa neka snosi sama odgovornost za svoje!

MARIJA: Ne možeš sestro Baro! Lazo je tvrdoglav, nepopustljiv! Sve će to tako biti dok i kod nas ne zavlada drugi red. Triba pustiti mladima neka idu za svojom glavom.

BARA: Imaš pravo, Marijo, ali moraš i svitovati!

MARIJA: Ja nemam . . . pravo, . . . kada sam i sama . . . tako . . . uradila!

Peti prizor

Predašnji i Bartul.

BARTUL: (*Ulazeći*) Još nije spremljeno?! Vidi komšiniče!

MARIJA: (*Ustaje dok uđe Bartul*) Zbogom Bare! Molim te nemoj govoriti nikom . . . Najposli . . . znam . . . da će se i tako . . . raščuti na sve strane. (*Izade*).

Šesti prizor

Predašnji bez Marije.

VITA: (*Odgovara Bartulu*) Evo, odma je gotovo, samo da iznesem ovaj tanjir! (*Odlazi*).

BARTUL: Stane! Donesi mi stivu lulu nediljnu!

STANA: Nane! Dije baćin duvan?

BARA: Eno u kovčegu u situ, samo pazi da ne prospeš!

STANA: Nane! Tu nema sitnog davana nego samo lišća!

BARTUL: Zovi Đenu!

STANA: (*Istrčava*) Oma babo!

BARTUL: (*Bari*) Kazo sam ti da mi duvan držiš zaključan! Koliko ću to puta još kazati! — Sve mi pokradu!

BARA: Pa za Boga čovče! Pa podaj i njima da puše po malo, ti si već ostario, a opet se ne možeš odreći.

BARTUL: (*Strogo*) Kad čovik govori, žena neka ćuti!

BARA: (*Odlazeći*) Pa to ja znam da uvijek ja moram ćutati!

BARTUL: (*Vikne*) Ćuti!

Sedmi prizor

Bartul i Đeno.

DENO: (*Ulazi*) Šta oćete babo?

BARTUL: Đeno! Znaš da ne smiš doćekati da se isprazni duvankesa, — a nasićenog mora biti!

DENO: Babo, zaboravio sam nasići. Jašo i Ive su pušili malo, pa je nestalo.

BARTUL: Nasići friško! Onoj dvojici kaži da napoje konje i marvu, a u 5 sati neka su gotovi sa kukuruzima.

Osmi prizor

Pređašnji i Bara.

BARA: (*Uleti još za Bartulovih zadnjih riječi*) Molim te, Bartule, žuri se napolje, dolaze nika kola s' atara, već su blizu, cigurno kaki gosti!

BARTUL: Kaka kola u ovo vreme?

DENO: (*Pogledavši kroz prozor*) Žurite se već ulaze u avliju!

BARTUL: Evo me! (*Izađe*).

BARA: (*Sprema hitno po sobi*).

Deveti prizor

Bara, biskup Ivan Antunović, Blaž Modrošić sa Bartulom.

BISKUP IVAN ANTUNOVIĆ: Hvaljen Isus baba Bare!

BARA: Amen uvijek gospodine! (*Ljubi mu ruku ili prsten*) No, Vi ste nas iznenadili! Baš nam je drago što ste došli! Ta tako ste nam već davno obećali da ćete nas jednom pohoditi.

ANTUNOVIĆ: Evo, ovo je moja desna ruka — gospodin Blaž — on mi pomaže diliti knjige, pa eto polazimo od salaša do salaša da još pokupimo posljednje snage našeg dragog bunjevačkog roda, — da mu ulijemo viru, da onaj tko se ufa u Boga ne može propasti.

(*Blaž meće knjige na stol*),

BARTUL: Sve je to kasno, gospodine Biskupe! Mi salašari se još malo držimo, a gospoda u varoši — već ne znaju što su!

ANTUNOVIĆ: Pa dobro, Bartule, vidićemo odmah. Kako zdravlje?

BARTUL: Hvala gospodine, dobro i dica su mi zdrava.

ANTUNOVIĆ: Koliko imaš dice?

BARTUL: Trojicu gospodine Prsvitli, sva trojica već i oženjeni!

ANTUNOVIĆ: Pa da ih vidim.

BARTUL: Bare! Zovi Đenu, Jašu i Ivu! (*Bara izide*). Hajte gospodine, da nazdravimo u Vaše zdravlje što ste se potrudili ovamo! (*Natoči*). Izvolite! (*Piju*).

Deseti prizor

Pređašnji sa Đenom, Jašom i Ivom te Bara.

ĐENO: (*Ulazeći sa braćom*) Evo me, babo! Hvaljen Isus! (*Svi ljube ruke Biskupu i rukuju se sa Bl. M.*)

ANTUNOVIĆ: Ti si najstariji?

ĐENO: Jesam, gospodine Biskupe.

ANTUNOVIĆ: Pa koji je od vas ženjen? Di su vam dica?

ĐENO: Svi smo mi ženjeni. Ja nemam dice, Jašo ima jedno, a Ivo ima troje.

ANTUNOVIĆ: Dobro je dico. Samo malo ima unučadi. A tako se rod ne čuva!

BARTUL: Znate, gospodine Biskupe, kada smo mi bili mladi, nisu se čitale tolike rdave knjige kao sada, pa i naša su gospoda imala više dice.

ANTUNOVIĆ: Šta misliš, Bartule, ako ovako pođe dokle će biti Bunjevac?

BARTUL: Čujete, dico, šta kaže gospodin Biskup? Pazite, svaki odgovara za sebe i prid Bogom i prid rodom. A sada spremite ono što sam vam naredio. Naranite Biskupova konja i napojte ga! (*Odlaze, kasnije ulaze sa snahama*).

ANTUNOVIĆ: Što misliš, Bartule? Da li su salašari bolji od varošana? Čini mi se da nisu. Kako misliš ti, Bartule? Ti koji si uvijek bio narodnjak, bistar i dosta učen među ostalim našim svitom, ti koji si svakom znao dati mudre savite — ti u svojoj kući trpiš kugu koja ti hara i ubija najveće blago — unučad tvoju!

BARTUL: (*U neprilici*) Pa znate, znate...! Svitujte ih Vi, vas će bolje poslušati.

ANTUNOVIĆ: Eto, zato i dođoh, da vas upozorim da smo mi u ovom moru tuđinstva samo jedna malena kap vode. Vidiš Bartule! Sve ti ne vridi što radiš, za čega se znojiš, ako nemaš komu to i ostaviti. Kako si ih porazdilio? Koliko koji dobija zemlje?

BARTUL: Gospodine Biskupe! Ta je stvar već u redu. Ja ne pravim između njih razlike. Ja ih sve jednako volim, — a i oni su zadovoljni sa diobom — samo ima jedna stvar za koju se svi otimaju!

ANTUNOVIĆ: Kakova stvar to može biti? Da li je novac ili su dukati?

BARTUL: Gospodine Biskupe, tu u dolafu čuvam niku uspomenu, zovu je „Amanet“, koju sam od mog oca Stipana primio kada je bio na samrti — i zarekao sam mu se, da ću dalje dati mojim sinovima, samo ne znam kojem od ove trojice.

ANTUNOVIĆ: Ded ovamo da vidim.

BARTUL: (*Vadi iz dolata i predaje*) Evo gospodine!

ANTUNOVIĆ: Pa što ti je otac rekao? Čemu ima da služi?

BARTUL: On mi je rekao — pokoj njegovoj duši — da se čuva od kolina do kolina i da samo onaj ima pravo rastvoriti koji doživi čas slobode. On je isto primio od svoga oca, a prvi je donio još kod polaska iz Hercegovine — prije parstotina godina.

ANTUNOVIĆ: Čudnovato zaista! Tu leži testamenat obitelji Vidakovića! (*Razgleda i zamišljen čuti jedno vrijeme*). Ja zato nisam znao! A što mislite vi (*obraća se ostalima, oni se zgledaju te Đeno rekne*)

ĐENO: I da je što vridno izgubilo bi svoju vridnost za toliko stotina godina.

IVO: Ja mislim baš obratno!

ANTUNOVIĆ: No, no, mislim dobro pogađaš.

IVO: Da nije što vridno, ne bi se davalo sa unuka na unuče, već bi mu se izgubilo i traga!

ANTUNOVIĆ: (*Deni*) A zašto onda želiš da ti dobiješ?

DENO: Pa volio bih znati.

ANTUNOVIĆ: (*Nakon male pauze*) Vidite — i ako nisam znao da ovo postoji — ja ipak znam što je u testamentu.

BARA: Molim vas, gospodine Biskupe, recite im šta je, pa će biti mirni!

ANTUNOVIĆ: U tom testamentu piše, kao i u ovoj mojoj knjizi, koju sam vam donio, da se Bog ljubi samo priko Njegovih zapovidi — a ko vrši to taj najvećma služi svome bunjevačkom rodu koji treba da se sve većma trgne iz ovoga sna, u koji ga je uvalila ona kuga, koja i ovdje postoji, a protiv koje se bori samo Ivo! Dragi Ivo! Ti si jedini zaslužan potomak obitelji Vidakovića. Božja je ruka nad nama i ona će u tvojim sinovima oživiti ovaj testamenat — jer će tvoji sinovi doživiti slobodu! Pa neće biti ni dugo!

Primi ovu knjigu „Bog s Čovikom“ pa ćeš znati šta piše u onom testamentu.

IVE: Hvala Gospodine. Pa kako ću znati kada je čas slobode? (*Poljubi ruku biskupu*).

ANTUNOVIĆ: To će se pokazati samo od sebe!

IVO: Ako mi ne doživi ovo dvoje veće, valjda će moj najmlađi sin Veco. (*Meće u kolijevku*).

BARTUL: Hvala vam, gospodine Biskupe! Vidite dico, prisvitli gospodin Biskup su odredili komu pripada amanet, pa budite mirni.

BLAŽ MODROŠIĆ: (*Razgovara sa malim Andrijom*) Pa kako ti je ime; kako se zoveš? (*Sjeda ga u krilo*).

ANDRIJA: Ja se zovem Andrija Vidaković.

BLAŽ: Koliko ti je godina?

ANDRIJA: Imam 6 godina. Pošao sam već u prvi razred.

BLAŽ: Da li znaš već štogod? Kakovu pismu?

ANDRIJA: Znam, al to ne učimo u škuli nego kod kuće od nane.

Jedanaesti prizor

Svi slušaju što mali deklamuje.

BLAŽ: Evo ti jedan buger, da čujem što znaš?

ANDRIJA: Bunjevac je željan	Pazi, sinko dragi,
Čuti ime svoje	To mi veli braca
A to mi šapuću	Dok je Subotice
Usne nane moje.	Biće Bunjevaca.

Neće se osušit
Bunjevačka grana
Dok nas oko prati
Biskupa Ivana.

BLAŽ: Evo ti krajcara.

ANTUNOVIĆ: Gle, gle! Što ti znaš? Ovo, vridi jednu forintu. (*Poljubi ga*). Vidiš, Bartule, ovo su mladice, a rodoljublje nek se kalami u ovakove. Onda se ne treba bojati! Reci neka mi upregnu konja u kola, i pokaži mi kako se najbrže dođe do salaša Bukvićevih, Mamužićevih i Kujundžićevih?

BARA: (*Ljubi ruke, a ostali isto*).

ANTUNOVIĆ: Pa s Bogom Bartule! Ako Bog da ja ću se kroz koju godinu opet navratiti.

BARA: Dao Bog Gospodine! S Bogom! (*Odlaze*).

Z a s t o r.

IV ČIN

(Soba kod Veca Vidačkovića. Veco leži jako bolestan na postelji i govori).

Prvi prizor

Veco, Stjepan i Lajčo.

VECO: Bože moj, Bože moj!

STJEPAN: Što hoćete bačo? Trebate nešto?

VECO: Ne treba mi ništa! Samo mi pada na pamet sva moja prošlost... Moji mladi dani... Vesela mladost... Da li je nana kod kuće?

LAJČO: Nije bačo! Otišla je kupovati nešto za užinu, naskoro će se vratiti.

VECO: Dobro je... Kako stoji sa svršetkom rata? Ima li nade da ćemo progovoriti našim milim bunjevačkim jezikom?

STJEPAN: Bačo! Ima — sve se razvija onako kako mi očekujemo. Narodna garda je dobro organizovana. Ima ih već više hiljada.

Budi se bunjevačka svijest, sve napreduje samo još čekamo upute od gospodina Rajića koji se vraća iz Zagreba danas — jutarnjim vlakom.

VECO: Koliko je sati? Koji je danas?

STJEPAN: Sad je izbilo pola pet. Danas je deseti studeni.

VECO: Što se uradilo dosada? Čujem da u drugoj sobi šiju štogod, cilu noć čangrcu sa mašinom.

STJEPAN: Bačo! Sinoć smo se dogovorili nas desetak omladinaca da ćemo danas prije održavanja velikoga narodnog zbora u gostionici „Hungarije“ poći gradom sa hrvatskom zastavom i pozivati narod, da dođe u što većem broju.

VECO: Otidite i pozovite vaše drugove.

LAJČO: Bačo, poslije pet sati svi će kod nas biti, zato je vrijeme gotova i zastava.

Drugi prizor

Pređašnji, kasnije: Andrija Kujundžić, Andrija Mazić, Andrija Čakić, Vinko Orčić, Lazo Ivandekić i Remija Miljački. Svi ulaze i javljaju se bač' Veci te sjedaju za stol. Svi su ushićeni i šapćući razgovaraju.

ANDRIJA KUJUNDŽIĆ: Kako ste spavali? Ja sam se cijelu noć šetao po avliji i nije sam mogao ni okom trenuti.

REMIJA MILJAČKI: Tu sam bio kod cura i pomagao im da zastava bude što brže gotova, pa sam morao sa Lajčom ići noću u dućan i donijeti bijele svile, jer u plišu nije bilo takove boje.

Treći prizor

Pređašnji, kasnije Gabor Čović, Geza Perčić, Blaško Rajić i Manda Vidakova.

LAZO IVANDEKIĆ: Samo hrabro danas, naša je stvar, s nama je Bog!

GABOR ČOVIĆ: Braćo! Spremno! Evo nam gospodina Rajića, on će nam sve reći.

BLAŠKO RAJIĆ: Hvaljen Isus! (*Svi ustaju i kliču: „Živio gospodin Rajić!!“*).

VECO: Gospodine Blaško! Da li smo oslobođeni?

RAJIĆ: *(Lupi šakom o stol)* Jesmo! Pušaka imamo, a topovi su nam za leđima!

VINKO ORČIĆ: Kako, kad nemamo ni jednog topa?

RAJIĆ: Pa znaš da nam garda ima pušaka koliko tribamo! A ostali su naoružani batinama, a kada s njom lupneš eto ti topa, dok ne dođe srpska vojska. *(Sci se nasmiju).*

MANDA VIDAKOVA: *(Uleti u sobu)* Gospodine, evo Vam poklona od sviju Bunjevaca! *(Unosi svilenu hrvatsku zastavu).*

RAJIĆ: Živa bila! *(Poljubi zastavu)* Na kojem ćemo je brdu istaknuti?

ČOVIĆ: Ta na gradsko brdo, gori na toran!

GEZA PERČIĆ: Ali držalja nemamo.

Prvi čin

RAJIĆ: Uzmi jednu batinu od Garde, pa nikada boljega! *(Perčić istrči i kasnije se vraća s batinom).*

RAJIĆ: Bač' Veco! Budite mirni! Kada se vratimo sa skupštine, više ćete znati. Bojazni nemajte!

VECO: Gospodine Blaško! Vidim da sam doživio što sam očekivao, pa mi nije ni žao što ću umrići. Ali imam jedan testamenat, kojega nisam smio rastvoriti, pa Vas molim, da ga Vi otvorite i pročitate.

RAJIĆ: Dobro bač' Veco! Hajd' da vidim!

VECO: Curo Mando! Tu mi je prusluk pod glavom, izvadi ključ od moje lioke u dolafu, pa donesi testamenat gospodinu Blašku.

RAJIĆ: *(Uzima, prevrće i rastvara, te čita što je na zastavi napisano)* „Ovo ti pružam Bunjevački Rode kada ti kucne željni čas slobode!“ *(Rasprostira zastavu po stolu).*

ČOVIĆ: (*Izvadi sablju i drži je iznad stola*) Braćo! Ruku na sablju! (*Perčić i Manda pričvršćuju brzo zastavu na koplje*) Kunemo se! Da ćemo sabljom u ruci rasporeti zavjesu vjekovnog robovanja, a naš mili hrvatski rod povesti k sreći i slobodi! Tako nas Bog pomogao! (*Svi ponavljaju, nakon toga pokleknu i poljube rub od zastave, Čović uhvati nataknutu zastavu i vikne*) Do viđenja bać' Veco!

KUJUNDŽIĆ: A ako nam neko skine sa gradskog tornja?

MANDA: Evo ova druga!

VECO: Ne! Ta će mi biti samrtni pokrov!

SVI: (*Polaze i viču*) S Bogom bać' Veco! Živjela sloboda!!!

Z a s t o r p a d a

(Gabor Čović je u uniformi austrijskog potporučnika).

M A J K A

Slika u 1 činu sa 2 prizora

Sastavio prigodom proslave 250 g. dolaska Bunjevaca u Bačku Dr. Ladislav Vlašić.

Šuma. U pozadini jezero. Večer sa zvjezdicama i nježnim polumrakom. Tišina. U sredini pozornice kamen ili drvo, a iza njega spava vila Hercegovka. Zavjesa se diže. Sa desne strane polagano, snatreći dolazi vila Bunjevka odjevena u bunjevačku starinsku nošnju. Mjesto igrača velika hrvatska traka od taft svile sa mašnom da ista dobro stoji. Svijetlo je prati odozgo ili sa strane. Bunjevka prolazi pored Hercegovke i kad je ugleda trgne se, malo je zagleda, lagano dirne rukom i probudi. Hercegovka polagano ustaje.

BUNJEVKA: Sestro, tko si? Kojeg li si roda i plemena? Iz kog kraja? Kud si pošla?

HERCEGOVKA: Neretva mi moje noge hladi,
 Kršni kamen putem mi se zbori,
 Gorski potok lice mi umiva,
 Ogledalom Buna rijeka služi. — — —
 Kojeg li sam roda i plemena? - - -
 Hrvatskog sam roda, junačkog plemena. - - -
 Ruhom vidiš sirotinja da sam,
 Al' u meni lavlje srce drijema. - - -
 Kuda idem? - - -
 S' Bune rijeke zaputih se amo,
 K' Subotici bijeloj nose mene puti
 Bunjevačke slave da budem svjedokom
 Moje djece s'bistre Bune negda.
 Dvijesto i pedeset slave ljeta
 Novih kraja, novih zavičaja. — — —
 Dalek put je al' ne žalim truda. - - -
 Od umora teškog eto tvrdo zaspah — — —
 Pitaš tko sam?
 Znaj

- Hercegovka vila ja sam! — — —
 A Ti tko si?
- BUNJEVKA: Žuto klasje moje oko pase,
 Zelen trava drumom mi se kaže,
 Bujne zemlje ja sam čedo marno
 Bijesnih ata, rodnih vinograda
 Zlatnog žita, kukuruza rodnog,
 Lijepih kuća, a još ljepših ljudi. — — —
 Bogata sam i gizdava - - - bila
 Bunjevka sam eto smjerna vila.
- HERCEGOVKA: (*Leti joj u susret i grli je*)
 O, najdraža sestro! - - -
 Blizanci smo jedne majke,
 Istog roda, razne sreće.
 Jedno mlijeko dojismo mi nekad,
 Ista krv nam u žilama teče. - - -
 Kruta sudba odvede Te
 Još djetetom dok si bila
 U daleke kraje, nove zavičaje (*stanka — bolno uzdiše*).
 Al' davno to bješe!
- BUNJEVKA: Čula jesam da smo sestre,
 Al' nažalost ne vidjeh Te dosad. — — —
 A o majci miloj što mi zboriš?
 Je li živa... Gdje je? Reci brže! (*mala stanika*)
 Od djetinjstva zaboravih na nju (*uzdiše*).
- HERCEGOVKA: (*Upada*) Al' se majka jošte sjeća tebe. — — —
 Mnogo puta kad smo skupa bile
 Raznih kraja Hrvatice vile
 Na okupu oko majke naše
 Bolno majka spominjala Tebe!
- BUNJEVKA: Ah, kako je ona uvijek dobra!
 Ljubav majke sve nam je na svijetu.
 Od nje stvarno ništa draže nema. (*stanka*)
 Ah, da mi je vidjet majku moju,
 Ljubit ruku što me milovala,
 Sve bih dala da mi je doživjet!
- HERCEGOVKA: Sestro draga, radost ću Ti reći: - - -
 Nije mogla srcu odoljeti
 U pohode majka će Ti doći. - - -
 Tvojem slavlju majka se veseli,
 Tvoje slavlje majčino veselje. - - -
 Na ovome rekosmo se sastat'
 Pa zajedno da krenemo dalje
 Tamo k' Tebi, k' Subotici ravnoj.

(Čuju se koraci, netko tapka, čuju se na glasoviru, gitari i t. d. tonovi hrvatske himne „Lijepa naša domovina“ [i samo se ovi tonovi par puta opetuju], obje gledaju u pravcu koraka i tonova).

BUNJEVKA: Koraci se čuju, to dolazi netko! — — —
Tko to može biti (*tiho*), slatki Bože?!

HERCEGOVKA: (*Pogleda bolje i nakon male stanke klikne*): Majka!

(*Majka ulazi sa vilom Šokicom koja ju je obuhvatila oko pasa, glavu držeći na grudima Hrvatske. Vile Hercegovka i Bunjevka lete u susret i viču:*) Majko, majko! (*radosno i bolno da u srce prodire*). Vila Hrvatska mora biti visoka, krupna, bogato ukrašena i obučena, sa hrvatskim grbom na prsima i krunom na glavi (*pozlaćena tvrda hartija*) te velikim plaštem. Hercegovka klekne, a Bunjevka ljubi ruku Hrvatskoj.

BUNJEVKA: O najdraža Ti na ovom svijetu! - - -

Hvala Bogu da sam dočekala
Svoju majku da ugledam opet,
Svojoj majci ruku da poljubim.

HRVATSKA: Djeco moja, svi ste majci dragi,
Al' mezimče Bunjevka je vila. - - -

Sve vas majka na grudí privija
I za sve vas majke srce bije.
Za te dijete kršne Herceg zemlje
I za tebe Šokadije mile
Što si majci u susret izašla
Pri pohodu k' bunjevačkoj slavi. - - -
Svakoj majci od postanka svijeta
Najdraže je baš najmlađe dijete.
A najmlađe moje drago dijete
Bunjevka je krasna moja vila.
Iz naručja majke mekanoga
Još djetetom dok je ona bila
Udes kleti istrgo je tada.
Lutala je . . . majku dok je našla
Stoga majci još je ona draža. — — —

(*Grli Bunjevku, privija je k' sebi i ljubi u čelo. Šokica klekne*).

Primi, čedo, cjelov moje boli, (*nježno*)
Jer najviše tebe majka voli!

BUNJEVKA: Hvala, majko, i kunem se eto
Najvjernije tvoje ostat čedo
Uvijek da ću harna Tebi biti. - - -

Od sveg zlata i dragog kamenja,
Od bogatog ruha djevojačkog
Od mladosti moje, pune sanja
Najmilija, majko, Ti si meni. — — —
Mila si mi ti jedina

SVI: Mila si nam ti jedina.

Zastor pada, vile dižu ruke prema Majci Hrvatskoj, a pozadi jedva čujno na gitari isti akordi hrvatske himne.

Pazi! Neobično dobro paziti na glumu, a još više na izgovor i recitaciju! Stanke naznačene držati! Stanka (- - -) znači kratku stanku, a ona opet sa dužim crtama (— — —) dužu. Kada svrši jedna osoba svoj odlomak, druga neka odmah ne upada (da bude efektivnije) osim gdje se mora (tu je naznačeno „upada“). Vile Bunjevka, Hercegovka i Šokica su obučene u narodna odijela svoga kraja.

BOŽIĆNA KATEDRALA

Moje srce ima anđela jednog, anđela koji vječno sa mnom putuje. On dijeli sa mnom i radost i tugu, i čuva prozore srca mojega, da se kroz njih ne provuku kradljive ruke. U svakom mojem razgovoru na dugim putovanjima on pokazuje moju legitimaciju, na kojoj zlatnim slovima piše: „Evo pjesnika božićne katedrale!“ — Neki me gledaju s tupim pogledom nesnalaženja, neki čitaju svoju misao u mojim dugim, kuštravim kosama i smiješe se nadmoćnim i polu-ironičnim smiješkom. A neki opet, koji su obišli veliki dio zemlje, traže po pretincima svojeg mozga sve katedrale koje su na svojim putovanjima posjećivali.

— Katedrala u Anverisi? Nije!

— Katedrala u Sevilji ili u Toledu? Nije!

— Bolonja, Venecija ili Vestminster? Ni to nije!

— Ali zbilja, gospodine, ja ne znam koja bi to bila božićna katedrala? pitaju beskonačni putnici, umorni od dugog traženja po najdubljim zakutcima duše.

A ja se samo smiješim i tiho im govorim:

— Svoju božićnu katedralu ja ne mogu da vam otkrijem . . . Jer ima ljepotâ koje ne ispovijedamo nikome . . .

I tako idem sam, neshvaćen i neznan, i nosim u sebi pjesmu jednog hrama, koju čuva moj anđeo čuvar, pokazujući moje zagonetno ime.

Ali ima jedna vrsta ljudi, koja iako ne shvaća značenja mojeg tajanstvenog imena, ona osjeća čarovitost anđeoske pjesme nad jaslama, ona gleda zvijezde koje miluju Malog Isusa, i Njegovu Majku i Njegova hranitelja, kako ozareni svetom radošću i mirom motre Božjega Sina. Ti ljudi, koji jedini osjećaju čar mojeg zamršenog imena, zovu se pjesnici.

I zbog njih, koji su mi najbliži, i zbog njih koji znaju što je pjesnik, i koji osjećaju da je kršćanski liričar onaj koji se istovjetuje sa onim sitnim, malim Djetetom, punim spokojne i uzvišene radosti, o zbog njih . . . ja danas otkrivam čitavom svijetu, da je božićna katedrala — moje srce.

Jeronim Korner

zkh.org.rs

BOŽIĆNE ROMANSE I LEGENDE

MOJ DAR MALOME ISUSU

*Na dan Tvog rođenja
poklonit ću Ti liru,
Ti, kojem špilja
san darova prvi,
pa neka Te prati
u bolu i miru,
od kolijevke skromne
pa do križa krvi!*

*Nek Ti bude mila
poput čednog dara,
što ga one noći
primi od pastirâ,
jer u svojoj bijedi,
u čistoći žara,
njihovu je srcu
slična moja lira.*

*Pa kad jednog dana
budeš prognan, Sveti,
kreneš u tuđinu,
u zemlje Misira,
neka Ti ko zvijezda
nad štalicom svijetli
moja skromna,
siromašna lira.*

*O, neka Ti bude
cvijet na svakoj stazi,
kad Ti zada ranu
trnje ljudskog ruga,
pa kao sunce
što na more slazi,
nek na moju liru
sade Tvoja tuga.*

*Pa nek njene strune
dršću od Tvog bola,
ko breza od rane
svojeg krhkog stasa.
Nek nad Tvojom glavom
sine aureola
od njezina sjaja
i od njena glasa . . .*

Jeronim Korner

SAN MEĐU LJILJANIMA

*Mali Isus spava među ljiljanima.
Njegova se kolijevka njiše u mjesečini.
Dolazi Madona
i nadviruje se nad ljiljane.
Jedna ptica pjeva
na obasjanoj grani.
Jedna ptica pjeva
i dražesno žagori:
— Mali Isus spava,
Mali Isus sanja
i sniva
među ljiljanima.
Kako to
da ljiljani cvatu
na srpovima mrazova?
Odgovara Madona,
smjerno i tiho,
sva divna
u plaštu od mjesečine:
— Vječni su ljiljani,
vječni su ljiljani
u mojega Sina! . . .*

Jeronim Korner

NE ŽELI DA TI PIŠEM

*Ne! Nisam te, sestro draga, zaboravio u ovom gradu,
u kome živim eto već godinu sada petu,
dušu mi samo mladu očarala velika ljubav,
u dragoj ja se tišini spremam za službu svetu.*

*Našo sam, sestrice, ono šta sam želijo sebi:
tišinu, koja znači mladosti mojoj sriću,
našo sam Istinu živu u slici Oštije bile
i jednog litnoga dana svećenik Božiji biću.*

*Ne želi mlogo da pišem, ne želi od mene, sestro,
kad uzmem pero u ruku i počmem pisat ti pismo,
viruj tako mi teško, tako bi išo na salaš,
(kako li i sad ga volim) ta davno se vidili nismo.*

*Tuga mi obvlada srcem, kada se sitim dana
ditinstva, draži salaša kraj kojeg pruža se žito.
tuga mi obvlada srcem kod kuće bio nisam,
a proliće nestalo davno, prošlo je drago lito.*

*Ne tuguj, sestro draga, (iako bašča je tužna)
u tvojoj duši neće žalosti biti više,
najdraže u svom životu: pisme ću poslati kući
i bićeš radosna usrid ladne jesenske kiše.*

*Čitajuć pisme kod kuće svi ćete ositit da vam
u duši redom lakše i sve to vedrije biva,
svi ćete ositit da sam kraj vas, a ja ću to vrime
misliti na vašu radost, na salaš i zovu staru,
na žito beskrajni' njiva.*

*Ne želi od mene, sestro, često da kući pišem,
kada se sitim draži, lipote naše nizine,
tuga mi obvlada srcem i ja se zaželim (premda
i tu se osićam dobro) mirisa naših ravni
i vaše drage blizine . . .*

Aleksandar Kokić

MILOST U POSUDI OD ALABAISTRA

Portret Terezije iz Lisieuxa

Ona je bila
sunčani sjaj u snijegu,
duga nad gorskom kosom,
čežnja za visinom.
Njene su oči bile
dva jezera plava
dubinom
i tišinom.

Lica su joj bila
zlatno obronaka
u ranim jutrima proljeća.
Duša joj je bila
blagoslovljena zemlja,
koja cvjeta
svakog poljeća.

Divna, čista,
kao zvuk iz zvona
od srebrnog metala,
bila je Milost
u posudi od alabastra,
rosa
u čaški cvjetnog bokala.

O, ona je bila
lagan i zlatan ključ
teškog,
rajskog
portala.

Jeronim Korner

ZEMLJA JE MAJKA ONIH ŠTO SE MUČE

Zemlja je majka onih što se muče
I s vjerom čvrstom novi život grade,
Što bjehu vjerni danas ko i juče:
U danu tame i na vrelu nade.

Njih biju sudbom zaoštreni srpi
I radost plane nakon teške studi,
A svijesni zbilje: da se gordo trpi,
Prolaze mirno kao čelik ljudi.

U duši zadah rodne zemlje nose,
U oku sunce i bure što planu,
A briga što im posjedila kose,
Zapisa ljubav k domaji na dlanu.

I kao hrašću što dubinu rije
I buri svakoj smjela oka kliče,
Tako i njima, kad ih orkan svije,
Iz žila mlado, čvrsto stablo niče.

I živeć s dušom zemlje što ih rodi
I s plodom njenim mir što nebo kadi,
Kroz patnje kroče k nebu i slobodi,
Vječito smjeli i vječito mladi!

I kao sunce što gori vrh raži,
Kroz žile sopte rodnih rijeka vode,
A dižuć čelo iznad smutnje laži,
Umiru ondje gdjeno se i rode!

Ante Jakšić

U MENE SI UNIJELA VEDRINU

U moje si došla snove vedrinom večeri kasne,
Dok na dnu mene je proljet već mirom tinjala mlada,
Dotakla vatrom si miso pod dahom sumnje što zgasne,
I duša ranjena varkom opet se stala da nada.

I ja, što mišljah da nema na mojoj čistine stazi,
Da život cinizmom nekom za boli istinu rađa,
Podigo jedra sam kao kroz mrak kad luka se spazi,
I moja s uzdanjem dalje uz pjesmu pošla je lađa.

I ja sam opijen posto tišinom nutarnjeg mira,
Ljepotom pređenih kobi, gorčinom satkanih muka,
I prešav ponore jada i ludost otmenih hira,
Osjetih proljeća miris što slaba nosi ti ruka.

I sad sam vedar ko jutro na šumskom sunčanom rubu,
Kad sjenke pospanom slašću na časak putem se skruše,
Kad kao kroz stvarnost mučnu, dosadnu, tešku i grubu,
U nebo digne se pjesma iz čiste radosne duše.

Kad ne znam više za kletvu što korak svaki mi muti,
Za oči, koje je teška ispila briga i tuga,
Već dahom sunca mi sve su dirnute staze i puti,
I velik ćutim se što sam mogo ti postati sluga.

Ja ne znam ko ti je dao uz slabost mističnu snagu,
Da digneš skitnici opet svih nada slomljena jedra,
Da, Bog zna, otkuda svučješ u dušu dobrotu blagu,
I svijest da postane opet ko duša nevina vedra.

Ja samo dižem ti ruke da budeš utjeha draga,
I svjetla putanja svijetle, s velikom dušom žene,
Da u svim djelima svojim sačuvaš jačinu maga,
I mir što dala si duši na putu mome ne svene!

Ante Jakšić

Izišle su iz štampe pjesme

ALEKSANDRA KOKIĆA

„KLASOVI PJEVAJU“

DRUŠTVENI PRIKAZ I KNJIŽEVNOST

Lirika Aleksandra Kokića

Kako li je čovjeku neugodno, kada se u zimskoj mećavi nađe gdje god daleko od svoje kuće. Trnu udovi od zime, mašta je puna strašila: vukova, klonulosti, smrzavanja, laganog umiranja, bijede, osamljenosti. A kada se čovjek poslije toga nađe u svojoj toploj sobi, kako li se veseli. Dok vani zviždi bura i oluja, dok snijeg pokriva drveće i kuće, čovjek osjeća toplinu peći, prijazne glasove domara, pjesmu zdravlja i sigurnosti. Kontrast prilika u vanjskom svijetu čini domaću intimu još ljepšom.

Ova mi slika dolazi na pamet, kad mislim na današnje prilike u svijetu i na život onih duša, koje žive u našim vjerskim odgojnim zavodima.

Draga djeco, znadete li, kako ste sretni?

Vani u današnjem svijetu imade tako malo ljubavi, mira, pouzdanja, vjere. Jedan drugoga vrijeđa, ranjava, istiskuje, guši, ubija. Krv, znoj, kletva, smrtni hropac prati gotovo sve svjetske zabave. A u našim povučanim religioznim internatima ima toliko ljepote, smirenosti, dobrote, vjere, pouzdanja, ljubavi. Dakako, imade i tamo oluja, ali to su tek uzgredni kontrasti, uz koje još ljepše odsijeva prava bit, prava stvarnost života u religioznim vjerskim zavodima, gdje djetinjstvo ostaje uvijek pravo i potpuno djetinjstvo i mladost prava i potpuna mladost.

Aleksandar Kokić, dijete Subotice i bačke ravni, proživljava svijesno i savjesno život sjemeništara i bogoslova. On ne mora još osjećati nostalgiju za tim sretnim danima, jer se još nalazi u njima. Već je u Travniku okušao ljepotu boravka u blizini svetišta Gospodnjega. A sada provodi svoje dane u zagrebačkom bogoslovskom sjemeništu. Njegova mladost prolazi u znaku spremanja za skorašnje prikazivanje mlade mise. Osjećaj nevrijednosti udružuje se s molitvom, mrtvenjem, uređivanjem svih misli, želja, težnja, htijenja. Treba činiti rekorde u svladavanju strasti, treba vježbati svaku duhovnu tetivu i — sit venia verbo — mišicu, da čovjek postane snažni Kristofor, koji će preko mutne, krvave i virovite rijeke donositi svijetu Isusa Krista.

Dobre hrvatske katoličke duše bit će uvijek zahvalne Aleksandru Kokiću, što nam je prikazao sreću ovakvog života i spremanja u svojoj lirskoj zbirci „Klasovi pjevaju“. U doba, kada se slave nemiri, kletve i lutanja Janka Polića-Kamova, u doba kada se u „Baladama Petrice Kerempuha“ obasipaju svi duhovni bojevi hrvatske prošlosti i sadašnjosti pljuvačkom, blatom i svakojakim prostotama, izilazi pred nas jedan bogoslov, koji prostodušno slavi ljepotu života s Kristom i u Kristu. Dakako, nije sam. Nalazi se u društvu Ive Lendića, Jeronima Kornera, Branka Klarića i drugih mladih hrvatskih katoličkih pjesnika, koji žive — razumije se, svaki na svoj način — za iste ideale.

Nov prinos Aleksandra Kokića literaturi stoji prije svega u njegovu crtanju sjemenišne intime i bačkoga zavičaja. Završna pjesma u zbirci označuje zapravo polaznu stanicu ovih pjesama. Tu čitamo i ovu ispovijest:

„Već osam je godina, kako provodim dane
među sjemenišnim zidinama
u molitvi i tišini,
osam je godina, Gospodine,
kako boravim u Tvojim blizini.

I meni se čini da je ovo osam dugih godina
prošlo brzo kao najljepši moj san,
jer najsretniji dani mladosti
počeli mi se smijati, kad si me Ti, Gospodine,
pozvao u Svoj stan.

Tišina i molitva srcu su mi prirasle,
i u dubini svoje mladenačke duše
ja predobro znam,
da nigdje ne bih mogao biti
sretniji, zadovoljniji, nego kada se, Gospodine,
u tišini sjemenišnoj razgovaram s Tobom
posve sam“.

(Molitva da budem uvijek vedar, str. 78).

Kada isporučujemo religiozne pjesme Aleksandra Kokića s proizvodima drugih hrvatskih katoličkih pjesnika, najprije se sjećamo Izidora Poljaka. U mnogim Kokićevim strofama otkrivamo dalje izgrađivanje onoga svijeta, što ga je Poljak prije svoje mlade mise počeo modelirati u započetom, ali na žalost nikada nedovršenom ciklusu „Misa“. Poljak je temperamentom i plastičnom grandioznošću superiorniji od Kokića. Ali zato u Kokića nema one melankolije, koja je — dobrim dijelom pod utjecajem Kranjčevića — obilježavala prvo razdoblje Poljakova pjesničkoga stvaranja. Kokić je puno vedriji, neposredniji i — da tako reknemo — lirskiji.

Najvredniji je drugi dio zbirke, u kojem se nalaze ciklusi: „Svijetlim visinama“, „Blagdani duše“ i „Dani tišine i molitve“. Tu imade najviše onih elemenata, u kojima nam Kokić daje ono, čega nam drugi nijesu dovoljno dali. Intima sjemenišnoga života očituje se pred nama u blistanju vječnoga svijetla pred sveto-hraništem, u sabranim adoracijama, u zanosu svakidašnje pričesti, u drhtavim vizijama i slutnjama vjernih likova, u srdačnim molitvama Majci Božjoj, sv. Bernardici, sv. Tereziji od Maloga Isusa i sv. Nikoli i u molitvama za roditelje, za mlade i starije drugove, za hrvatski narod i čitavu katoličku Crkvu. Svi su ti duhovni akcenti puni radosti u očekivanju mlade mise.

Iz ovako lijepog okoliša, kakav se nalazi u sjemeništu, otvara se ljepši pogled i na svoj dom. Pravi je sjemenišni život ljubav, a tko ljubi u Kristu, za njega su i patnje i radosti veće vrijednosti nego za čovjeka ovoga svijeta. Aleksandar Kokić gleda iz smirene sje-

menišne intime svoje bunjevačke zemljake, koje prikazuje kao tugaljive, šutljive, ozbiljne ljude. Oni se katkada pozabave uz tambure, ali i u toj zabavi imade mnogo elegijskih prizvuka (Ljudi nizine, str. 21). Potpuno oslobođenje od tmurnosti postizavaju oni u religioznosti: u očekivanju Isusa na selu, u divljenju Božanskom Čedu, u molitvama za se, za svoje bližnje i za svoje njive. Crtajući bunjevački pejzaž gleda Kokić uz salaše, derme, voćnjake i crkve najradije rodne, znojem natopljene i suncem obasjane njive, na kojima jedri pšenični klasovi pjevaju pjesmu o njegovoj mladoj misi.

„Moja je radost veća i uzvišenija,
moje su riječi toplije i mekše,
za moju sreću i brazde već znadu,
jer one će jednog sunčanog dana
s klasovima zrelim
dati Kruh bijeli
za Misu mi Mladu . . .”

(Obasjane brazde, str. 30).

Mladomisničku ljubav i radost odaju zapravo i pjesme, koje su sakupljene u ciklusu: „Sestra mi piše sa ravni”. Povodeći se za strujom regionalista u hrvatskoj literaturi spjevao je Kokić te pjesme u bunjevačkom narječju. Topla, meka ikavština vrlo dobro pristaje govoru sestre. Neke srofe doduše nijesu primjerene potpunoj jednostavnosti neškoloranih osoba, jer se u njima opaža način opisivanja onih ljudi, koji su navikli da barataju perom (Na pr. takva je pjesma „Srid žutog klasia”, str. 34). Ali i takve pjesme ostavljaju lijep dojam, premda pjesnik u njima daje drugima da govore njegovim shvaćanjem i stilom.

U više pjesama reproducira pjesnik uspomene na svoje djetinjstvo. Osjećamo kod toga, kolike vrijednosti stvara ta dob u svačijoj duši. Pjesnik je na jednom mjestu prikazao, kako čak i starica na rubu groba nalazi najveći užitak u tome, da misli, kako je bila „mala, malešna, mezimče nane joj ljubljene”. Takova su čuvstva općenito ljudska i svakomu pristupna. Nikomu na zemlji ne vrijedi čovjek toliko kao svojoj majci i svojemu ocu. Dok su roditelji živi, čovjek je mnogo bogatiji. Kad njih nema, svatko se osjeća siromašniji i manje vrijedan. Zato će svaki čitalac radosno ponavljati stihove:

„Sve moje kod kuće, Gospodine, čuvaj,
da ostanu zdravi, da budu sretni
braća i sestre, otac i mati,
neka još dugo Tvoje ime hvale
i svuda nek ih
Tvoj blagoslov prati!”

(Molitva za svoje kod kuće, str. 77).

Što se tiče artistske vrijednosti, valja priznati, da je Aleksandar Kokić umjetnik izgrađene sadržajne i formalne individualnosti. Njegove su pjesme zaokru-

žene ugodajne cjeline s jednakomjernim tempom i simetrički razređenom asocijativnom grupacijom. Ako nam se gdje koji motiv čini previše poznat, možemo to protumačiti time, što su i neki drugi pjesnici proživljavali isti život. Frazeologija će morati svakako da se u budućnosti razvija u smjeru sve veće originalnosti i samostalnosti. Kao i kod drugih pjesnika novijega vremena, tako se i kod Kokića opaža, da je on okretniji, svježiji i više svoj u slobodnim nego u rigoroznim metričkim jedinicama.

A šta će biti dalje od Kokića kao pjesnika?

Šta je bilo od Poljaka? I nekih drugih svećenika? Hoće li se i on zaustaviti ispod one stepenice, na koju bi se mogao uspeti daljim literarnim radom?

On je spreman na pregaranja. Zato se zavjetuje:

„Predobri,
nikada ne ću iskati od Tebe
da mi druge dadeš utjehe i sreće
zato, što za Tvoju slavu radim,
osim da Tebe
svuda, svuda nosim
kao što Te nosih
u danima mladim”.

(Da te svuda nosim, str. 51).

Ovakav veliki ideal traži čitava čovjeka. On traži katkada od svećenika i tu žrtvu, da se odreče stiha. Jer čemu da čovjek zanemaruje prvu dužnost svojega zvanja? Izidor je Poljak imao pravo, kada je rekao: „Najprije moram vršiti svećeničke dužnosti, a istom onda mogu da se bavim pjesništvom”. Samo vrlo snažni pojedinci mogu da budu i prvorazredni dušobrižnici i prvorazredni pjesnici. Literarno stvaranje traži trajan dodir s literarnim pokretima i neprestano treniranje.

Hoće li Kokiću biti omogućeno, da sa svećeničkim radom spoji i ovakav književni rad?

Željeli bismo, da odgovor na to pitanje bude pozitivan. On imade još mnogo toga da nam rekne. Potpuno savršeni plodovi njegova stvaralačkoga rada imali bi doći istom kasnije. Svakako je on već ovom prvom zbirkom dokazao, da je u njega lijep talenat, za koji bi bila velika šteta, kad bi se kasnije okušavao samo u prigodničarskim proizvodima i kada se ne bi usavršivao do vrhunca svoje razvojne mogućnosti.

Petar Grgec

VAŠVARIJA JOSIP
trgovina boje
SUBOTICA
Fra Jese trg 5   Telefon: 692

Ogroman uspjeh naših Somboraca u Zagrebu

Braća somborski Hrvati-križari prisustvovali su na izričiti poziv Velikog križarskog bratstva proslavi Križarskog dana u Zagrebu u nedjelju dne 18 listopada t. g. gdje su svojim bunjevačkim narodnim nošnjama, narodnim plesovima, igrokazom, deklamacijama, govorima i uopće čitavim nastupom poznjeli nevideni uspjeh i bili predmet naročite pažnje.

Povod ovom laskavom pozivu bio je opet zbilja sjajni nastup somborskih križara na Križarskom danu u Osijeku par nedjelja prije gdje su svojom priredbom u osiječkom kazalištu na juriš osvojili publiku i bili frenetično aplaudirani.

Dugo vremena prije i preko novina i plakatima, a još više usmeno, pravljeno je u zagrebačkim krugovima „štimung“ za ovaj pohod naših Somboraca. Pripomogla je tome mnogo i ovogodišnja proslava 250 g. dolaska Bunjevaca u Bačku gdje su se Bunjevci pred braćom iz Zagreba onako junački afirmirali. Doček Somboraca na večer dan prije proslave bio je upravo neopisiv. Veliki zagrebački peron nabijen, krcat. Čovjek do čovjeka. Glazba, zastave, mahanje rukama i rupcima, a iz hiljada grla prolamalo se „Živjeli! Živjela draga braća naša Bunjevci!“ Zanos, plač, grljenje. U ime Hrvatske žene pozdravlja Bunjevce sama pretsjednica g.đa Horvat, u ime Križara br. Fedor Cicak. Prikačivanje traka, hrvatske i papinske na somborsku križarsku zastavu. U ime Bunjevaca odgovara Msgr. Antun Skenderović, župnik iz Sombora. Somborci grandioznim i više nego bratskim dočekom osupnuti, očarani. Muzyka, svrstavanje u ogromnu povorku, marš kroz najživlje zagrebačke ulice gdje se upravo odvijao obilgatni večernji korzo, dolazak u Križarski dom, razmještanje Somboraca po gostoljubivim kućama i program dočeka gotov.

Sutradan u nedjelju skupna križarska misa u 9 h u crkvi sv. Petra u Vlaškoj ulici, koju govori preuzv. biskup Salis-Sewis a propovijeda preuzv. biskup krčki i veliki prijatelj Križara preuzv. Dr. Srebrenić. Nakon mise kroz najživlje zagrebačke ulice (Vlašku, Draškovićevu, Jelačićev trg, Ilicu i Frankopansku) veličanstvena križarska povorka. U njoj Bunjevci na najpočasnijem mjestu. Naravno i muški i ženske u narodnim nošnjama. Pred svima naš Stipan (Matarić) nosi uzdignuto obilgatnu krasno izrađenu tablu „Bunjevci-Hrvati iz Sombora“. Vitak, mlad, pa prosto ne znaš u što ćeš pogledati. U tablu ili u njega. Iza njega zastava koju graciozno drži Joso Dorotić. Oko njega sa strane Bunjevka i Šokica — kao simbol bačkih Hrvata. Iza njih ponosno stupaju najprije ženske pa muški. Njih 36 na broju.

Svuda burno odobravanje i pljeskanje čim naiđu Bunjevci. Negdje gdje je gušća gomila gledalaca zanosno klicanje i mahanje rupcima. Dolazak u veliko dvorište b. Hrv. sokola i počima zborovanje. Prisutno

do 10.000 ljudi. U ime Somboraca pozdravlja zagrebačku braću i bijeli Zagreb liječnik Dr. Ladislav Vlašić, a zatim drži govor o ulozi križarstva u vjerskom i nacionalnom odgoju omladine. Odobravanju i poklicima Bunjevcima nikad kraja. Uz ostali bogati program (glazba, pjevanje, ritmičke vježbe, deklamacije, govori itd.) kojeg ste već mogli čitati u dnevnoj štampi, završen je prijepodnevi program. Nakon istog poziranje čitave bunjevačke grupe na provizornom podijumu i fotografiranje od svih mogućih i nemogućih fotografa. Najljepši snimak: grupa sa Dr. Pernarom u sredini.

Poslije podne nastup naših Somboraca u 16 h u Hrv. glazbenom zavodu. Sva mjesta (i stajaća) i u velikoj dvorani do zadnjeg zauzeta. Grupa ljudi pred vratima moljaka karte i nudi velike sume, ali badava. Nemilosrdni portiri ne puštaju u salu. Somborci nastupaju u odgovarajućim pauzama sa svojim narodnim igrama: Bunjevačko kolo, Kelneruj, Sek' Ana, Logovac, Neven kolo i Cigančica. Povelj i glazbu sa sobom. Pet sviraca u bunjevačkoj nošnji. Koji ne igraju čine na pozornici posebnu grupu narodne nošnje. Sve skupa daje utisak igranke u nedjelju po podne gdje na bunjevačkim salašima. Iza svake tačke pljeskanje od par minuta da zaglušiti uši. Naročito se dopao Logovac (igra u troje), koji se morao nekoliko puta ponoviti.

Osim igara bila je i deklamacija malog Dragiše Dujmovića u uniformi srednjovjekovnih križara sa križarskom zastavom u jednoj i štitom u drugoj ruci te ganutljivi igrokaz „Majka“. Tu se prikazuje nakon lutanja od 250 g. povratak skoro izgubljenog bunjevačkog plemena majci svojoj Hrvatskoj. Sala plače, starije dame brišu suze, a na koncu ne pljeskanje nego prosto urnebes. Ljudi poustajali sa stolice pa lupaju nogama o pod u znak odobravanja. Opet krasnoslov Marte Bešlin u bogatoj šokačkoj (monoštorskoj) nošnji „Zagreb-gradu“ (od Šenoe). To je bio poljubac bačkih Hrvata našem Zagrebu.

U moru oduševljenja drži Dr. L. Vlašić kratko predavanje o Hrvatima u Bačkoj i Baranji. Kratak prikaz broja, jakosti, običaja, kulture i života uopće; opis bunjevačkih i šokačkih naselja te gravitacionih centara; ogromno značenje bačko-baranjskih Hrvata po cjelokupno hrvatstvo.

Bilo je i ostalog programa osim Somboraca ali, bez uvrede taj je prema somborskom blijedio. Nakon svršene akademije skupna večera, a onda se na opći zahtjev ponavlja samo somborski program. Sad u dvorani društva sv. Jeronima, za one koji nisu mogli dobiti ulaznice u Hrv. glazb. zavod. Opet sve krcato. Isto oduševljenje i entuziazam.

Dame Hrvatske žene bile su toliko očarane ljepotom bunjevačkih igara i bogatstvom programa, da su se same ponudile za aranžman jedne bunjevačke večeri u zagrebačkom kazalištu što su somborci svesrdno primili. Po dogovoru sa Suboticom ta će večer biti

pretvorena u „Bunjevački dan u Zagrebu“ koji će prirediti sveukupna bunjevština, a ne samo Sombor. Brigu za ovaj „dan“ preuzela je na sebe Hrv. kulturna zajednica u Subotici kao bačka hrvatska centralna organizacija. Informirani smo, da se na programu radi u veliko i u tu svrhu da je Zajednica osnovala posebni odbor.

Dan poslije proslave u ponedjeljak razgledanje Zagreba. Somborci Bunjevci bili su taj dan primljeni i od vođe hrv. naroda Dr. Mačeka, koga je u ime svijeta pozdravio Msgr. Antun Skenderović, a mali Dragiša Dujmović mu uz prigodan pozdrav predao divan buket cvijeća. Dr. Maček se razdražan zahvalio i dugo ostao u nevezanom razgovoru sa njima.

Na večer isti dan z Bogom Zagrebu. Peron opet pun svijeta, mahanje, poklici i naši Somborci krenuli su put Sombora kamo su stigli sutradan u jutro, razdražani, veseli sa svim onim, što su u našem dragom Zagrebu vidjeli, čuli i doživjeli.

Mirno možemo reći da naši Somborci nikad van Sombora nisu tako uspjeli kao ovim nastupom u Zagrebu, a smjelo tvrdimo da je to bio jedan od najvećih do sada uspjeha uopće naš bačkih Hrvata ma gdje u užoj Hrvatskoj.

Ovaj je pohod bio manifestacija duboke vjere i žive hrvatske svijesti Bunjevaca-Hrvata iz Sombora, a doprinio je afirmaciji bunjevštine u srcu svih Hrvata — u Zagrebu kao i obratno hrvatske misli kod somborskih Bunjevaca kao malo koja priredba.

Dr. Ladislav Vlašić

Sto godina vjeri i narodu

Litomontaža u četiri dijela od Aleksandra Kokića

Mladi hrvatski književnik i naš marljivi suradnik Aleksandar Kokić napisao je ove godine litomontažu „Sto godina vjeri i narodu“, koja se 24 svibnja 1936 davala u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu kao glavna točka proslave 100 godišnjice Zbora duhovne mladeži zagrebačke. Uspjeh izvedbe bio je neočekivano velik kako to svjedoče svi zagrebački listovi. Tako u književnoj reviji „Hrvatskoj Prosvjeti“ piše dr. Ljubomir Maraković: „Po tekstu mladoga pjesnika g. A. Kokića, a u režiji g. Jeronima Kornera zajedno sa g. Al. Freudenreichom, „zborashi“ su izveli prikaz značenja svoga društva u prošlosti, u obliku duhovito i smišljeno složene literarne montaže... Cjelina je davala vrlo harmoničan dojam s neobično tankočutnim smislom za dramatično stupnjevanje dojma, tako da je svaki dio imao svoj vrhunac efekta, idejnog i umjetničkog, oko kojeg se skladno grupirala ostala građa, bez koje bi on ipak ostao nerazumljiv i neizgrađen. Također je vrlo dobar instinkt za umjetnički dojam pokazalo raspoređivanje prvog i posljednjeg dijela: prvi, patriotski, najburniji je i najzanosniji; posljednji, duhovni, najdublji je i najeteričniji, nošen snažnom

i suvremeno izraženom čežnjom za posvećenje... Zanimljiva od početka do kraja, ta je „živa povijest“ Zbora Duhovne Mladeži dala sintezu jedne epohe, presudne i vrlo obilate, u hrvatskoj povijesti, a ujedno kako bi rekao Bremond, „l'histoire du sentiment religieux“ putove i načine kojima je dozrijevala i prodirala duboko na dno misija katoličkog svećenstva u narodu, u čitavom njegovom preporodnom životu kroz punih stotinu godina. „Živa knjiga“, puna, obilata, bogata, rječita: u njoj su u jezgri i u biti, u klici i u zametku, „gesta Dei super gentem Croatarum“ u suvremenoj povijesti“.

Da čitaoci „Klasja naših ravni“ dobiju bar približnu sliku (pravu sliku mogu dobiti samo oni koji prisustvuju samoj priredbi) ove litomontaže* donijecemo jedan dio iz trećega dijela. U ovom je dijelu prikazan socijalni rad Zbora duhovne mladeži. Na početku Štilac (jedan od izdavača op. ur.) opisuje opću bijedu u koju je čovječanstvo zapalo koncem 19 stoljeća. Ta bijeda zahvaća i hrvatski narod, napose nezaštićene naše seljake. Mladi se zagrebački bogoslovi daju na posao, rade za prosvjetu sela, osnivaju čitaonice, bore se za socijalnu pravdu. Kada Štilac spomene koje važnije lice iz onog doba, fotografija se spomenute osobe pokaže na platnu. Kad opet govori o Među-

*) „Litomontaža je posebno scensko djelo, koje je sastavljeno iz recitacija, deklamacija, govornih zborova, pjevanja, ritmičkih vježbi, projekcija, — ali sve je u tijesnoj unutrašnjoj međusobnoj vezi i izlazi neprisiljeno jedno iz drugoga i naglašava bez prestanka glavnu misao. Umjesto govora nekoga više ili manje spretnoga govornika, koji želi biti originalan, recitator ili, još bolje, čitavi zbor, govori najljepše ulomke i parole najuspjelijih govora vođa, ideologa i priznatih pisaca. Ne reflektira se toliko na originalnost, koliko na spretnu, ukusnu i efektanu režiju. Da neki tekst djeluje jače, dodaje mu se scenska muzika, i tu se može poslužiti efektnim ulomcima iz najboljih gotovih djela, pače ako se upotrebe poznate melodije: narodne, pa budnice, himne i slično, moći će čitava publika da ih zapjeva, pa će se uhvatiti toliko važni kontakt između slušača i prikazivača.

Umjesto adhoc složenih izvornih predavanja upotrebljavaju se u litomontaži također već gotovi najbolji tekstovi. Naprosto se lijepo čitaju odlomci iz knjiga, brošura, dnevnika, zapisnika, pa i revija i novina. Da to bude življe, podijele se uloge čitača (naravno ako ima upravnih govora), umetne se koja projekcija, živa slika itd. Redateljstvo stvaranje tu je neograničeno! A sve teče u jednom dahu — bez nesnosnih odmora među točkama — jer pojedinačnih točaka i nema, sve je skupna saradnja u kojoj mogu sudjelovati i oni, koji ne bi bili dostojni da nastupe kao zasebna točka programa...“

Dr. Velimir Deželić ml.

murcima, iza kulisa se čuje tiha pjesma međumurskih seljaka (slično je kad se radi o Slovencima, Bosancima, Bunjevcima itd.). Kod važnijih događaja bijela se plahta za projiciranje slika podigne i u kratkoj dramskoj sceni prikaže ono što se naročito želi istaći. Iz početka trećeg dijela donosimo scenu gdje se prikazuje patnja hrvatskih seljaka. Dok se iz daleka čuju melankolični zvuci frulica, Štilac čita.

Štilac: Kraj svih političkih borbi i socijalnih nepravdi najviše je stradao naš seljak. Ograđen od visoke gospode, ostavljen na zapuštenom i neprosvijetljenom selu, iskorištavan i zapostavljan od najvišeg do najnižeg činovnika, izrabljivan od raznih političkih stranaka on osjeća svu težinu i gorčinu života na rodnoj grudi...

Ali ipak on ne ostavlja svoju hrvatsku grudul! On i dalje ljubi svoju često tako malu njivu. Po kiši i vjetru, po suncu i studeni on neumorno ore, kopa sije. Kada žetva dođe, on žanje, ali mjesto veselja u njegovu se dušu uvlači tuga, jer ne žanje sebi, nego tuđinu...

Bijela se plahta digne, zastori se razmaknu. Vidi se veliko polje zaraslo žitom. Obasjan rumenilom mladog sunca blijed i mršav seljak kosi pšenicu. Kad dođe na sredinu kretnje su mu sve polaganije i prije nego što sasvim prestane kositi počme neusiljeno recitirati.

Nevidljiv govorni zbor tiho govori s njime pojedine stihove. Konac nekih stihova naglasi se nešto jače.

Žetelac: Kroz duge dane tegobne njivama plodnim kosimo.

Zbor: Kroz duge dane tegobne...

Žetelac: U sebi tugu beskrajnu i srca krvava nosimo.

Zbor: I srca krvava nosimo...

Žetelac: Nigdje nikoga nemamo, da nam ublaži bolove.

Zbor: Nigdje nikoga nemamo...

Žetelac: Da nas pouči neuke, zaštiti kuće i dolove.

Zbor: I da nam ublaži bolove.

Žetelac: Na rodnoj grudi plačemo, pravica stara je zgažena.

Zbor: Na rodnoj grudi plačemo...

Žetelac: O gdje su dani slobodni, vremena sretna i blažena?

Zbor: Pravica stara je zgažena.

Žetelac: Utaman naši naponi, uzalud stalno radimo.

Basi i baritoni: Utaman naši naponi.

Zbor: Utaman naši naponi. (*forte*)

Žetelac: Bogatstvo naše nestaje, tuđinu sreću gradimo.

Tenori i baritoni: Tuđinu bijedni gradimo.

Basi i baritoni: Tuđinu bijedni gradimo.

Zbor: (*fff.*) Tuđinu bijedni gradimo.

Žetelac: Oremo, kopamo, sijemo i rodnu pšenicu kosimo.

Zbor: Oremo, kopamo, sijemo...

Žetelac: U sebi tugu beskrajnu i srca krvava nosimo.

Zbor: (*Dvaputa, dok žetelac pšenicu dalje žanje*): Oremo, kopamo, sijemo i rodnu pšenicu kosimo. U sebi tugu beskrajnu i srca krvava nosimo.

Bijela se plahta spusti, zastori se skupe i Štilac nastavlja radnju.

Subotički salaši

Veliko je slavlje obavljeno dne 30 VIII t. g. Đurđin, to naše središte kulture na salašima posvetio je svoj Hrvatski seljački dom uz veliko oduševljenje mnogobrojne publike. Složni u radu, nastojali su pružiti pouku i ostalim salašima da je spas i sloga jedina u stanju

Pretsjednik g. Đeno Šokčić drži pozdravni govor

stvarati djela, koja će služiti ciljevima i zahtjevima cjeline.

Na svečanoj sv. misi, koju je služio velečasni gosp. Pavao Bešlić, pjevalo je H. P. D. „Neven“ hrvatsku Misu od Matza. Poslije toga je posvećen dom uz prigodne govore: veleč. g. Bešlića, g. Đene Šokčića, pretsjednika Doma, te g. dr. Mihovila Kataneca i Đide Josipa Vukovića, nakon čega je slijedio banket za 500 osoba i veselje do kasno u noć.

Ti vrijedni Đurđinčani osnovali su i svoju zadrugu, koja im pruža mnogo koristi — otvorili su specerajsku radnju — a namjeravaju podići zajedničkim silama i kruparu. Đurđinčani samo naprijed!!

Donosimo sliku sa proslave.

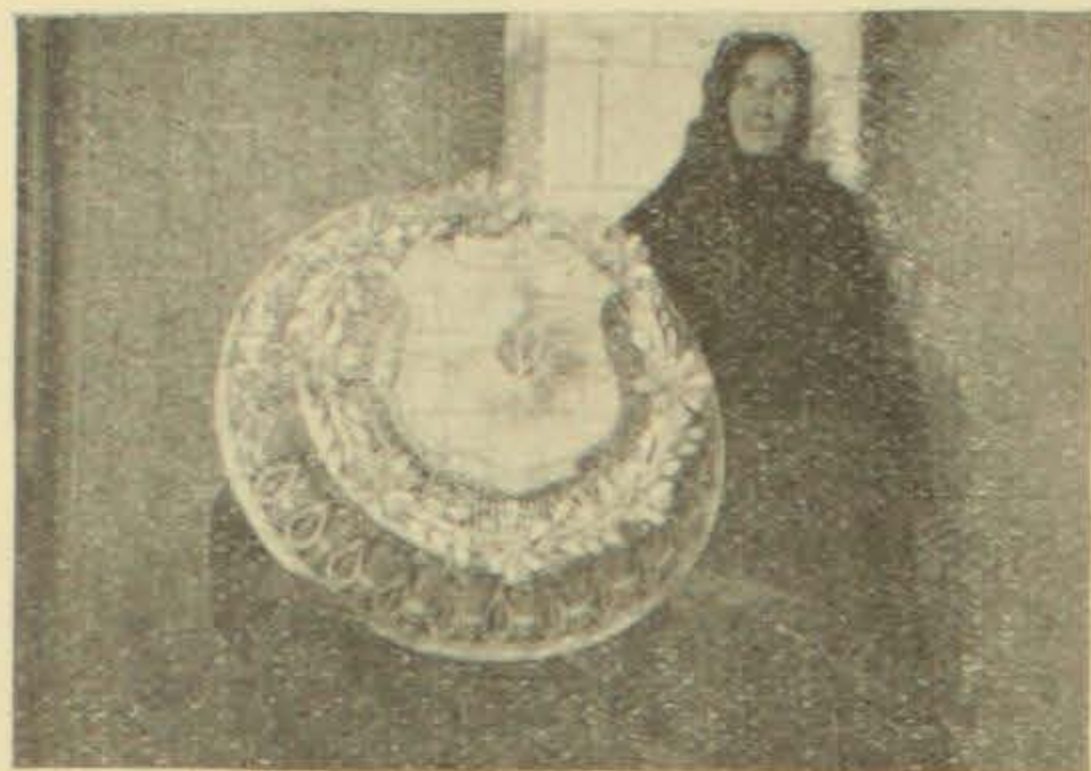
Vidaković Ana r. Herceg
Irgovina manufakturne robe
Subotica
Jelačićeva ulica 10.

Umjetnost našega naroda

Priložena slika prikazuje nam našu jednostavnu salašarku g. Đulu Prčić, koja je iz žitne slame izradila divan i upravo prekrasan vijenac na grob pokojnoga vođe Stjepana Radića, kojeg su studenti Bunjevci-Hrvati položili na dan Mrtvih ove godine na grob Vode. Izradba ovoga vijenca zadivila je svu Suboticu, pa tako i zagrebačko općinstvo, koje se upravo tiskalo oko izloga Grivičića, gdje je vijenac bio izložen.

Tu nam je jedan izgubljeni talenat, u osobi g. Prčić, jer ona, kao neškološana dostigla je umjetnost u potpunom smislu riječi — jer svojim radom nadmašuje mnoge hiljade „takozvanih umjetnika“ koji izlažu svoje

radove, a pred kojima čovjek i uz najbolju volju ne može izustiti niti jednu riječ divljenja ili dopadanja.

Ukus joj potpuno istančan, a u rukama posjeduje zavidnu vještinu, da je u stanju tu okrutnu i oštru slamu plesti u svim mogućim oblicima.

Ona pored toga ima dara i za pisanje pjesme (narodni deseterac) kao i formiranje voska. Tako ona pravi razne figure životinja u minijaturi za Božić i to sa takovom vještinom, da se čovjek iznenadi.

Sve je to posebni talenat — dar Božji koji leži neiskorišćen — a sa kojim bi se dalo mnogo manifestovati.

No sredstava nemamo ni za druge, za život potrebnije stvari — a kamo li za ovu vrstu narodnoga obrta, umjetničkoga karaktera.

ŠIRITE

KLASJE NAŠIH RAVNI

27 godina

Timar

je fotograf Bunjevaca

u novom ateljeu Subotica, Aleksandrova 1
Preko puta Gradskog bioskopa.

Najpovoljnije mjesto
za kupovanje ženskih
i muških šešira kod

BRAĆA VITANOVIĆ

Novosti! Veliki izbor! Lijepi modeli!

JEFTINE CIJENE!

SUBOTICA, KARADORDEV TRG

PRILIKOM SVATOVA

kao i drugih svečanosti obratite se
radi nabave svakovrsnih torta, de-
serta, parfe kao i sladoleda struč-
njaku, koji navedene slatkiše
ukusno i jeftino donasa u promet

FIREDI ANDRIJA

POSLASTIČAR

SUBOTICA, JELAČIĆEVA UL. 8.

Palatinus Ivan

kamenorezačka radnja
na mašinski pogon, Subotica

preporučuje vlastite izradbe umjet-
ničke nadgrobne spomenike, križeve,
mramorne ploče i građevinske poslove
od naravnog i umjetnog kamenja, mlinsko
kamenje, rezanje slova i pozlaćivanje!

SVE UZ NAJSOLIDNIJE CIJENE!

KONSUM

UVOZ KAVE I ČAJA

Preko puta Pošte I
Telefon 20

*Dnevno svježe pržena kava,
naročite mješavine.*

*Kao specijalna trgovina vodimo
samo po stručnjacima izabrane
po kvalitetu najboljeg čaja.
Zasebno specerajsko odjeljenje.*

TVORNICA SUKNA

BRANDEKER FRANJO K.D. KULA

PRODAVNICA U SUBOTICI
u bivšoj palati Jugo-banke

Na opće zadovoljstvo javlja, da može
sa novo prispjelim zimskim i inim
štofovima obzirom na dobrotu i ukus
te niske cijene svakoga zadovoljiti.
Pogledajte u uvjerite se bez obaveze
na kupovanje.

Pomodna manufakturna trgovina

MI. Kujundžić i Tumbas

Subotica, Jelačićeva ulica 13

Preporučuje svoje veliko skladište
svile, ženskih i muških štofova,
svakovrsne manufakturne robe
uz najpovoljnije cijene.

Gradska štamparija

i knjigoveznica

Subotica

Telefon 180

Izradjuje brzo, tačno i najjeftinije
svakovrsne tiskanice i knjige

INDUSTRIJA MRAMORA I KAMENOREZA D.D. SUBOTICA

VI, Gimnazijska ulica 3, telefon br. 427
BEOGRAD

VII, Gospodara Vučića ul. 225, tel. 20-529

Najveća domaća radiona za izradbu
**mramornih, granitnih, nadgrobnih
i inih spomenika** na mašinski pogon.

„TEKSTIL“

TRGOVAČKA KUĆA SUBOTICA

PAŠIĆEVA ULICA 6

Ima na skladištu:
sukno za gospodje i gospodu, jorgana,
i svakovrsne manufakturne robe!

Preporučuje se

Miloš Kurteš

trgovina kolonijalne i delikatesne robe

SUBOTICA

Osnovana 1911 - Telefon 51

FILIJALA: VILSONOVA ULICA 51

Čović Vince

pomodna manufakturna trgovina

Subotica

Puk. Krupeževića ul.
br. 3-a

zkvh.org.rs

Želite li sebi i svojim
ugoditi u svakoj prilici
onda

s v r n i t e
u drogeriju

„NADA”

Vlasnik:

V. GABRIĆ

gdje ćete naći veliki i jeftin
izbor svih potreba:

pudera,
kremova,
kolonjske vode,
gumene robe,
sve foto potrebe
kao i galanterijske robe.